

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

ANTYK i BIBLIA

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

Zdaj Dobrze

Spis treści

ANTYK.....	5
Teoria potrzebna do zdania matury	5
1. Nazwa i ramy czasowe.....	5
2. Grecja	6
3. Człowiek jako najważniejszy temat kultury.....	6
4. Religia starożytnych Greków.....	7
5. Mit – opowieść, która objaśnia świat.....	8
6. Motyw i topos	15
7. Mitologizmy w języku.....	16
8. Filozofia antyczna	17
9. Literatura antyczna	19
Epos.....	19
Tragedia antyczna	23
Poezja tyrtejska	26
Poezja Horacego	27
Kultura i sztuka antyku	31
Jak CKE pyta o antyk?.....	37
Zadania z arkuszy egzaminacyjnych.....	37
Antyk odpowiedzi.....	42
Jak CKE pyta o antyk? Wnioski dla maturzysty	44
45 zadań maturalnych	50
„Antygona” i tragedia antyczna	51
Mitologia	58
Homer i „Iliada”	60
Horacy i Tyrtajos	65
Sztuka i dziedzictwo antyku	67
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	69
Wielki sprawdzian z antyku	86
(na podstawie wydawnictw).....	86
Odpowiedzi.....	98
Antyk na maturze ustnej.....	107
Poświęcenie się w imię wyższych wartości.....	110
Kontekstownik	111
Sprawdź swoją odpowiedź.....	112
Problematyka winy i kary	112
Kontekstownik	114

Sprawdź swoją odpowiedź	115
Miłość silniejsza niż śmierć	115
Kontekstownik	117
Sprawdź swoją odpowiedź	117
Heroizm jako postawa człowieka w zmaganiu się z losem	118
Kontekstownik	120
Sprawdź swoją odpowiedź	120
Sofokles, „Antygona”	121
Prawa boskie a prawa ludzkie	121
Kontekstownik	123
Sprawdź swoją odpowiedź	123
Człowiek wobec przeznaczenia	124
Kontekstownik	126
Sprawdź swoją odpowiedź	126
Kontekstownik do pytań z antyku	127
Bank najważniejszych pojęć	128
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	128
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	129
Trening w trzech etapach	129
Antyk w wypracowaniu maturalnym. Od tematu do akapitu	130
Karta szybkiej analizy tematu	132
20 autorskich tematów z antykiem	135
Jak funkcjonalnie wykorzystać antyk?	140
Planowanie argumentacji krok po kroku	143
BIBLIA	166
Teoria potrzebna do zdania matury	166
Księga Rodzaju	171
Księga Hioba	176
Księga Koheleta	178
Księga Psalmów	179
Apokalipsa św. Jana	180
Najważniejsze motywy Nowego Testamentu	182
Biblia jako żywa tradycja	183
Biblia na maturze	183
Biblia w skrócie	184
Po tym rozdziale powinienś umieć	184
BIBLIA NA MATURZE	186

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych.....	186
Biblia – odpowiedzi.....	190
30 zadań maturalnych.....	191
Księga Rodzaju – początek, wolność i odpowiedzialność.....	192
Hiob i Kohelet – cierpienie, poznanie i przemijanie	199
Psalmy i styl biblijny – modlitwa, obrazowanie, nawiązanie.....	204
Apokalipsa i żywa tradycja – sąd, zagłada i odnowienie.....	207
Odpowiedzi	210
Wielki sprawdzian z Biblii	221
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	235
Biblia na maturze ustnej	242
Motyw cierpienia niezawinionego	242
Kontekstownik	244
Sprawdź swoją odpowiedź.....	245
Człowiek wobec niestałości świata.....	245
Kontekstownik	247
Sprawdź swoją odpowiedź.....	247
Wizja końca świata.....	248
Kontekstownik	250
Sprawdź swoją odpowiedź.....	251
Kontekstownik do pytań z Biblii	251
Bank najważniejszych pojęć.....	252
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną.....	252
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią.....	253
Trening w trzech etapach.....	253
Biblia w wypracowaniu maturalnym	254
15 autorskich tematów typu maturalnego z Biblią	255
Bank motywów, toposów i symboli	263
Cztery modelowe plany argumentacji.....	264
Bank funkcjonalnych kontekstów do 15 tematów	267

ANTYK

Teoria potrzebna do zdania matury

Antyk to epoka, od której rozpoczyna się historia literatury europejskiej. Jej najważniejsze dzieła powstały w starożytnej Grecji i Rzymie, ale stworzone wówczas opowieści, gatunki oraz sposoby myślenia przetrwały znacznie dłużej niż same starożytne państwa.

To właśnie z antyku pochodzą mity o Prometeuszu, Syzyfie, Dedalu i Ikarze, Orfeuszu, Edypie czy wojnie trojańskiej. W starożytności ukształtowały się epos, tragedia i oda. Grecy filozofowie stawiali pytania o prawdę, szczęście, dobro oraz granice ludzkiego poznania. Pisarze późniejszych epok wielokrotnie powracali do tych historii i idei, zmieniali je, polemizowali z nimi albo wykorzystywali je do opisywania własnej rzeczywistości.

Dlatego znajomość antyku nie sprowadza się do pamiętania imion bogów. Pozwala rozpoznawać motywy, symbole, związki frazeologiczne, postawy bohaterów i nawiązania obecne w literaturze od renesansu aż po współczesność.

W aktualnej podstawie programowej na poziomie podstawowym z antykiem wiązą się przede wszystkim: „Mitologia”, część I: Grecja Jana Parandowskiego, „Iliada” Homera we fragmentach, „Antyгона” Sofoklesa oraz wybrane utwory Horacego. Podstawa obejmuje również rozpoznawanie eposu, tragedii antycznej i ody, tragizmu, patosu, motywów, toposów oraz żywotności tradycji antycznej w późniejszych utworach. „Odyseja” Homera we fragmentach należy do zakresu rozszerzonego.

1. Nazwa i ramy czasowe

Słowo antyk pochodzi od łacińskiego *antiquus*, czyli „dawny”, „starożytny”. W historii literatury nazwą tą określa się przede wszystkim dorobek starożytnych Greków i Rzymian.

Za początek literatury europejskiej przyjmuje się umownie około VIII wieku p.n.e., kiedy powstały przypisywane Homerowi eposy: „Iliada” i „Odyseja”. Symboliczną datą zamykającą starożytność jest 476 rok n.e., czyli upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego.

Daty te służą porządkowaniu historii. Kultura antyczna nie zniknęła jednak wraz z końcem Cesarstwa Rzymskiego. Jej język, literatura, filozofia, prawo i sztuka stały się fundamentem kultury europejskiej.

Najważniejsze etapy rozwoju kultury antycznej

Okres	Najważniejsze zjawiska
archaiczny	rozwój polis, poezja Homera, kształtowanie się greckiej mitologii
klasyczny	rozkwit Aten, teatru, tragedii, filozofii, demokracji i sztuki
hellenistyczny	rozprzestrzenienie się kultury greckiej po podbojach Aleksandra Wielkiego, rozwój stoicyzmu i epikureizmu
rzymski	przejęcie i przekształcenie greckiego dziedzictwa, rozwój literatury łacińskiej, prawa i idei państwa

Szczególnie ważne dla literatury są V i IV wiek p.n.e., kiedy działali między innymi Sofokles, Sokrates, Platon i Arystoteles. Dorobek Greków silnie oddziaływał na kulturę rzymską, a za jej pośrednictwem – na kolejne epoki europejskie.

Jak CKE pyta o antyk?

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych

Zadania z arkuszy maturalnych i próbnych z lat 2024–2026

W tym rozdziale znajdziesz zadania dotyczące antyku pochodzące z **arkuszy maturalnych CKE oraz arkuszy próbnych z lat 2024–2026**. Zebraliśmy je po to, abyś mógł zobaczyć, jak wiedza o epoce jest sprawdzana podczas egzaminu i jak wyglądają zadania, z którymi rzeczywiście spotykają się maturzyści.

To ważne, ponieważ na maturze nie wystarczy pamiętać fabuły utworu, nazwiska autora czy definicji pojęcia. CKE sprawdza przede wszystkim, czy potrafisz **wykorzystać wiedzę w praktyce**: odczytać fragment, rozpoznać problem, połączyć tekst z całym utworem, zastosować właściwy termin oraz sformułować krótką i precyzyjną odpowiedź.

Pracując z zadaniami, zwróć uwagę na to:

- jakie zagadnienia z antyku powtarzają się w arkuszach;
- w jaki sposób formułowane są polecenia;
- kiedy trzeba odwołać się tylko do fragmentu, a kiedy również do znajomości całego utworu;
- jak szczegółowa powinna być odpowiedź;
- za jakie elementy można otrzymać punkt.

Najpierw spróbuj rozwiązać każde zadanie samodzielnie. Dopiero później porównaj swoją odpowiedź z kluczem i sprawdź, czy wykonałeś wszystkie części polecenia. Nie oceniaj odpowiedzi jedynie na podstawie tego, czy „mniej więcej chodziło Ci o to samo”. W zadaniach maturalnych liczy się również precyzja, kompletność i właściwe uzasadnienie.

Po części zawierającej zadania znajdziesz **wskazówki pokazujące, jak rozwiązywać tego typu polecenia krok po kroku**. Dzięki nim zobaczysz nie tylko prawidłową odpowiedź, lecz także sposób myślenia, który prowadzi do jej sformułowania.

Potraktuj te zadania jak próbę generalną: zobacz, jak CKE pyta o antyk, sprawdź własny sposób myślenia i naucz się zamieniać wiedzę w punktowaną odpowiedź.

Zadanie 1 (0–1)

Przeczytaj poniższy fragment utworu literackiego.

Sofokles

„Antygona”

KREON

Nie był ci bratem ten, co poległ drugi.

45 zadań maturalnych

CZĘŚĆ WPROWADZENIE

Jak pracować z tym rozdziałem?

Ten rozdział powstał po to, aby przełożyć wiedzę o antyku na umiejętności potrzebne podczas egzaminu maturalnego. Zadania nie wymagają jedynie odtworzenia fabuły ani zapamiętania definicji. Trzeba w nich uważnie czytać fragment, rozpoznawać wartości i postawy bohaterów, stosować pojęcia historycznoliterackie, interpretować symbole, porównywać teksty oraz wykorzystywać znajomość całego utworu.

Co znajdziesz w środku?

45 autorskich zadań ułożonych na wzór sposobu myślenia sprawdzanego przez CKE. Zestaw obejmuje „Antygonę”, mitologię grecką, „Iliadę”, poezję Horacego i Tyrtajosa oraz sztukę i dziedzictwo antyku. Do każdego zadania dołączono przykładową odpowiedź, zasady oceniania i krótką podpowiedź, jak dojść do rozwiązania.

Ważne

To nie są zadania pochodzące z arkuszy CKE. Są to zadania autorskie, skonstruowane tak, aby ćwiczyły te same operacje: wnioskowanie z tekstu, łączenie fragmentu z całym utworem, interpretowanie środków artystycznych, porównywanie tekstów kultury i precyzyjne wykonywanie poleceń.

Jak rozwiązywać zadania?

- Najpierw przeczytaj polecenie i podkreśl czasownik operacyjny: wyjaśnij, wykaż, uzasadnij, porównaj, oceń.
- Sprawdź, ilu elementów wymaga odpowiedź: jednej cechy, dwóch argumentów, punktu wspólnego i różnicy.
- Oprzyj odpowiedź na konkretnym szczególe fragmentu lub wydarzeniu z całego utworu.
- Po rozwiązaniu porównaj swoją wypowiedź z kluczem. Przykładowa odpowiedź nie jest jedyną możliwą - liczy się poprawne i funkcjonalne rozumowanie.
- Przeczytaj rubrykę „Jak myśleć?”. Pokazuje ona drogę do odpowiedzi, a nie gotową formułę do zapamiętania.

„Antygona” i tragedia antyczna

Zadanie 1.

(0–2 pkt)

„Współkochać przyszłam, nie współnienawidzić”.

Sofokles, „Antygona”

Odwołując się do zacytowanych słów oraz do całego dramatu Sofoklesa, wyjaśnij, jaką hierarchię wartości przyjmuje Antygona.

.....

.....

.....

Zadanie 2.

(0–2 pkt)

Przeczytaj definicję.

Argument odwołujący się do autorytetu - argument, którego zasadność wynika z powołania się na osobę, instytucję, prawo lub tradycję uznawane przez odbiorców za szczególnie ważne i godne zaufania.

Twój zakaz nie pochodzi od bogów. Odwieczne prawa są starsze niż decyzja każdego władcy.

Parafraza stanowiska Antygony

Wykaż, że Antygona posługuje się argumentem odwołującym się do autorytetu.

.....

.....

.....

Zadanie 3.

(0–2 pkt)

KREON: Po zakończonej wojnie państwo potrzebuje porządku. Obrońca miasta zasługuje na cześć, a zdrajca - na karę.

ANTYGONA: Śmierć kończy ziemskie spory. Każdy zmarły ma prawo do pogrzebu, a siostra nie może wyrzec się własnego brata.

Parafrazy stanowisk bohaterów

Wskaż dwa konflikty wartości ujawniające się w sporze Antygony i Kreona.

.....

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z antyku (na podstawie wydawnictw)

Powtórka wiedzy ze szkoły

Ten zestaw pomoże Ci przypomnieć, uporządkować i sprawdzić wiedzę o antyku zdobytą podczas lekcji języka polskiego. Obejmuje wiadomości o kulturze starożytnej Grecji i Rzymu, mitologii, „Iliadzie”, teatrze greckim, „Antygonie”, filozofii antycznej, poezji Horacego i Tyrtajosa oraz sztuce starożytnej.

Nie jest to arkusz zbudowany wyłącznie z zadań typu maturalnego. Znajdziesz tu również pytania przypominające szkolne kartkówki i sprawdziany: wymagające znajomości pojęć, bohaterów, wydarzeń, cech gatunkowych, symboli i najważniejszych idei epoki. Część zadań opiera się jednak na fragmentach tekstów i wymaga wykorzystania wiedzy podczas interpretacji.

Zestaw jest przeznaczony dla:

- uczniów, którzy zakończyli omawianie antyku;
- maturzystów potrzebujących solidnej powtórki podstaw;
- uczniów edukacji domowej pracujących samodzielnie;
- nauczycieli i korepetytorów poszukujących obszernego banku zadań.

Nie trzeba rozwiązywać wszystkich zadań jednocześnie. Można pracować działami, wybierać zadania do kartkówek i lekcji powtórzeniowych albo potraktować cały zestaw jako końcowy sprawdzian z epoki.

Zakres sprawdzianu został oparty na zagadnieniach najczęściej powtarzających się w przesłanych materiałach: mitologii, tragedii antycznej i „Antygonie”, eposie, teatrze greckim, filozofii, poezji Horacego oraz sztuce antycznej.

Ważne: ten zestaw nie jest próbnym testem maturalnym. To rozbudowana powtórka wiedzy szkolnej, która przygotowuje Cię do późniejszego rozwiązywania zadań typu CKE.

CZĘŚĆ I. ANTYK – EPOKA I KULTURA

Zadanie 1. (0–2)

Wyjaśnij znaczenie terminu **antykw**. Podaj umowną datę końcową tej epoki oraz wskaż, z kulturami których ludów jest ona przede wszystkim związana.

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–2)

Podaj cztery okresy rozwoju literatury antycznej.

1.
2.
3.
4.

Zadanie 3. (0–3)

.....

Zadanie 44. (0–3)

Podaj trzy racje, którymi kierowała się Antygona, decydując się na pochowanie Polinejesa.

1.
2.
3.

Zadanie 45. (0–3)

Podaj trzy racje, którymi Kreon uzasadniał zakaz pochowania Polinejesa.

1.
2.
3.

Zadanie 46. (0–2)

Wyjaśnij, na czym polega kontrast między Antygoną a Ismeną.

.....

Zadanie 47. (0–3)

Wyjaśnij, dlaczego Antygona jest bohaterką tragiczną.

.....

Zadanie 48. (0–3)

Uzasadnij, że również Kreona można uznać za bohatera tragicznego.

.....

CZĘŚĆ V. FILOZOFIA ANTYCZNA I HORACJANIZM

Zadanie 49. (0–2)

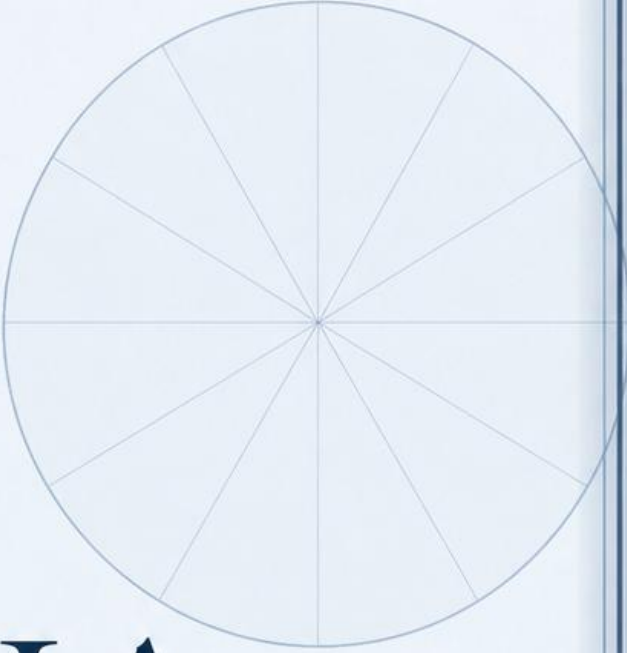
Wyjaśnij główne założenia stoicyzmu.

.....

Zadanie 50. (0–2)

Wyjaśnij główne założenia epikureizmu.

.....

BIBLIA

Kompletny warsztat maturalny

Teoria, zadania, matura ustna i wypracowanie

MONIKA ANDRULEWICZ

BIBLIA

Teoria potrzebna do zdania matury

Biblia jest jednym z najważniejszych źródeł europejskiej kultury. Wywodzą się z niej opowieści, symbole, związki frazeologiczne, wzorce postaci i sposoby przedstawiania świata, do których nawiązują literatura, malarstwo, muzyka, teatr i film. Bez znajomości tradycji biblijnej trudno w pełni odczytać wiele utworów powstałych od średniowiecza po współczesność.

Znajomość Biblii nie oznacza pamięciowego opanowania wszystkich wydarzeń i imion. Na maturze trzeba przede wszystkim rozumieć sens wybranych historii, rozpoznawać motywy i symbole, interpretować zachowania bohaterów, odczytywać stylizację biblijną oraz funkcjonalnie wykorzystywać Biblię jako kontekst.

Biblia powstawała w starożytności, ale nie jest epoką literacką ani pojedynczym utworem. Stanowi zbiór ksiąg tworzonych i redagowanych przez stulecia, w odmiennych warunkach historycznych i w różnych gatunkach. Obok opowieści o początkach świata znajdują się w niej modlitwy, pieśni, teksty prawne, proroctwa, listy, dialogi mądrościowe i symboliczne wizje końca historii.

Co nakazuje umieć podstawa programowa?

Na poziomie podstawowym Biblia należy do krótkich utworów poznawanych w całości lub we fragmentach. Podstawa programowa wymienia fragmenty pięciu ksiąg: Księgi Rodzaju, Księgi Hioba, Księgi Kohelecia, Księgi Psalmów oraz Apokalipsy św. Jana. Zapis ten wyznacza obowiązkowy rdzeń wiedzy, ale wymagania dotyczą również sposobu pracy z tekstem.

Księga	Najważniejsze zagadnienia
Księga Rodzaju	stworzenie świata i człowieka, raj i utrata pierwotnej harmonii, Kain i Abel, potop, przymierze z Noem, wieża Babel, dzieje patriarchów
Księga Hioba	cierpienie niezawinione, próba wiary, granice ludzkiego poznania, pytanie o sprawiedliwość i sens cierpienia
Księga Kohelecia	przemijanie, ulotność ludzkich osiągnięć, zmienność losu, śmierć, wartość codziennych darów
Księga Psalmów	psalm jako gatunek, modlitwa poetycka, obraz Boga i człowieka, paralelizm, symbolika i różne postawy podmiotu
Apokalipsa św. Jana	apokalipsa jako gatunek, symboliczna wizja walki dobra ze złem, sąd, zagłada starego porządku i odnowienie świata

Uczeń powinien wykazać się znajomością i zrozumieniem treści wskazanych lektur, rozpoznawać tematykę i problematykę tekstów, interpretować motywy, symbole i wartości oraz dostrzegać żywotność tradycji biblijnej w późniejszej kulturze. Podstawa wymaga również funkcjonalnego wykorzystywania biblizmów i rozpoznawania stylizacji biblijnej.

- rozpoznawać psalm i apokalipsę oraz wskazywać ich podstawowe cechy;
- interpretować treści alegoryczne i symboliczne;
- rozpoznawać motywy, toposy i archetypiczne sytuacje biblijne;
- porównywać tekst biblijny z późniejszym utworem lub innym tekstem kultury;
- wykorzystywać kontekst biblijny w interpretacji i argumentacji;

Zadanie 7.

(0–2
pkt)

Pieter Bruegel Starszy, „Wieża Babel”, 1563. Reprodukacja: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wybierz dwa elementy obrazu i wyjaśnij, w jaki sposób mogą one przedstawiać pychę oraz rozpad wspólnoty opisane w historii wieży Babel.

.....

.....

.....

.....

Zadanie 8.

(0–2
pkt)

Sytuacja współczesna

Międzynarodowy zespół tworzy jeden wielki projekt. Wszyscy używają tego samego języka, ale każde pojęcie rozumieją inaczej. Spotkania stają się coraz dłuższe, decyzje – sprzeczne, a wspólny cel znika pod warstwą ambicji poszczególnych grup.

Tekst autorski

Wykaż, że opisana sytuacja stanowi współczesną reinterpretację motywu wieży Babel. W odpowiedzi wskaż dwa podobieństwa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z Biblii

40 zadań • matura podstawowa

Księga Rodzaju • Księga Hioba • Księga Koheleta • Księga Psalmów • Apokalipsa
św. Jana

Imię i nazwisko:

Wynik: / 100 pkt

JAK PRACOWAĆ?

Czytaj dokładnie czasowniki w poleceniach. W zadaniach otwartych odpowiadaj tylko na to, o co pytano, ale zawsze uzasadniaj wniosek konkretem z tekstu, historii biblijnej albo materiału źródłowego. Nie wystarczy nazwać motywu czy środka – trzeba wyjaśnić jego znaczenie lub funkcję.

CZĘŚĆ I. WIEDZA, POJĘCIA I ROZPOZNAWANIE

Zadanie 1. (0–4)

Połącz nazwę przekładu z właściwą informacją. Wpisz odpowiednie litery.

Przekład	Litera
1. Septuaginta	
2. Wulgata	
3. Biblia Jakuba Wujka	
4. Biblia Tysiąclecia	

- A. łaciński przekład związany przede wszystkim ze św. Hieronimem
- B. starożytny przekład ksiąg hebrajskich na język grecki
- C. polski przekład z XVI wieku, bardzo ważny dla rozwoju rodzimego stylu biblijnego
- D. współczesny polski przekład katolicki używany m.in. w liturgii

Zadanie 2. (0–2)

Rozszyfruj dwa adresy biblijne. Podaj nazwę księgi, numer rozdziału i zakres wersetów.

Adres	Pełny zapis
Koh 12,1–2	
Ap 5,1–6	

Zadanie 3. (0–2)

Uzupełnij zdania właściwymi biblizmami z ramki. Każdego użyj tylko raz.

BIBLIZMY

manna z nieba • salomonowy wyrok • niewierny Tomasz • kozioł ofiarny

A. Niespodziewana dotacja okazała się dla małej fundacji prawdziwą

.....

B. Po tygodniach sporu mediator zaproponował rozwiązanie tak trafne, że nazwano je

.....

C. Michał nie uwierzył w wynik eksperymentu, dopóki sam nie zobaczył danych – zachował się jak

D. Zespół próbował obarczyć jednego pracownika winą za błędy całego działu, czyniąc z niego

.....

Zadanie 4. (0–3)

Przyporządkuj postaciom ich najbardziej charakterystyczne znaczenie archetypiczne. Jedna odpowiedź jest zbędna.

Postać	Litera
1. Noe	
2. Abraham	
3. Józef	
4. Kohelet	
5. apokaliptyczny wizjoner	

A. człowiek poddany radykalnej próbie zaufania

B. mędrzec konfrontujący ludzkie ambicje z przemijaniem i granicami wiedzy

C. człowiek ocalający wspólnotę i to, co ma przetrwać katastrofę

D. ktoś, kto odczytuje ukryty sens historii za pomocą symbolicznej wizji

E. odrzucony przez bliskich, który dzięki mądrości bierze odpowiedzialność za los innych

F. buntownik odrzucający wszelkie więzi i normy wspólnoty

Zadanie 5. (0–3)

Rozpoznaj formę lub tradycję literacką na podstawie opisu. Następnie wybierz jedną z nich i dopisz jej najważniejszą funkcję.

Opis	Forma / tradycja
Modlitewny utwór poetycki skierowany do Boga; może wyrażać pochwałę, prośbę, skargę lub wdzięczność.	
Tekst rozważający sens życia, cierpienie, przemijanie i granice ludzkiej wiedzy.	
Symboliczna wizja odsłaniająca sens historii oraz zapowiadająca sąd i ostateczne zwycięstwo dobra.	

Sprawdź swoją odpowiedź

- ☐ Wyjaśniłem znaczenie pojęcia „apokalipsa”.
- ☐ Zaznaczyłem, że wizja ma charakter symboliczny, a nie reporterski.
- ☐ Omówiłem co najmniej dwa konkretne obrazy apokaliptyczne.
- ☐ Połączyłem katastrofę z walką dobra ze złem i sądem.
- ☐ Uwzględniłem finałową wizję odnowienia świata.
- ☐ Kontekst został porównany z Apokalipsą, a nie jedynie wymieniony.
- ☐ Wniosek uwzględnia zarówno ostrzeżenie, jak i nadzieję.

PEŁNE OPRACOWANIE PYTANIA

Najpierw zbuduj własną wypowiedź na podstawie tej karty. Następnie porównaj ją z modelowym opracowaniem w ebooku „Opracowane pytania 2026–2028”.

CZĘŚĆ PODSUMOWANIE

Kontekstownik do pytań z Biblii

Nie wybieraj kontekstu wyłącznie dlatego, że pojawia się w nim ten sam motyw. Najpierw ustal, czy ma potwierdzić, przeciwstawić, zreinterpretować czy rozszerzyć sposób przedstawienia problemu. Poniższa tabela ułatwia znalezienie punktu połączenia, ale podczas odpowiedzi trzeba go samodzielnie wyjaśnić.

Pytanie	Kontekst	Punkt połączenia
1. Cierpienie niezawinione	„Treny” Jana Kochanowskiego	strata niewinnego dziecka, kryzys dotychczasowego światopoglądu i próba odzyskania równowagi
1. Cierpienie niezawinione	„Dżuma” Alberta Camusa	brak łatwego uzasadnienia cierpienia niewinnych oraz odpowiedź oparta na solidarności i działaniu
1. Cierpienie niezawinione	„Lament świętokrzyski”	ból matki wobec cierpienia niewinnego Syna i bezradność wobec krzywdy bliskiej osoby
1. Cierpienie niezawinione	teodycea	pytanie o możliwość pogodzenia istnienia zła z wiarą w dobrego i wszechmocnego Boga
2. Niestalość świata	Horacy, „Do Deliusza”	zmienność losu, pewność śmierci, potrzeba równowagi i umiarkowanego korzystania z życia
2. Niestalość świata	Jan Kochanowski, „Pieśń IX”, ks. I	niestalość Fortuny, niepewność przyszłości i zachowanie wewnętrznej stateczności
2. Niestalość świata	Daniel Naborowski, „Krótkość żywota”	gwałtowny upływ czasu oraz znikomość ludzkiego życia
2. Niestalość świata	malarstwo vanitas	symbole przemijania piękna, wiedzy, bogactwa i życia
3. Koniec świata	Czesław Miłosz, „Piosenka o końcu świata”	zestawienie monumentalnej katastrofy z końcem dokonującym się pośród zwyczajnej codzienności
3. Koniec świata	Zbigniew Herbert, „U wrót doliny”	reinterpretacja Sądu Ostatecznego jako odczłowieczającej procedury podziału ludzi
3. Koniec świata	Jan Kasprowicz, „Dies irae”	groza dnia gniewu, sądu, winy i cierpienia oraz bunt wobec katastrofy
3. Koniec świata	Albrecht Dürer, „Czterej jeźdźcy Apokalipsy”	plastyczny obraz nieuchronności, dynamiki i powszechności katastrofy

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

ŚREDNIOWIECZE i RENESANS

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

Zdaj Dobrze

Spis treści

ŚREDNIOWIECZE	5
Teoria potrzebna do zdania matury	5
1. Ramy czasowe i najważniejsze przemiany	5
2. Średniowiecze bez stereotypów	6
3. Świat jako porządek znaków – najważniejsze idee	7
4. Myśliciele, którzy porządkowali świat	9
5. Społeczeństwo, Kościół, klasztor i uniwersytet.....	10
6. Świętość – nie jeden wzorzec, lecz wiele dróg	11
7. Maryja: Królowa, Pośredniczka, Matka i Bolejąca.....	12
8. Człowiek wobec śmierci	15
9. Sztuka romańska i gotycka.....	16
10. Literatura średniowieczna – sposób istnienia tekstu	18
11. Wzorce osobowe i ich pęknięcia	19
12. Polskie średniowiecze.....	20
13. Rdzeń maturalny: co naprawdę trzeba umieć.....	21
14. Najważniejsze pojęcia.....	22
15. Po tej części powinieneś umieć	22
Jak CKE pyta o średniowiecze?	24
Odpowiedzi, punktacja i zasady oceniania	27
Jak CKE pyta o średniowiecze? Wnioski dla maturzysty	28
30 autorskich zadań maturalnych	32
Odpowiedzi do 30 autorskich zadań maturalnych	47
Wielki sprawdzian ze średniowiecza	55
Odpowiedzi.....	65
Średniowiecze na maturze ustnej.....	71
Co musi znaleźć się w dobrej odpowiedzi?	71
Odpowiedź problemowa to nie streszczenie.....	71
Uniwersalna mapa wypowiedzi	72
Motyw cierpiącej matki.....	73
Kontekstownik	75
Sprawdź swoją odpowiedź	75
Motyw tańca śmierci.....	76
Kontekstownik	78
Sprawdź swoją odpowiedź	79
Średniowieczny wzorzec rycerza	79
Sprawdź swoją odpowiedź	82
Kontekstownik do pytań ze średniowiecza.....	83

Bank najważniejszych pojęć	84
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	85
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	85
Średniowiecze w wypracowaniu maturalnym Od wzorca do argumentu.....	86
20 autorskich tematów ze średniowieczem.....	89
Samooceńca pojedynczego akapitu.....	103
Karty pracy.....	103
RENESANS.....	109
Teoria potrzebna do zdania matury	109
1. Renesans na maturze – zakres materiału	109
2. Nazwa i ramy czasowe.....	110
Narodziny renesansu we Włoszech	110
Przemiany, które zmieniły Europę	111
3. Humanizm – program nowej kultury	111
Antropocentryzm, godność i wolność człowieka	112
Ad fontes, imitatio i poeta doctus.....	112
Filozofia renesansu i sztuka dobrego życia	113
4. Reformacja i przemiany światopoglądowe	113
Nauka i nowy obraz świata.....	114
Sztuka renesansu – harmonia, perspektywa, człowiek	114
5. Literatura renesansu.....	115
Renesans w Polsce – złoty wiek.....	115
Język polski i twórcy polskiego renesansu.....	116
Gatunki literackie renesansu	116
6. Jan Kochanowski – poeta doctus i obywatel	117
Fraszki Jana Kochanowskiego	117
Pieśni Jana Kochanowskiego	118
„Pieśń IX” z Ksiąg pierwszych – „Chcemy sobie być radzi?”	118
„Pieśń V” z Ksiąg wtórych – „Pieśń o spustoszeniu Podola”	119
Inne pieśni, które pomagają na maturze	119
7. „Treny” – żałoba i kryzys światopoglądu.....	120
„Tren IX” – załamanie wiary w Mądrość.....	120
„Tren X” – pytanie o los zmarłej.....	121
„Tren XI” – kryzys cnoty i sprawiedliwości	121
Od rozpacz do odbudowy – sens całego cyklu.....	122
8. „Odprawa posłów greckich” i myślenie o państwie	122
9. William Szekspir i teatr elżbietański.....	123
Tragedia szekspirowska	123
10. „Makbet” – geneza, bohaterowie i przebieg wydarzeń.....	123

Ambicja, przepowiednia i wolna wola	124
Moralna odpowiedzialność za czyny	125
Władza i przemiana człowieka	125
Wina, sumienie, lęk i obłąd.....	126
Symbole i motywy w „Makbecie”	126
Jak CKE pyta o renesans?	127
Najważniejsze pojęcia.....	127
Po tej części powinienś umieć	128
Podstawa opracowania	128
Jak CKE pyta o renesans?	129
Zadania z arkuszy egzaminacyjnych	129
Renesans – odpowiedzi.....	133
Jak CKE pyta o renesans? Wnioski dla maturzysty	135
40 autorskich zadań maturalnych	138
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	159
Wielki sprawdzian z renesansu	172
I. Epoka, idee i kultura renesansu	172
II. Jan Kochanowski i literatura polskiego renesansu	175
III. William Szekspir, teatr elżbietański i „Makbet”	182
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	187
Renesans na maturze ustnej.....	196
Moralna odpowiedzialność za czyny	197
Kontekstownik	198
Sprawdź swoją odpowiedź	198
Czy człowiek decyduje o własnym losie?	199
Przepowiednia jako możliwość, nie rozkaz	199
Kontekstownik	200
Sprawdź swoją odpowiedź	200
Jaki wpływ na człowieka ma sprawowanie przez niego władzy?	201
Kontekstownik	202
Sprawdź swoją odpowiedź	202
Kontekstownik do pytań z „Makbeta”	203
Bank najważniejszych pojęć	203
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	204
20 autorskich tematów z renesansem.....	205

ŚREDNIOWIECZE

Teoria potrzebna do zdania matury

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw zrozum sposób myślenia epoki, następnie połącz go z dziełami, obrazami i pojęciami. Na maturze punktuje się nie samo rozpoznanie hasła „teocentryzm”, lecz wyjaśnienie, jak wpływa ono na bohatera, kompozycję, język i sens utworu.

Średniowiecze to niemal tysiąc lat przemian, w czasie których ukształtowały się europejskie państwa, miasta, uniwersytety, zakony, prawo, kultura dworska, literatura w językach narodowych oraz style romański i gotycki. W tej samej epoce powstawały modlitwy, kroniki, pieśni rycerskie, opowieści o miłości, żartobliwe fabliaux, misteria, traktaty filozoficzne i wizje końca świata.

Chrześcijaństwo tworzyło wspólny język wartości i symboli, ale nie usuwało różnorodności. Inaczej myślał mnich w klasztorze, inaczej rycerz na dworze, mieszczanin w rozwijającym się mieście, student uniwersytetu czy pielgrzym. Epoka łączyła surową ascezę z zachwytem nad pięknem stworzenia, hierarchiczny porządek z karnawałowym odwróceniem ról, lęk przed sądem z nadzieją zbawienia, monumentalną teologię z bardzo ludzkim doświadczeniem bólu.

Najważniejsze jest zatem nie to, aby zapamiętać, że „średniowiecze było teocentryczne”, lecz by zrozumieć, jak wyobrażenie świata podporządkowanego Bogu wpływało na literaturę i sztukę. Dlaczego Roland traktuje śmierć jak moment potwierdzenia wierności? Dlaczego Maryja w „Bogurodzicy” jest potężną Pośredniczką, a w „Lamencie świętokrzyskim” bezradną matką? Dlaczego Śmierć w rozmowie z Polikarpem jednocześnie przeraża, bawi i oskarża społeczeństwo?

GŁÓWNA ZASADA INTERPRETACJI

Nie przyklejaj utworowi etykiety epoki. Pokaż mechanizm: idea → sposób przedstawienia → zachowanie bohatera → sens tekstu.

1. Ramy czasowe i najważniejsze przemiany

Nazwa „średniowiecze” powstała później. Humanisci renesansowi widzieli własną epokę jako odrodzenie kultury antycznej, a stulecia między starożytnością a renesansem traktowali jako czas „pośredni”. Dziś wiadomo, że był to okres samodzielny, twórczy i wewnętrznie zróżnicowany.

Za umowny początek europejskiego średniowiecza przyjmuje się zwykle 476 rok, czyli upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego. Daty końcowe są różne: 1453 rok – zdobycie Konstantynopola przez Turków osmańskich, około 1450 roku – rozwój druku ruchomą czcionką w Europie, albo 1492 rok – wyprawa Krzysztofa Kolumba. Periodyzacja porządkuje materiał, ale nie oznacza, że jednego dnia skończył się gotyk i rozpoczął renesans.

Okres	Przybliżone ramy	Najważniejsze zjawiska
wczesne średniowiecze	V–X wiek	kształtowanie państw po upadku cesarstwa zachodniego, chrystianizacja Europy, rozwój monastycyzmu, kultura łacińska

Wzorzec ascety bywa przedstawiany jako całkowite odrzucenie świata. Dobrze jednak pamiętać, że średniowieczna świętość miała także inne formy: władca mógł być czczony za sprawiedliwość i obronę wspólnoty, biskup za troskę o wiernych, męczennik za wierność, a mistyczka za intensywne doświadczenie religijne. Nie istnieje jeden „średniowieczny święty”.

Giotto, „Święty Franciszek otrzymujący stygmaty”, ok. 1295–1300
Źródło reprodukcji: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Scena ma konkretną przestrzeń, gest, napięcie i relację między człowiekiem a objawieniem. Krajobraz nie jest neutralnym tłem: podkreśla samotność i moment duchowego przełomu. W sztuce późnego średniowiecza rośnie zainteresowanie emocją, cielesnością i indywidualnym doświadczeniem.

JAK CZYTAĆ DZIEŁO?

1) Jak gest i kierunek spojrzenia budują relację między Franciszkiem a sacrum? 2) Dlaczego stygmaty są znakiem naśladowania Chrystusa, a nie nagrodą za sukces? 3) Jak przedstawienie łączy duchowość z konkretnym ciałem i miejscem?

INTERPRETUJ KRYTYCZNIE

W legendzie o świętym Aleksym radykalne wyrzeczenie jest wzorem ascezy, lecz z perspektywy współczesnej ujawnia także cierpienie porzuconej żony i rodziny. Dojrzała interpretacja może pokazać napięcie między ideałem religijnym a odpowiedzialnością za bliskich.

7. Maryja: Królowa, Pośredniczka, Matka i Bolejąca

Kult Maryi rozwijał się przez całe średniowiecze i przyjmował różne formy. Nie istnieje jeden „średniowieczny obraz Maryi”. W zależności od tekstu, miejsca i funkcji dzieła Maryja może być wyniesioną Królową Nieba, tronem Mądrości, opiekunką wspólnoty, Pośredniczką w modlitwie, czującą matką z Dzieciątkiem albo kobietą zdruzgotaną śmiercią syna.

Jak CKE pyta o średniowiecze?

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych

Zadanie 1 (0–1)

Źródło: egzamin maturalny z języka polskiego, poziom podstawowy, termin główny 2026, zadanie 8. W ebooku zadanie otrzymało numer 1.

Przeczytaj poniższe fragmenty tekstów.

Tekst 1.

Człowiek średniowieczny pojmował swe stosunki ze Stwórcą na wzór relacji między królem a wasalami. Hołd łączył ich więzią osobistą i nierozzerwalną.

Na podstawie: André Vauchez, „Duchowość średniowiecza”, tłum. Hanna Zaremska, Gdańsk 2004.

Tekst 2.

„Pieśń o Rolandzie”

CLXXVI

Hrabia Roland leży pod sosną. [...] Wiele rzeczy przychodzi mu na pamięć: tyle ziem, które zdobył dzielny rycerz, i słodka Francja, i krewniacy, i Karol Wielki, jego pan, który go wychował. Płacze i wzdycha, [...] bije się w piersi i prosi Boga o przebaczenie: „Prawdziwy Ojciec, któryś nigdy nie skłamał, [...] ocal moją duszę od wszystkich niebezpieczeństw za grzechy, którem popełnił w życiu”. Ofiarował Bogu swą prawą rękawicę, święty Gabriel wziął ją z jego dłoni. Opuścił głowę na ramię; doszedł, ze złożonymi rękami, swego końca. Bóg zsyła mu swego anioła Cherubina i świętego Michała opiekuna; z nimi przyszedł i święty Gabriel. Niosą duszę hrabiego do raju.

„Pieśń o Rolandzie”, [w:] „Arcydzieła francuskiego średniowiecza”, tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Anna Tatarkiewicz, Warszawa 1968.

Czy w przytoczonym fragmencie „Pieśni o Rolandzie” została odzwierciedlona relacja między człowiekiem a Bogiem opisana przez André Vaucheza? Uzasadnij odpowiedź.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2

Źródło: egzamin maturalny z języka polskiego, poziom podstawowy, termin główny 2025, zadania 7.1–7.2. W ebooku zostały zebrane jako Zadanie 2.

Przeczytaj poniższe fragmenty utworów literackich.

30 autorskich zadań maturalnych

Teksty • rzeźba • malarstwo • architektura • porównania • krytyczne myślenie

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Zadania są autorskie i zostały przygotowane w logice zbliżonej do arkuszy maturalnych. Nie sprawdzają wyłącznie pamięci. Wymagają rozpoznawania problemów, zestawiania źródeł, formułowania wniosków, interpretowania środków artystycznych i oceniania uproszczonych sądów.

Rdzeń zestawu tworzą utwory obowiązkowe na poziomie podstawowym: „Bogurodzica”, „Lament świętokrzyski”, „Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” oraz „Pieśń o Rolandzie”. Teksty dodatkowe zostały przytoczone w zadaniach, dlatego można pracować z nimi bez wcześniejszej znajomości całych utworów.

Najpierw wykonaj zadanie bez zaglądania do teorii. Po zapisaniu odpowiedzi sprawdź, czy odwołałeś się do wszystkich źródeł wskazanych w poleceniu i czy wyjaśniłeś znaczenie przykładu, zamiast jedynie go streścić.

Zakres zadań	Numery	Główne umiejętności
Maryja: pośrednictwo, bliskość, cierpienie	1–7	porównanie tekstu i dzieła sztuki, język, synteza
Rycerz, asceta, święty, kochanek	8–15	ocena postawy, konflikt wartości, pareneza, kontekst
Śmierć, przemijanie, sąd	16–23	groteska, symbol, tradycja motywu, argumentacja
Wiedza, sztuka, obraz epoki	24–30	interpretacja obrazu, obalanie stereotypu, synteza źródeł

I. Maryja: między majestatem a cierpieniem

Zestawienie tekstów i dzieł sztuki pokazuje, że średniowieczna mariologia nie tworzyła jednego, nieruchomego wizerunku.

TEKST 1

„Bogurodzica”

Bogurodzica dziewica, Bogiem sławiona Maryja,
U twego syna Gospodzina matko zwolena, Maryja!
Zyszczy nam, spuści nam.
Kyrieleyson.

Twego dzieła Krzciciela, bożycze,
Usłysz głosy, nappełni myśli człowiecze.
Słysz modlitwy, jaż nosimy,
Oddać raczy, jegoż prosimy:
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebyt.
Kyrieleyson.

Objaśnienia: Bogiem sławiona – sławiona przez Boga; Gospodzin – Pan; zwolena – wybrana; zyszczy nam – pozyskaj nam; spuści nam – ześlij nam; bożycze – Synu Boży; zbożny – dostatni, pomyślny, godny.

Źródło: „Bogurodzica”, Wolne Lektury; tekst w domenie publicznej.

Zadanie 13. (0–2 pkt)

Wyjaśnij, jaki problem etyczny ujawnia Tekst 5, gdy odczytamy go z perspektywy żony Aleksego. Czy religijny cel bohatera usuwa odpowiedzialność za cierpienie bliskiej osoby? Uzasadnij odpowiedź na podstawie fragmentu.

TEKST 7**Jan Kasprowicz, „Hymn św. Franciszka z Asyżu”**

A wy, stworzenia boże, słuchajcie mej pieśni
i chwalcie razem ze mną Tego, co was kocha.
Ty, słońce, przede wszystkim, zestrój swoje blaski
w hymn płomienisty [...].

Długom-ci czekał na przedwieczne Słowo,
jakkolwiek we mnie było i poza mną,
we wszystkich drzewach i we wszystkich trawach,
w wszystkich jasnościach i wszystkich ciemnościach,
w róży i lili, w robaku i płazie,
w głębinach wody i w górach pustynnych [...].

O moi bracia i siostry
z jarzmem na plecach,
z ciężarem konwi na głowie! [...]
Już ja rzuciłem laski i trzewiki
i śpieszę ku wam ubogi,
tylko bogaty tym Słowem [...].

Źródło: Jan Kasprowicz, „Hymn św. Franciszka z Asyżu”, Wolne Lektury; tekst w domenie publicznej.

Giotto, „Święty Franciszek otrzymujący stygmaty”, ok. 1295–1300. Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielki sprawdzian ze średniowiecza

ZANIM ZACZNIESZ

Ten sprawdzian ma charakter przekrojowy i bardziej „książkowy” niż zestaw autorskich zadań maturalnych. Sprawdza uporządkowaną wiedzę, znajomość pojęć, tekstów, myślicieli i sztuki. Zadania nie powtarzają układu wcześniejszego warsztatu interpretacyjnego.

Rdzeń obowiązkowy tworzą: „Bogurodzica”, „Lament świętokrzyski”, „Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” i „Pieśń o Rolandzie”. Zadania 31–36 wykorzystują materiał dodatkowy, często omawiany w szkole i przydatny w argumentacji maturalnej.

Maksymalna liczba punktów: 100. Odpowiadaj precyzyjnie. Jeżeli polecenie wymaga przykładu z utworu, samo podanie tytułu nie wystarcza.

I. Epoka, kultura i światopogląd

Ramy czasowe, pojęcia, instytucje i najważniejsze sposoby myślenia.

Zadanie 1. (0–2 pkt)

Podaj umowną datę i wydarzenie rozpoczynające średniowiecze w Europie oraz jedną przyjmowaną datę końca epoki wraz z wydarzeniem.

Zadanie 2. (0–1 pkt)

Wyjaśnij, skąd pochodzi nazwa „średniowiecze” i dlaczego początkowo miała wydźwięk oceniający.

Zadanie 3. (0–2 pkt)

Uporządkuj etapy epoki od najwcześniejszego do najpóźniejszego, a następnie przyporządkuj im zjawiska: rozwój kultury klasztornej; rozkwit uniwersytetów i gotyku; druk, wzrost miast i przemiany zapowiadające renesans. Etapy: dojrzałe średniowiecze, późne średniowiecze, wczesne średniowiecze.

Argument 1:**Lektura obowiązkowa i dowód:****Kontekst 1 i funkcja:****Argument 2:****Drugi utwór i dowód:****Kontekst 2 i funkcja:**

RENEZANS

teoria i zadania maturalne

Monika Andruliewicz

RENEANS

Teoria potrzebna do zdania matury

Renesans jest epoką, w której europejska kultura na nowo odczytała dziedzictwo starożytnej Grecji i Rzymu, ale nie próbowała po prostu cofnąć historii. Twórcy odrodzenia wykorzystywali antyczne gatunki, idee i wzory po to, aby mówić o własnym świecie: o człowieku zdolnym do poznawania rzeczywistości, o odpowiedzialności obywatela, o religijnych sporach, o zmienności losu i o sztuce, która może zapewnić autorowi trwanie w pamięci następnych pokoleń.

Na maturze renesans nie jest tylko zestawem dat i nazwisk. CKE sprawdza przede wszystkim, czy zdający rozumie sposób myślenia epoki oraz potrafi wykorzystać go do interpretacji tekstu. Trzeba więc umieć wyjaśnić, dlaczego humanizm nie oznaczał prostego odrzucenia religii, jak Kochanowski łączył stoicyzm, epikureizm i chrześcijaństwo, dlaczego jego „Treny” są zapisem kryzysu całego systemu wartości oraz w jaki sposób Szekspir przedstawia człowieka, który sam uruchamia proces własnego moralnego upadku.

Rdzeń maturalny tworzą dziś twórczość Jana Kochanowskiego oraz „Makbet” Williama Szekspira. Wiedza o sztuce, reformacji, drukarstwie, filozofii i kulturze politycznej nie jest dodatkiem dla kolekcjonerów ciekawostek. Stanowi kontekst, który pomaga nazwać sens utworów i uniknąć szkolnych uproszczeń. Ten rozdział prowadzi od obrazu epoki do szczegółowego omówienia tekstów obowiązkowych, tak aby uczeń rozumiał nie tylko „co się wydarzyło”, lecz również „co z tego wynika”.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Wiedza o epoce ma służyć interpretacji. Na maturze punktowane jest nie samo użycie słowa „humanizm” albo „stoicyzm”, lecz wyjaśnienie, jak dana idea działa w konkretnym utworze i co pozwala zrozumieć.

1. Renesans na maturze – zakres materiału

Aktualna podstawa programowa z 2024 roku ograniczyła listę lektur, ale nie ograniczyła wymagań interpretacyjnych. Na poziomie podstawowym uczeń musi znać w całości „Makbeta” Williama Szekspira oraz wybrane utwory Jana Kochanowskiego: „Pieśń IX” z Ksiąg pierwszych, „Pieśń V” z Ksiąg wtórych i treny IX, X oraz XI. Wymagane jest także rozumienie renesansu jako epoki i rozpoznawanie związków utworów z jej programem, filozofią i estetyką.

Warto odróżnić trzy sprawy. Pierwsza to teksty wskazane bezpośrednio w aktualnej podstawie. Druga to wiedza potrzebna do interpretacji tych tekstów, na przykład znajomość stoicyzmu, epikureizmu, humanizmu, Fortuny, klasycyzmu czy tragedii szekspirowskiej. Trzecia to teksty, które nie stanowią już rdzenia programu, ale do końca 2028 roku pozostają użyteczne w wypracowaniu z powodu przepisów przejściowych. Należą do nich między innymi „Odprawa posłów greckich” oraz fragmenty „Kazań sejmowych”.

Zakres rozszerzony obejmuje cały zakres podstawowy, a ponadto „Treny” jako cykl poetycki oraz „Hamleta”. W ebooku przeznaczonym dla poziomu podstawowego warto jednak pokazać konstrukcję całego cyklu trenów, ponieważ dopiero wtedy treny IX, X i XI przestają być trzema oderwanymi wierszami i stają się centralnym etapem dramatycznego kryzysu poety.

Status	Teksty	Co trzeba potrafić
Zakres podstawowy – obowiązkowe	William Szekspir, „Makbet” – w całości; Jan Kochanowski: „Pieśń IX” z Ksiąg pierwszych, „Pieśń V” z Ksiąg wtórych oraz treny IX, X i XI.	Treść i problematyka, cechy epoki, analiza fragmentu, funkcja środków, powiązanie fragmentu z całym utworem, wykorzystanie w argumentacji.

40 autorskich zadań maturalnych

Makbet • Jan Kochanowski • renesans w dialogu z innymi epokami

Zadania zostały ułożone tak, aby ćwiczyć dokładnie te operacje, których wymaga matura: analizę fragmentu, znajomość całego utworu, interpretację tekstu kultury, porównywanie, rozpoznawanie argumentacji, nazywanie środków językowych oraz tworzenie krótkiej syntezy. Nie są kopią zadań CKE, lecz zachowują ich sposób myślenia i poziom precyzji.

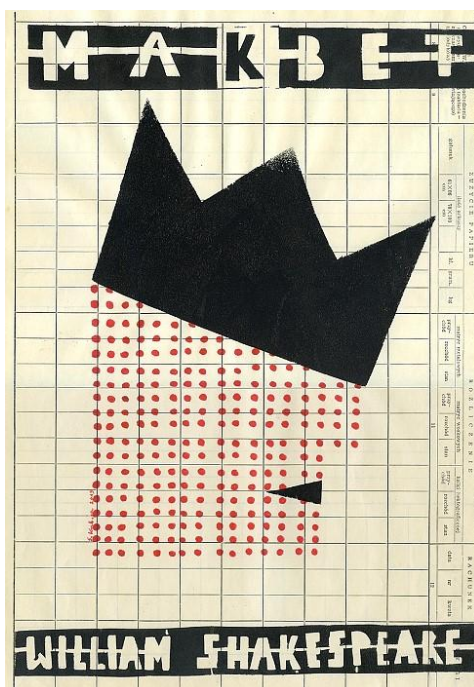
JAK PRACOWAĆ

Rozwiązuj zadania bez zaglądania do odpowiedzi. Zwracaj uwagę na czasowniki operacyjne: podaj, wyjaśnij, porównaj, uzasadnij, rozstrzygnij. W zadaniach dwupunktowych jedna trafna obserwacja zwykle nie wystarcza.

I. „Makbet” – władza, wybór, wino i konsekwencje

Zadanie 1. (0–2)

Zapoznaj się z plakatem teatralnym do przedstawienia „Makbet”.

Wybierz dwa elementy graficzne i wyjaśnij, dlaczego pasują do problematyki dramatu Williama Szekspira. W odpowiedzi odwołaj się do treści utworu.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–2)

Przeczytaj fragment monologu Makbeta.

William Szekspir
„Makbet”

*Czy to jest sztylet, co przede mną błyszczy,
Zwrócony do mej dłoni rękojeścią?*

Wielki sprawdzian z renesansu

40 zadań • 104 punkty • teoria epoki • Jan Kochanowski • teatr elżbietański • „Makbet”

Ten sprawdzian przypomina szkolne testy historycznoliterackie: łączy zadania zamknięte, uzupełnianie notatek, analizę fragmentów, tabele, porządkowanie informacji oraz krótkie wypowiedzi. Nie powtarza poleceń z poprzedniej części ebooka.

JAK PRACOWAĆ

Rozwiązuj zadania bez zaglądania do klucza. Zwracaj uwagę na liczbę wymaganych elementów. Zestaw można wykonać w całości albo podzielić na trzy bloki.

I. Epoka, idee i kultura renesansu

Zadanie 1. (0–2)

Uporządkuj wydarzenia chronologicznie. Wpisz cyfry od 1 do 5, a następnie odpowiedz na pytania.

..... ogłoszenie przez Marcina Lutra 95 tez

..... odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba

..... upadek Konstantynopola

..... opublikowanie dzieła Mikołaja Kopernika „O obrotach sfer niebieskich”

..... udoskonalenie druku za pomocą ruchomej czcionki przez Jana Gutenberga

A. Które wydarzenie zapoczątkowało wielki spór religijny w Europie?

B. Które wydarzenie zmieniło naukowy obraz miejsca Ziemi w kosmosie?

Zadanie 2. (0–3)

Połącz pojęcia z właściwymi objaśnieniami. Wpisz odpowiednie litery.

Pojęcie	Objaśnienie
1. ad fontes	A. wszechstronnie uzdolniona i wykształcona jednostka
2. imitatio	B. finansowe lub organizacyjne wspieranie artystów
3. antropocentryzm	C. twórcze naśladowanie uznanych wzorców
4. humanizm	D. powrót do źródeł antycznych i biblijnych
5. mecenas	E. prąd umysłowy skupiony na człowieku, języku, etyce i edukacji
6. homo universalis	F. stawianie człowieka w centrum zainteresowania kultury

Odpowiedzi: 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Zadanie 3. (0–3)

Oceń prawdziwość stwierdzeń dotyczących renesansu.

1	Renesans rozpoczął się jednocześnie we wszystkich krajach europejskich.	☐	☐
2	Twórcy odrodzenia traktowali antyk jako źródło wzorców, które można było twórczo przekształcać.	☐	☐

Czy człowiek decyduje o własnym losie?

PYTANIE JAWNE

Czy człowiek decyduje o własnym losie? Omów zagadnienie na podstawie „Makbeta” Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

To pytanie nie wymaga prostej odpowiedzi „tak” albo „nie”. W dramacie istnieją siły, których bohater nie kontroluje: przepowiednie, przypadek, sytuacja polityczna i wpływ innych ludzi. Jednocześnie Makbet sam wybiera sposób reagowania na te okoliczności. Najważniejsze jest więc pokazanie relacji między tym, co człowiek zastaje, a tym, co robi z otrzymaną możliwością.

Najbezpieczniejsza droga przez „Makbeta”

Przepowiednia jako możliwość, nie rozkaz

Wiedźmy zapowiadają Makbetowi tytuł tana Kawdoru i koronę. Pierwsza część spełnia się bez jego działania, dlatego bohater mógłby czekać na dalszy rozwój wydarzeń. Zamiast tego sam postanawia przyspieszyć przyszłość.

WNIOSEK Z PRZYKŁADU

Człowiek nie zawsze wybiera okoliczności, ale wybiera sposób odpowiedzi na nie. Makbet zamienia informację o możliwej przyszłości w plan zbrodni.

Makbet i Banko – dwa sposoby reagowania

Banko także otrzymuje obietnicę dotyczącą przyszłości swoich potomków. Zachowuje jednak ostrożność i podejrzewa, że siły zła mogą mówić część prawdy po to, aby doprowadzić człowieka do zguby.

WNIOSEK Z PRZYKŁADU

Różnica między bohaterami dowodzi, że przepowiednia nie determinuje działania. O losie współdecyduje charakter, hierarchia wartości i zdolność panowania nad pragnieniami.

Dwuznaczne przepowiednie i złudne bezpieczeństwo

Późniejsze zapowiedzi sprawiają, że Makbet uważa się za niemal nietykalnego. Bohater interpretuje je zgodnie z własnym pragnieniem bezpieczeństwa i lekceważy ich dwuznaczność.

WNIOSEK Z PRZYKŁADU

Człowiek może stać się współtwórcą własnej klęski, gdy wybiórczo odczytuje znaki i podporządkowuje rozum temu, w co chce wierzyć.

Pytania naprowadzające

- Co w życiu Makbeta wydarza się bez jego udziału?
- Które decyzje są jego własnym wyborem?
- Czy Makbet mógł zareagować na przepowiednię inaczej?
- Dlaczego Banko nie podąża tą samą drogą?
- Czy przepowiednia przewiduje zbrodnię, czy jedynie królewską przyszłość?
- W jaki sposób błędna interpretacja znaków wpływa na los bohatera?

Możliwe początki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Człowiek nie decyduje o wszystkich okolicznościach swojego życia, ale współtworzy los poprzez wybory i sposób reagowania na zdarzenia.
- Przepowiednia może wyznaczyć możliwość, lecz nie odbiera wolnej woli; los Makbeta staje się skutkiem jego własnej interpretacji znaków.
- Makbet próbuje podporządkować przyszłość własnym pragnieniom, lecz właśnie te działania prowadzą go do klęski.

Temat 6

Jak relacja z drugą osobą wpływa na wybory człowieka?

Co trzeba rozważyć?

Temat dotyczy wsparcia, presji, manipulacji, lojalności i odpowiedzialności. Trzeba pokazać, w jaki sposób relacja zmienia tok myślenia bohatera, ale nie usuwa jego podmiotowości.

Możliwe stanowiska

Bliska relacja może wzmacniać zarówno dobre, jak i złe skłonności człowieka.

Wpływ drugiej osoby jest największy wtedy, gdy odwołuje się do ukrytych pragnień i lęków człowieka.

Jak wykorzystać renesans?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Makbet”	Lady Makbet podważa męskość męża i wzmacnia jego ambicję	Manipulacja działa, ponieważ trafia w pragnienie wielkości obecne już w Makbecie.
„Treny”	wieź ojca z Urszulką staje się źródłem żałoby i przemiany światopoglądowej	Relacja może kształtować człowieka także przez pamięć i doświadczenie utraty.

Dobór drugiego utworu

„Lalka” – relacja z Izabelą wpływa na cele i samoocenę Wokulskiego

„Zbrodnia i kara” – Sonia pomaga Raskolnikowowi rozpocząć moralną przemianę

„Dżuma” – współpraca i solidarność wzmacniają odpowiedzialne decyzje

Konteksty do wyboru

psychologiczny – manipulacja – wpływ opiera się na uruchamianiu potrzeb uznania i lęku przed odrzuceniem

egzystencjalny – wieź i strata – relacja pozostaje częścią tożsamości człowieka także po odejściu drugiej osoby

Temat 7

Kiedy pozory stają się narzędziem zła?

Co trzeba rozważyć?

Należy rozważyć sytuacje, w których wygląd, język albo zachowanie służą ukryciu prawdziwych intencji.

Temat dotyczy świadomego tworzenia fałszywego obrazu i skutków błędnej oceny.

Możliwe stanowiska

Pozory stają się narzędziem zła, gdy człowiek wykorzystuje zaufanie innych, aby ukryć zamiar skrzywdzenia.

Zło działa skuteczniej, kiedy potrafi przyjąć formę dobra, lojalności albo niewinności.

Jak wykorzystać renesans?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Makbet”	rada Lady Makbet: wyglądać jak kwiat, być wężem; gościnność wobec Dunkana	Bohaterowie wykorzystują społeczne znaki życzliwości do ukrycia zbrodni.
„Tren IX”	pozorna pochwała Mądrości przechodzi w jej gorzkie zakwestionowanie	Forma wypowiedzi może ukrywać ironię i odwrócić początkowe znaczenie tekstu.

Dobór drugiego utworu

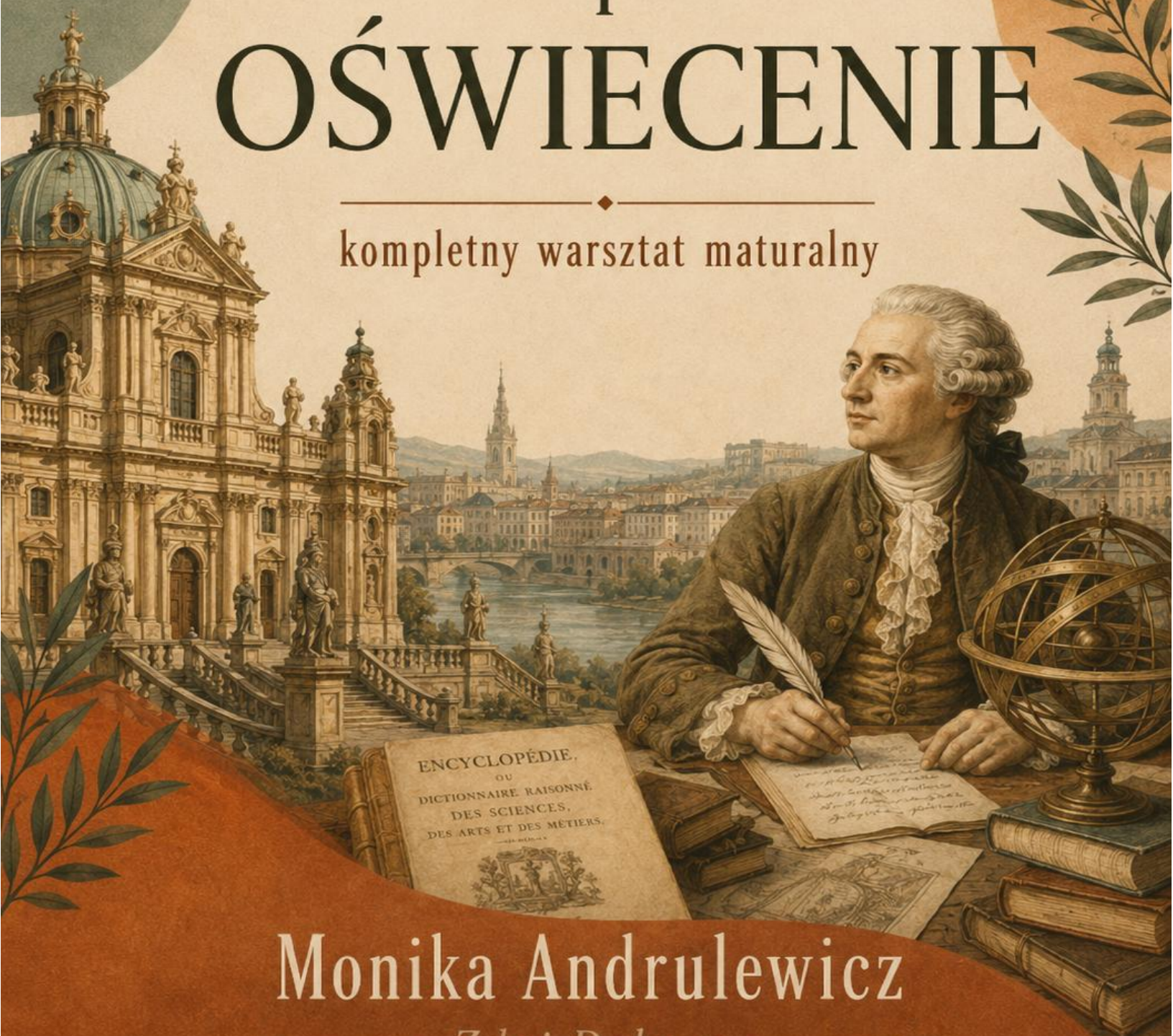
„Rok 1984” – język propagandy przedstawia przemoc jako dobro

„Lalka” – pozory społeczne utrudniają trafną ocenę ludzi i relacji

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

BAROK i OŚWIECENIE

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

Zdaj Dobrze

Spis treści

Teoria potrzebna do zdania matury	5
1. Barok na maturze – zakres materiału	5
2. Nazwa i ramy czasowe	6
3. Człowiek, Bóg i świat – najważniejsze napięcia epoki	7
4. Sztuka baroku – ruch, światło i iluzja.....	8
5. Literatura baroku – zaskoczyć, poruszyć, przekonać	15
6. Poezja baroku – teksty, które trzeba rozumieć	16
7. Sarmatyzm – między wspólnotą a samozadowoleniem.....	17
8. Moliere, „Skąpiec” – klasycyzm XVII wieku i lektura obowiązkowa.....	19
9. Najważniejsze pojęcia	21
10. Po tej części powinienś umieć	22
Jak CKE pyta o barok?.....	23
Barok – odpowiedzi	26
Wnioski dla maturzysty.....	27
30 autorskich zadań maturalnych	28
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	45
Wielki sprawdzian z epoki	52
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	68
Barok na maturze ustnej	76
Czy dobra materialne czynią człowieka szczęśliwym?.....	77
Kontekstownik.....	78
Sprawdź swoją odpowiedź.....	80
Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi.....	81
Kontekstownik.....	82
Sprawdź swoją odpowiedź.....	83
Kontekstownik do pytań ze „Skąpca”	84
Bank najważniejszych pojęć.....	84
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	85
Barok w wypracowaniu maturalnym.....	86
20 tematów typu maturalnego.....	87
Bank argumentów	102
Kontekstownik do wypracowania.....	103
Od przykładu do argumentu	104
Ćwiczenia przed napisaniem pracy.....	105
Karty planowania pracy.....	106

OŚWIECENIE	110
Teoria potrzebna do zdania matury.....	110
1. Oświecenie na maturze – aktualny zakres	111
2. Nazwa, ramy czasowe i najważniejsze przemiany	111
3. Rozum, doświadczenie i krytyka – program epoki.....	113
4. Filozofia, społeczeństwo i państwo	114
5. Wiedza w obiegu: encyklopedia, prasa, szkoła i teatr	115
6. Klasycyzm, sentymentalizm i rokoko	116
7. Sztuka oświecenia – porządek, obywatel i natura	117
8. Oświecenie w Polsce – kultura reform	123
9. Literatura oświecenia – funkcje i gatunki	124
10. Ignacy Krasicki – autor rdzenia maturalnego.....	125
11. Bajki – krótka forma, mocny mechanizm	126
12. Satyry – ironia, diagnoza i naprawa obyczajów.....	128
13. „Hymn do miłości ojczyzny” – patriotyzm i cena zobowiązania	129
14. Teksty dodatkowe, które pracują na maturze	130
15. Najważniejsze pojęcia, pułapki i umiejętności.....	132
Podstawa opracowania i źródła	133
Jak CKE pyta o oświecenie?.....	134
Oświecenie – odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	138
25 autorskich zadań maturalnych	141
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	156
Wielki sprawdzian z epoki	165
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	174
Oświecenie na maturze ustnej.....	182
Jedno pytanie – kilka możliwych satyr	182
Wady ludzkie w krzywym zwierciadle satyry	183
Kontekstownik.....	186
Sprawdź swoją odpowiedź	187
Oświecenie w wypracowaniu maturalnym	189

BAROK

teoria i zadania maturalne

Monika Andruliewicz

Teoria potrzebna do zdania matury

Barok jest epoką napięcia. Człowiek XVII wieku nie przestał korzystać z odkryć renesansu, ale coraz mocniej doświadczał granic rozumu, kruchości ciała, niepewności losu i trudności pogodzenia pragnień z wymaganiami wiary. Literatura nie opisuje więc świata spokojnego i raz na zawsze uporządkowanego. Buduje znaczenia przez kontrast: wieczność zostaje zderzona z chwilą, dusza z ciałem, miłość z cierpieniem, piękno z rozkładem, pozór z prawdą.

Na maturze barok nie sprowadza się do rozpoznania „przepychu” ani do wyliczenia środków stylistycznych. CKE sprawdza, czy zdający potrafi odczytać pomysł organizujący wiersz, wyjaśnić funkcję paradoksu, antytezy i hiperboli, zinterpretować materiał ikoniczny w związku z utworem literackim oraz sformułować wniosek o barokowym obrazie człowieka. W odniesieniu do „Skąpca” potrzebna jest znajomość całego dramatu: relacji rodzinnych, mechanizmu skąpstwa, różnych odmian komizmu i sposobu, w jaki pieniądź podporządkowuje sobie język oraz więzi między ludźmi.

Rdzeń maturalny tworzą obecnie wybrane wiersze poetów epoki baroku oraz „Skąpiec” Moliera. W praktyce przygotowanie powinno objąć przede wszystkim twórczość Mikołaja Sępa Szarzyńskiego, Daniela Naborowskiego i Jana Andrzeja Morsztyna, ponieważ właśnie na ich tekstach najłatwiej sprawdzić umiejętności wskazywane przez podstawę i wykorzystywane w materiałach CKE. Wiedza o sarmatyzmie, Janie Chryzostomie Pasku i Wacławie Potockim pozostaje ważna jako kontekst epoki, materiał do interpretacji oraz – w przypadku „Pamiętników” – możliwość użycia dawnej lektury obowiązkowej w wypracowaniu do końca 2028 roku.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Wiedza o baroku ma pracować w interpretacji. Nie wystarczy nazwać koncept, vanitas albo antytezę. Trzeba pokazać, w jaki sposób dany zabieg organizuje utwór i co pozwala zrozumieć o człowieku, czasie, miłości, wierze lub świecie.

1. Barok na maturze – zakres materiału

Aktualna podstawa programowa nie wskazuje imiennie konkretnych poetów baroku. Wymaga znajomości „wybranych wierszy poetów epoki baroku”. Oznacza to, że uczeń powinien umieć pracować z podanym w arkuszu tekstem, rozpoznawać cechy poetyki epoki i funkcjonalnie korzystać z terminologii. „Skąpiec” Moliera należy natomiast do utworów poznawanych w całości, dlatego pytanie może wymagać odwołania do wydarzeń, postaci i problematyki całej komedii.

W przygotowaniu warto rozdzielić cztery poziomy materiał. Pierwszy obejmuje obowiązkowe wiersze barokowe jako grupę tekstów. Drugi tworzy „Skąpiec” – obowiązkowa lektura dramatyczna. Trzeci to lektury uzupełniające wskazane w podstawie, między innymi „Życie snem” Pedra Calderóna de la Barki oraz fragmenty „Transakcji wojny chocimskiej” Wacława Potockiego. Czwarty poziom stanowią teksty przydatne na mocy przepisów przejściowych: „Pamiętniki” Jana Chryzostoma Paska mogą do końca 2028 roku spełnić w wypracowaniu wymóg odwołania do lektury obowiązkowej z podstawy z 2018 roku.

Jak CKE pyta o barok?

W tej części znajdują się zadania z arkuszy CKE dotyczące „Skąpca” Moliera oraz poezji Jana Andrzeja Morsztyna. Zestaw pokazuje cztery ważne sposoby sprawdzania wiedzy: interpretację plakatu w kontekście całego utworu, rozpoznawanie środków stylistycznych, łączenie fragmentu z problematyką dramatu oraz wyjaśnianie konceptu poetyckiego.

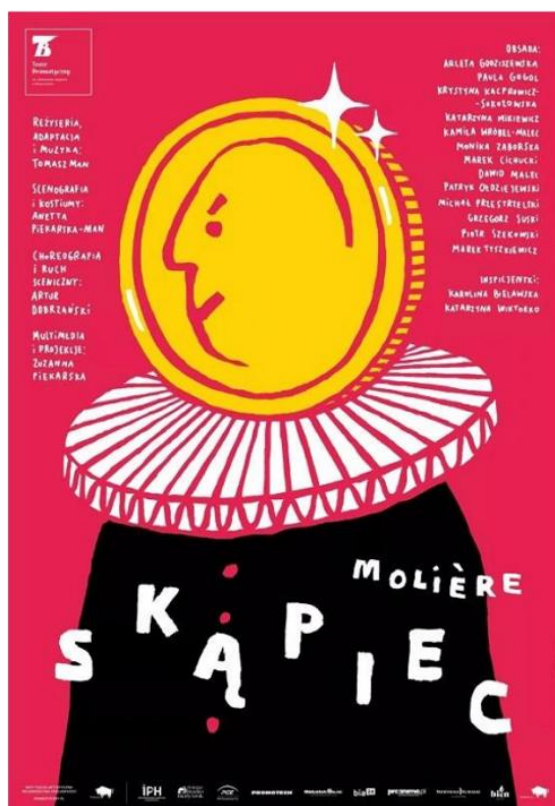
JAK PRACOWAĆ Z TYM ROZDZIAŁEM

Najpierw rozwiąż zadania samodzielnie. W zadaniu z materiałem graficznym wskaż dokładnie dwa elementy plakatu. W odpowiedzi dotyczącej całego dramatu przywołaj konkretne wydarzenie, a przy koncepcie nie ograniczaj się do wyliczenia środków stylistycznych – wyjaśnij pomysł organizujący utwór.

Zadanie 1. (0–2)

CKE, test diagnostyczny – grudzień 2024, poziom podstawowy; w arkuszu: zadanie 7.

Zapoznaj się z plakatem Agnieszki Popek-Banach i Kamila Banacha do komedii „Skąpiec” Moliera.

Plakat do przedstawienia „Skąpiec”, Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku,
www.dramatyczny.pl

Na plakacie za pomocą różnych elementów graficznych przedstawiono interpretację utworu Moliera. Wybierz dwa elementy graficzne i wyjaśnij ich sens w kontekście problematyki komedii „Skąpiec”.

.....

.....

.....

.....

30 autorskich zadań maturalnych

Zestaw sprawdza te operacje, które regularnie pojawiają się w teście historycznoliterackim: interpretację fragmentu i dzieła plastycznego, wyjaśnianie funkcji środków, rozpoznawanie konceptu, porównywanie tekstów, pracę z terminami oraz łączenie sceny z problematyką całej lektury. Zadania są autorskie - naśladują logikę CKE, lecz nie powielają poleceń z arkuszy.

JAK

PRACOWAĆ

Najpierw rozwiąż cały zestaw bez zaglądania do klucza. W odpowiedziach otwartych pilnuj czasowników z polecenia: „wyjaśnij” wymaga związku przyczynowo-skutkowego, „uzasadnij” - dowodu z tekstu, a „porównaj” - wskazania podobieństwa i różnicy.

POEZJA I SZTUKA BAROKU

Do zadań 1–4. Przeczytaj sonet Mikołaja Sępa Szarzyńskiego.

Mikołaj Sęp Szarzyński

„Sonet IV

O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem

*Pokój — szczęśliwość; ale bojowanie
Był nasz podniebny: on srogi ciemności
Hetman i świata łakome marności
O nasze pilno czynią zepsowanie.
Nie dosyć na tym, o nasz możny Panie!
Ten nasz dom — ciało —, dla zbiegłych lubości
Niebacznie zajrzając duchowi zwierzchności,
Upaść na wieki żądać nie przestanie.
Cóż będę czynił w tak strasliwym boju,
Wątły, niebaczny, rozdwojony w sobie?
Królu powszechny, prawdziwy pokoju
Zbawienia mego, jest nadzieja w tobie!
Ty mnie przy sobie postaw, a prześpiecznie
Będę wojował i wygram statecznie!*

Mikołaj Sęp Szarzyński, „Sonet IV (O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem)”, Wolne Lektury.

Zadanie 1. (0–2)

Nazwij trzech przeciwników człowieka przedstawionych w utworze. Następnie wyjaśnij, jaki obraz ludzkiego życia buduje zastosowana w sonecie metafora.

.....

.....

.....

.....

Do zadań 13–14. Przyjrzyj się obrazowi Philippe’a de Champaigne’a, a następnie odwołaj się do wiersza „Marność” z zadań 7–8.

Philippe de Champaigne, Vanitas, ok. 1644, Musée de Tessé w Le Mans; reprodukcja: domena publiczna.

Zadanie 13. (0–2)

Wybierz dwa elementy przedstawione na obrazie i wyjaśnij ich znaczenie w kontekście przesłania wiersza „Marność” Daniela Naborowskiego.

Zadanie 14. (0–1)

Wyjaśnij, dlaczego obraz można odczytać jako wezwanie do uporządkowania hierarchii wartości, a nie jedynie jako przedstawienie śmierci.

Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi

PYTANIE

JAWNE

17. Przyczyny nieporozumień między rodzicami a dziećmi. Omów zagadnienie na podstawie „Skąpca” Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

Trzeba wskazać przyczyny konfliktu, a nie jedynie opowiedzieć, że Harpagon kłóci się z dziećmi. Najważniejsze są: brak dialogu, nierówność władzy, sprzeczne hierarchie wartości, lekceważenie uczuć młodych oraz tajemnice wynikające z braku zaufania. Dzieci ukrywają swoje plany i uciekają się do intrygi, ale robią to w rodzinie, w której szczerą rozmowa nie daje im realnego wpływu na własne życie.

Najbezpieczniejsza droga przez „Skąpca”

Decyzje podejmowane bez rozmowy

Harpagon oznajmia dzieciom własne plany: chce poślubić Mariannę, Kleanta ożenić z bogatą wdową, a Elizę wydać za Anzelma. Nie pyta ich o uczucia ani o zgodę. Oczekuje posłuszeństwa, ponieważ utożsamia władzę ojca z prawem do decydowania o przyszłości dorosłych dzieci.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Nieporozumienie rodzi się wtedy, gdy rodzic zastępuje rozmowę rozkazem i nie uznaje podmiotowości dziecka. Różnica wieku nie musi prowadzić do konfliktu; prowadzi do niego brak szacunku dla samodzielnego wyboru.

Sprzeczne wartości: miłość i autonomia kontra kalkulacja finansowa

Eliza kocha Walerego, a Kleant – Mariannę. Harpagon ocenia małżeństwa przede wszystkim przez pryzmat kosztów i zysku. Anzelm wydaje mu się idealnym kandydatem, ponieważ nie oczekuje posagu. Dla dzieci małżeństwo ma być związkiem opartym na uczuciu; dla ojca staje się operacją ekonomiczną.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Konflikt pokoleń pogłębia się, gdy członkowie rodziny posługują się odmiennymi hierarchiami wartości i żadna ze stron nie ma przestrzeni, by uczciwie przedstawić własne potrzeby.

Tajemnice, pochlebstwo i intryga

Eliza i Walery ukrywają swoją miłość. Walery zdobywa zaufanie Harpagona, pochlebając mu i pozornie popierając jego oszczędność. Kleant również nie ujawnia od razu uczucia do Marianny. Brak szczerości prowadzi do komicznych nieporozumień, między innymi podczas przesłuchania Walerego, który mówi o miłości do Elizy, podczas gdy Harpagon sądzi, że przyznaje się on do kradzieży szkatułki.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Ukrywanie prawdy pogłębia konflikt, ale jest także skutkiem wcześniejszego braku zaufania. Dzieci wybierają intrygę, ponieważ nie wierzą, że ojciec wysłucha ich argumentów.

Ojciec i syn jako rywale

Harpagon i Kleant kochają tę samą kobietę. Ojciec nie próbuje zrozumieć sytuacji syna, a syn nie może otwarcie przedstawić własnych uczuć. Dodatkowo scena pożyczki ujawnia, że relacja rodzinna została zastąpiona zależnością ekonomiczną: Harpagon chce zarobić na potrzebie Kleanta.

WNIOSEK

Z

PRZYKŁADU

Nieporozumienie staje się szczególnie głębokie, gdy rodzic przestaje pełnić rolę opiekuna, a zaczyna traktować dziecko jak konkurenta albo przedmiot finansowej kontroli.

Pytania naprowadzające

Czy główną przyczyną konfliktu jest różnica wieku, czy sposób sprawowania władzy przez Harpagona?

biblijny – Kohelet: przemijanie ogranicza ludzką kontrolę, lecz nie unieważnia wartości uczciwego życia

PUŁAPKA

Nie utożsamiaj refleksji o przemijaniu z pesymizmem. Naborowski łączy memento mori z etyką umiaru i świadomego korzystania z chwili.

TEMAT 10

Czy pamięć o śmierci odbiera człowiekowi radość życia, czy pomaga uporządkować jego hierarchię wartości?

Co trzeba rozważyć?

Temat wymaga polemiki z prostym przekonaniem, że memento mori musi prowadzić do ponurego odrzucenia świata. Trzeba pokazać, czy świadomość końca paraliżuje, czy raczej chroni przed absolutyzowaniem dóbr doczesnych.

Możliwe stanowiska

Pamięć o śmierci nie musi odbierać radości; może uczynić ją bardziej świadomą, umiarkowaną i wolną od złudzenia trwałości.

Memento mori staje się niszczące dopiero wtedy, gdy człowiek widzi w śmierci wyłącznie kres, a nie kryterium wyboru wartości.

Jak wykorzystać barok?

Naborowski, „Marność” – podmiot zachęca do miłości i żartu, ale „pobożnie” i „uczciwie”. Radość nie zostaje odrzucona, lecz uporządkowana.

Naborowski, „Na toż” – gotowość na śmierć oznacza pełniejszą świadomość życia; człowiek, który wypiera śmiertelność, „umiera dwakroć”.

Dobór drugiego utworu

„Księga Koheleta” – korzystanie z dóbr życia ma sens mimo jego nietrwałości.

„Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” – groteskowy obraz śmierci przypomina o równości ludzi wobec końca.

„Dżuma” – pamięć o zagrożeniu nie wyklucza miłości, przyjaźni i działania.

Konteksty do wyboru

średniowieczny – ars moriendi: przygotowanie do śmierci miało porządkować sposób życia

kulturowy – martwa natura vanitas: piękne przedmioty i czaszka współistnieją, łącząc zachwyt z ostrzeżeniem

PUŁAPKA

Nie kończ na hasło „wszyscy umrzemy”. Wyjaśnij, jak ta wiedza zmienia codzienne decyzje i hierarchię wartości.

OŚWIECENIE

Teoria • Zadania • Matura ustna • Matura pisemna

Monika Andrulowicz

OŚWIECENIE

Teoria potrzebna do zdania matury

Oświecenie uczyniło z rozumu ważne narzędzie krytyki, lecz nie było epoką jednego prostego hasła. Twórcy pytali, jak odróżnić wiedzę od przesądu, jak urządzić państwo, by chroniło obywateli, jak wychowywać ludzi zdolnych do samodzielnego sądu oraz jak literatura może naprawiać obyczaje bez zamiany w suchy wykład.

Na maturze nie wystarczy napisać, że epoka „wierzyła w rozum”. Trzeba rozpoznać, kto mówi, z jakiej pozycji, za pomocą jakiego gatunku i jakich środków próbuje przekonać odbiorcę. Szczególnego znaczenia nabierają ironia, satyra, alegoria, kontrast, dialog i argumentacja. W utworach Krasickiego rozum bywa narzędziem demaskacji, ale bohaterowie często doskonale wiedzą, co jest słuszne, i mimo to postępują przeciwnie.

Rdzeń aktualnego zakresu stanowią wybrana satyra Ignacego Krasickiego oraz „Hymn do miłości ojczyzny”. Do interpretacji trzeba również umieć wykorzystywać bajki Krasickiego poznane w szkole podstawowej. Wiedza o filozofii, klasycyzmie, sentymentalizmie, reformach państwa i kulturze stanisławowskiej ma służyć odczytaniu tekstu, a nie dekorowaniu odpowiedzi nazwiskami.

ZASADA PRZEWODNIA

Nie udowadniaj, że oświecenie ceniło rozum. Pokaż, jak konkretny tekst używa rozumu, ironii, komizmu albo argumentu do rozpoznania błędu i zmiany sposobu myślenia.

Klasycystyczna architektura nie była jedynie „ładna i symetryczna”. Porządek form mógł wyrażać przekonanie, że wspólnota również potrzebuje ładu, prawa i odpowiedzialności. Portret władcy budował autorytet, a cykl historyczny podsuwał odbiorcom wzorce pamięci. Takie pytania są ważniejsze od mechanicznego rozpoznawania kolumny.

JAK CZYTAĆ DZIEŁO SZTUKI?

Nazwij element widoczny – układ, gest, światło, architekturę, kostium. Następnie wyjaśnij jego funkcję i połącz z ideą epoki. Zdanie „obraz jest klasycystyczny, bo jest harmonijny” wymaga dopowiedzenia, na czym harmonia polega i jaki sens porządkuje.

Cecha	Klasycyzm	Rokoko / sentymentalna kultura ogrodu
kompozycja	symetria, wyraźne centrum, czytelny układ	asymetria, ruch, kameralność, swobodniejsza przestrzeń
temat	historia, mit, obywatelski obowiązek, portret reprezentacyjny	miłość, zabawa, prywatność, przeżycie natury
funkcja	wzór, pamięć, moralna i polityczna perswazja	przyjemność, nastrój, intymność, gra
ryzyko interpretacyjne	sprowadzenie do kolumn i „ładu”	uznanie lekkości za całkowity brak znaczenia

Jacques-Louis David – obywatel przed człowiekiem prywatnym

Jacques-Louis David, „Przysięga Horacjuszy”, 1784, Musée du Louvre, Paryż.

David sięga do historii starożytnego Rzymu. Trzej bracia Horacjusze składają ojcu przysięgę, że podejmą walkę w obronie miasta. Antyczny temat nie jest jednak celem samym w sobie. Staje się sposobem rozważania konfliktu między obowiązkiem wobec wspólnoty a uczuciami prywatnymi.

25 autorskich zadań maturalnych

Bajki • satyry • hymn • murale • sztuka nowoczesna • porównywanie tekstów

Zestaw ćwiczy operacje najczęściej wymagane w zadaniach historycznoliterackich: rozpoznawanie alegorii i ironii, wyjaśnianie funkcji środków, porównywanie tekstów kultury, odczytywanie argumentacji oraz wykorzystywanie wiedzy o epoce w interpretacji. Zadania są autorskie i nie stanowią kopii arkuszy CKE.

JAK PRACOWAĆ

Najpierw przeczytaj czasownik w poleceniu: rozstrzygnij, wyjaśnij, porównaj, uzasadnij. W zadaniach z dwoma tekstami odwołaj się do obu źródeł. Sama nazwa cechy, symbolu lub pojęcia nie wystarczy, jeżeli polecenie wymaga wyjaśnienia jego znaczenia.

I. Bajka: alegoria, ironia i prawda o człowieku

Zadania wykorzystują krótką formę bajki do ćwiczenia interpretacji sensu ukrytego, rozpoznawania mechanizmów władzy, pochlebstwa, hipokryzji i utraty wolności.

Zadanie 1. (0–2) Paradoks jako diagnoza

Przeczytaj utwór Ignacego Krasickiego.

Był młody, który życie wstrzemięźliwie pędził;
Był stary, który nigdy nie lajał, nie zrędził;
Był bogacz, który zbiorów potrzebnym udzielał;
Był autor, co się z cudzej sławy rozweselał;
Był celnik, który nie kradł; szewc, który nie pijał;
Żołnierz, co się nie chwalił; łotr, co nie rozbijał;
Był minister rzetelny, o sobie nie myślał;
Był na koniec poeta, co nigdy nie zmyślał.
— A cóż to jest za bajka? Wszystko to być może!
— Prawda, jednakże ja to między bajki włożę.

Ignacy Krasicki, „Wstęp do bajek”, edycja cyfrowa: Wolne Lektury. ¹ Potrzebnym – potrzebującym.

Wyjaśnij paradoks zawarty w dwóch ostatnich wersach. Następnie sformułuj wniosek dotyczący obrazu człowieka w utworze.

.....

.....

.....

.....

.....

Przykładowa odpowiedź

Młody czyżyk utożsamia szczęście z bezpieczeństwem i wygodą, ponieważ urodził się w klatce i nie zna innego życia. Stary czyżyk przedkłada wolność nad materialny komfort, gdyż pamięta przestrzeń i samodzielność, które utracił. Ta sama klatka dla młodego jest naturalnym domem, natomiast dla starego – znakiem niewoli i odebranej wartości.

SPOSÓB MYŚLENIA

Nie ograniczaj porównania do słów „młody jest szczęśliwy, stary smutny”. Wyjaśnij, że pamięć wolności zmienia kryteria oceny wygody.

Zadanie 7. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – wyjaśnienie absurdu obu kar oraz trafna ocena relacji między przełożonym a podwładnym.
- 1 pkt – poprawne wskazanie sprzeczności bez wniosku o mechanizmie władzy.
- 0 pkt – streszczenie zdarzeń bez interpretacji.

Przykładowa odpowiedź

Absurd polega na tym, że pies zostaje ukarany zarówno za wykonanie obowiązku, jak i za jego niewykonanie. Gdy ostrzega pana, karze się go za hałas; gdy po tej nauczce milczy, karze się go za brak czujności. Relacja opiera się więc na arbitralności i niesprawiedliwości: podwładny nie zna jasnych reguł i niezależnie od działania może stać się winny.

SPOSÓB MYŚLENIA

Zauważ, że nie chodzi tylko o surowego pana. Najważniejszy jest brak spójnych zasad, który czyni podwładnego bezradnym.

Zadanie 8. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – odrzucenie podanego stwierdzenia oraz porównanie skutków rządów wołu, małpy i lisa.
- 1 pkt – poprawna ocena z niepełnym porównaniem, np. omówieniem tylko dwóch ministrów.
- 0 pkt – sama opinia bez argumentów z bajki.

Przykładowa odpowiedź

Stwierdzenie jest fałszywe. Wół działa powoli, lecz rozsądnie, dlatego zapewnia państwu porządek i naprawia szkody poprzedników. Małpa dostarcza rozrywki, ale jej rządy prowadzą do chaosu i cierpienia poddanych. Lis jest sprawny, lecz wykorzystuje stanowisko do zdrady pana i społeczeństwa. Bajka dowodzi, że rządzący powinien kierować się kompetencją, uczciwością i dobrem wspólnym, a nie widowiskowością.

SPOSÓB MYŚLENIA

Porównuj skutki, nie temperamenty. Kluczowe pytanie brzmi: kto poprawia sytuację wspólnoty, a kto jedynie bawi lub wykorzystuje władzę?

Zadanie 9. (0–2)

Zasady oceniania

- 2 pkt – wyjaśnienie pozorności pokory lwa oraz porównanie strategii lisa i owcy wraz z konsekwencjami.
- 1 pkt – poprawne wyjaśnienie tylko jednego z wymaganych elementów.
- 0 pkt – streszczenie bajki bez wniosku o władzy i prawdzie.

Przykładowa odpowiedź

Pokora lwa jest pozorna, ponieważ władca chce jedynie usłyszeć pochwałę ubraną w formę nagany, a nie rzeczywistą ocenę własnego postępowania. Lis rozpoznaje oczekiwania lwa i stosuje pochlebstwo: jego „zarzuty” są w istocie komplementami, dzięki czemu pozostaje bezpieczny. Owca mówi prawdę i nazywa lwa tyranem, lecz za szczerość płaci życiem. Utwór ukazuje dwór, na którym prawda jest niebezpieczna, a oportunizm zostaje nagrodzony.

SPOSÓB MYŚLENIA

Porównanie strategii powinno objąć trzy elementy: intencję wypowiedzi, jej zgodność z prawdą oraz skutek dla mówiącego.

Klucz odpowiedzi i zasady oceniania

WAŻNE

W zadaniach otwartych podane odpowiedzi są przykładowe. Należy uznać także inne sformułowania, jeżeli są zgodne z tekstem, wiedzą o epoce i realizują wszystkie elementy polecenia.

I. Epoka, idee i instytucje

Zadanie 1. (0–1) Metafora światła

Odpowiedź: B. Przekonanie, że wiedza i krytyczne myślenie mogą usuwać niewiedzę oraz przesąd.

Zasady oceniania:

1 pkt – zaznaczenie odpowiedzi B.

0 pkt – inna odpowiedź albo brak odpowiedzi.

Zadanie 2. (0–2) Chronologia polskiego oświecenia

Wydarzenie	Kolejność
utworzenie Komisji Edukacji Narodowej	4
uchwalenie Konstytucji 3 maja	5
założenie Collegium Nobilium	1
rozpoczęcie wydawania „Monitora”	3
elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego	2

Uzasadnienie: Chronologia: Collegium Nobilium – 1740; elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego – 1764; „Monitor” – 1765; Komisja Edukacji Narodowej – 1773; Konstytucja 3 maja – 1791.

Zasady oceniania:

2 pkt – pięć poprawnych przyporządkowań;

1 pkt – trzy lub cztery poprawne przyporządkowania;

0 pkt – dwa lub mniej poprawnych przyporządkowań albo brak odpowiedzi

Zadanie 3. (0–2) Epoka bez szkolnego uproszczenia

Zdanie	Odpowiedź
Oświecenie było wewnętrznie zróżnicowane i obejmowało zarówno klasycyzm, jak i sentymentalizm.	P
Każdy myśliciel oświecenia odrzucał istnienie Boga.	F
Rozum i doświadczenie mogły być traktowane jako uzupełniające się narzędzia poznania.	P
Rozwój uczuć i zainteresowanie naturą rozpoczęły się dopiero w romantyzmie.	F

Temat 5

Dlaczego człowiek ulega modzie i opinii otoczenia?

Co trzeba rozważyć?

Temat dotyczy potrzeby akceptacji, prestiżu i przynależności. Trzeba pokazać, kiedy naśladowanie staje się rezygnacją z samodzielnego osądu oraz jakie koszty ponosi jednostka podporządkowana cudzym oczekiwaniom.

Możliwe stanowiska

- Człowiek ulega modzie, gdy uzależnia własną wartość od społecznego uznania i zewnętrznych oznak prestiżu.
- Presja otoczenia jest szczególnie silna wtedy, gdy jednostka nie posiada stabilnej hierarchii wartości i własnych kryteriów oceny.

Jak wykorzystać oświecenie?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Żona modna”	naśladowanie cudzoziemskich wzorców, kosztowne urządzenie domu, podporządkowanie życia salonowej modzie	Pragnienie prestiżu prowadzi do utraty rozsądku, rozrzutności i kryzysu relacji małżeńskiej.
„Paw i orzeł”	paw utożsamia wartość z efektownym wyglądem i nie przyjmuje krytycznej oceny innych	Próżność utrudnia samowiedzę i sprawia, że człowiek myli podziw dla piękna z aprobatą dla przesady.
„Malarze”	Jan zarabia, ponieważ schlebia odbiorcom; Piotr mówi prawdę, lecz pozostaje biedny	Opinia otoczenia może nagradzać przyjemne złudzenie zamiast uczciwości i rzeczywistej wartości.

Dobór drugiego utworu

- „Lalka” – arystokracja podporządkowuje życie konwenansom i pozorom statusu.
- „Ferdynand” – człowiek zostaje wtłoczony w formy narzucane przez innych.
- „Moralność pani Dulskiej” – najważniejsze staje się to, „co ludzie powiedzą”.

Konteksty do wyboru

- socjologiczny – konformizm – jednostka dostosowuje zachowanie, aby uniknąć odrzucenia
- kulturowy – konsumpcjonizm – przedmioty i styl życia stają się znakami pozycji, nie odpowiedzią na realne potrzeby

Temat 6

Jak wady jednostek wpływają na los wspólnoty?

Co trzeba rozważyć?

Temat wymaga przejścia od prywatnego zachowania do jego społecznych i politycznych konsekwencji. Trzeba pokazać, jak egoizm, prywatność, brak umiaru albo niechęć do reform stają się problemem państwa, nie tylko pojedynczego człowieka.

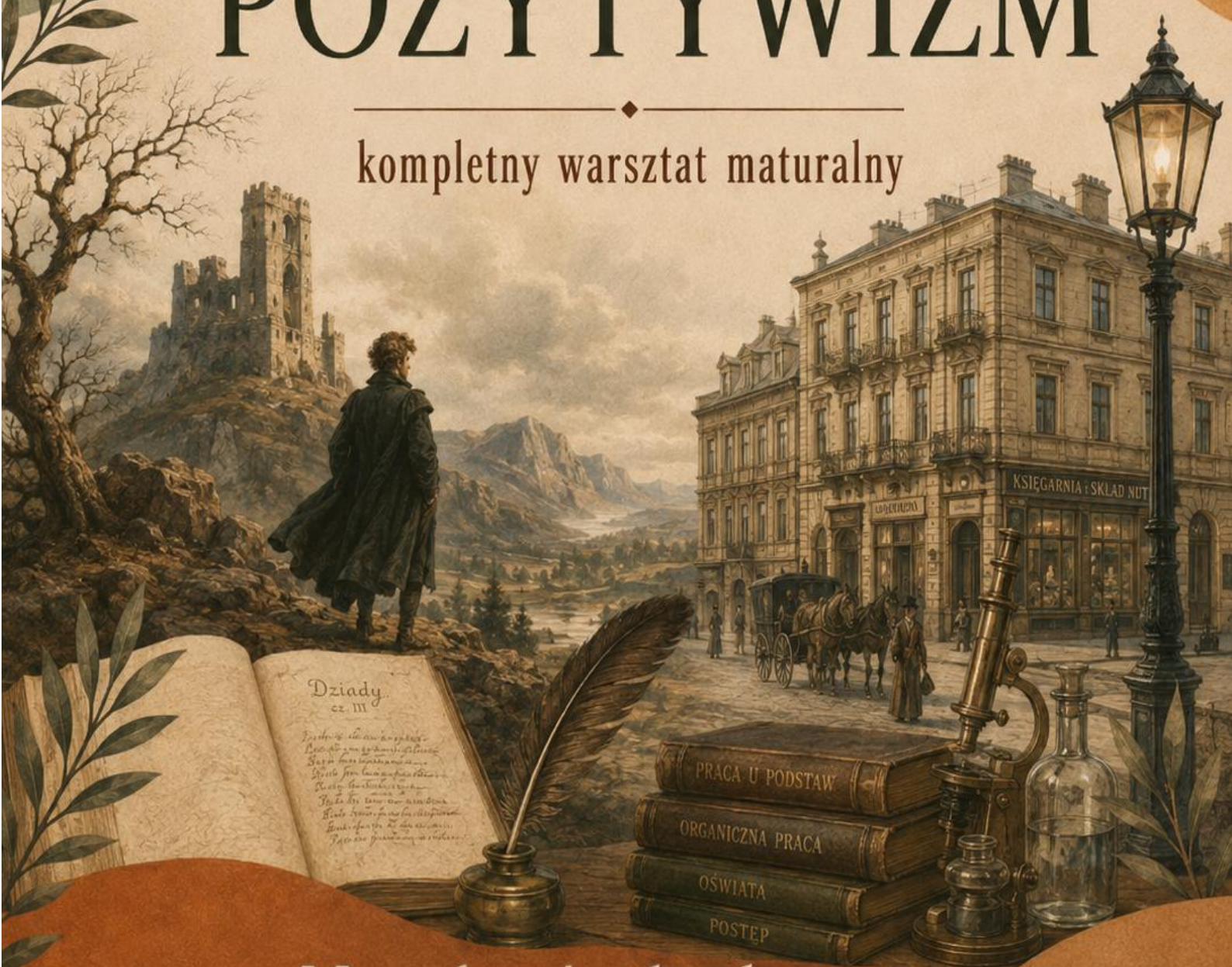
Możliwe stanowiska

- Wspólnota słabnie, gdy prywatne interesy i codzienne wady zastępują odpowiedzialność za dobro wspólne.
- Upadek państwa nie wynika wyłącznie z działań władców; może być skutkiem utrwalonych obyczajów i zbiorowego przyzwolenia na nieodpowiedzialność.

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

ROMANTYZM i POZYTYWIZM

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

— Zdaj Dobrze —

Spis treści

ROMANTYZM.....	6
Teoria potrzebna do zdania matury.....	6
Romantyzm na maturze – aktualny zakres.....	7
Adam Mickiewicz – od ballady do dramatu narodowego	23
„Romantyczność” – programowy spór o prawdę.....	23
Wybrane ballady – ludowa sprawiedliwość.....	24
„Oda do młodości” – między klasycyzmem a romantyzmem.....	25
„Sonety krymskie” – podróż przez krajobraz i własne wnętrze.....	27
„Dziady” część III – dramat, który trzeba zrozumieć.....	28
„Pan Tadeusz” – romantyczna ojczyzna pamięci.....	45
Juliusz Słowacki – polemika z romantycznym bohaterem	45
„Kordian” – zakres rozszerzony, ważny kontekst.....	45
„Testament mój” – poezja jako zobowiązanie.....	46
Cyprian Kamil Norwid – romantyk późny i osobny.....	47
Najważniejsze pojęcia.....	48
Po tej części powinieneś umieć	49
Jak CKE pyta o romantyzm?.....	51
Zadania z arkuszy egzaminacyjnych.....	51
Romantyzm – odpowiedzi.....	55
Jak CKE pyta o romantyzm? Wnioski dla maturzysty.....	58
Co powinieneś umieć po przeanalizowaniu zadań CKE?	61
40 autorskich zadań maturalnych	62
I. Przełom romantyczny: poznanie, ludowość i młodość	63
II. „Sonety krymskie”: natura, samotność i doświadczenie obcości	66
III. „Dziady” cz. III: jednostka, naród, Bóg i historia	69
IV. Romantyzm w malarstwie: wzniosłość, ruina i groza.....	76
V. „Dziady” cz. III na plakacie i w syntezie.....	79
Źródła tekstów i reprodukcji.....	82
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	83
Wielki sprawdzian z romantyzmu	96
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania.....	113
Romantyzm na maturze ustnej.....	123
19. Świat ducha a świat rozumu.....	124
20. Na czym polega ludowa sprawiedliwość?	127
21. Losy młodzieży polskiej pod zaborami.....	130

22. Mesjanizm jako romantyczna idea poświęcenia	133
23. Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborcy.....	136
24. Różne postawy człowieka wobec Boga	138
25. Jakie prawdy o człowieku ujawniają jego sny albo widzenia?	141
26. W jakim celu twórca nawiązuje do motywów biblijnych?	144
27. Walka dobra ze złem o duszę ludzką	147
28. Czym dla człowieka może być wolność?	149
29. Motyw samotności.....	152
Kontekstownik do pytań z romantyzmu	155
Bank najważniejszych pojęć.....	155
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	156
Ostatnia kontrola przed wypowiedzią	157
Trening w trzech etapach.....	158
Podstawa opracowania.....	158
Romantyzm w wypracowaniu maturalnym	158
Jak CKE buduje tematy?	159
Dlaczego „Dziady” część III są tak użyteczne?.....	160
Źródła wykorzystane przy konstrukcji tematów.....	201
Kryteria samooceny.....	202
Samoocena pojedynczego akapitu	203
Karty pracy	203
Ostatnia kontrola przed oddaniem wypracowania.....	219
POZYTYWIZM	223
Teoria potrzebna do zdania matury.....	223
Bolesław Prus, „Lalka”	242
Henryk Sienkiewicz, „Potop” – historia, odwaga i przemiana.....	250
Realizm europejski: Fiodor Dostojewski, „Zbrodnia i kara”	256
Najważniejsi twórcy epoki – kto pomaga zrozumieć pozytywizm?.....	261
Pozytywizm – mapa maturalna	262
Jak CKE pyta o pozytywizm?.....	265
Pozytywizm odpowiedzi	270
Jak CKE pyta o pozytywizm? Wnioski dla maturzysty	273
50 zadań autorskich	275
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	293
Wielki sprawdzian.....	308
Odpowiedzi i zasady oceniania	330

Pozytywizm na maturze ustnej.....	343
30. Miłość – siła destrukcyjna czy motywująca do działania?	344
31. Praca jako pasja człowieka.....	346
32. Majątek i pochodzenie w relacjach międzyludzkich.....	348
33. Konfrontacja marzeń z rzeczywistością.....	350
34. Miasto – przestrzeń przyjazna czy wroga człowiekowi?.....	352
35. Czym dla człowieka mogą być wspomnienia?	354
36. Postawy odwagi i tchórzostwa.....	356
37. Walka człowieka ze swoimi słabościami.....	359
38. Motyw winy i kary.....	361
40. Co może determinować ludzkie postępowanie?	365
41. Motyw przemiany bohatera.....	367
Kontekstownik do pytań z pozytywizmu.....	369
Bank najważniejszych pojęć.....	370
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	371
Pozytywizm w wypracowaniu maturalnym.....	372

ROMANTYZM

Kompletny warsztat maturalny

teoria • zadania • matura ustna • matura pisemna

- postać odwrócona plecami – odbiorca patrzy na krajobraz razem z bohaterem;
- mgła – zasłania świat i podkreśla jego tajemniczość;
- góry i przepaść – tworzą doświadczenie wzniosłości: zachwyty połączonego z niepokojem;
- samotność – nie musi oznaczać słabości; może być warunkiem poznania siebie.

POŁĄCZ Z LITERATURĄ

„Sonety krymskie”: Pielgrzym również staje wobec ogromu natury i doświadcza własnej samotności. Obraz Friedricha może być kontekstem do tematów o podróży, wyobcowaniu, granicach poznania, naturze i poszukiwaniu sensu.

2. Pejzaż romantyczny – cisza, ruina, śmierć

Caspar David Friedrich, „Mnich nad morzem”, 1809

Caspar David Friedrich, „Opactwo w dąbrowie”, 1809–1810

„Mnich nad morzem” – człowiek niemal znika

Kompozycja została zredukowana do kilku pasów: brzegu, ciemnego morza i ogromnego nieba. Mała sylwetka mnicha nie organizuje świata – przeciwnie, uświadamia jego bezmiar. Natura nie jest tutaj dekoracją ani miejscem przyjemnego spaceru. Staje się przestrzenią metafizycznego doświadczenia.

„Opactwo w dąbrowie” – ruina jako znak przemijania

Gotycka ruina, nagie dęby, cmentarz i procesja tworzą obraz graniczny między życiem i śmiercią. Romantycy fascynowali się ruiną, ponieważ łączy ona historię z przemijaniem: pokazuje, że dzieła człowieka rozpadają się, ale pamięć i pytanie o sens pozostają.

ZOBACZ MECHANIZM

ROMANTYCZNY PEJZAŻ: element natury → emocja → sens. Mgła nie jest „ładna”: oznacza niepewność. Ruina nie jest „stara”: uruchamia refleksję o czasie. Mała postać nie jest „przypadkowa”: pokazuje kruchość człowieka wobec świata.

„Dziady” część III – dramat, który trzeba zrozumieć

NAJPIERW JEDNO ZDANIE

„Dziady” część III opowiadają o młodych ludziach prześladowanych przez rosyjskie państwo, o poecie, który próbuje sam przejąć odpowiedzialność za naród, oraz o poszukiwaniu sensu cierpienia w historii, religii i moralnych wyborach człowieka.

Podstawowe informacje

Element	Informacja
Autor	Adam Mickiewicz
Powstanie	Drezno, 1832 rok; stąd określenie „Dziady drezdeńskie”.
Publikacja	1832 rok, w czwartym tomie „Poezji” wydanym w Paryżu.
Rodzaj i gatunek	Dramat; dramat romantyczny o otwartej i synkretycznej kompozycji.
Czas głównych wydarzeń	Lata 1823–1824, okres śledztwa przeciw młodzieży wileńskiej.
Miejsca	Wilno, Warszawa, dom wiejski pod Lwowem, przestrzeń Rosji i Petersburga, cmentarz podczas obrzędu dziadów.
Kontekst	Proces filomatów i filaretów, represje Nowosilcowa, doświadczenie zestania, klęska powstania listopadowego i Wielka Emigracja.

Dedykacja i Przedmowa – dlaczego zaczynamy przed Prologiem?

Dramat został poświęcony Janowi Sobolewskiemu, Cyprianowi Daszkiewiczowi i Feliksowi Kótakowskiemu – przyjaciołom oraz współtowarzyszom prześladowań. Dedykacja nadaje utworowi charakter pamięci o konkretnych osobach. Nie czytamy wyłącznie fikcji, lecz literackie świadectwo pokolenia.

W Przedmowie Mickiewicz opisuje represje wobec młodzieży i działalność senatora Nikołaja Nowosilcowa. Autor świadomie łączy dokument historyczny z dziełem artystycznym. Sceny dramatu nie są kroniką jeden do jednego, ale wyrastają z rzeczywistych aresztowań, przesłuchań, wywózek i mechanizmów państwowej przemocy.

WAŻNE

Nie należy mówić, że każda postać i każda scena są dokładnym zapisem faktów. Mickiewicz wykorzystuje autentyczne nazwiska, doświadczenia i wydarzenia, ale komponuje je tak, aby stworzyć szerszą diagnozę imperium, społeczeństwa i duchowego sensu historii.

Dlaczego utwór nazywa się „Dziady” część III?

Jak CKE pyta o romantyzm?

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych

Zadanie 1 (0–1)

Przeczytaj poniższy fragment utworu literackiego.

Adam Mickiewicz

Romantyczność

„Słuchaj, dziewczeczko!” – krzyknie śród zgiełku
 Starzec i na lud zawoła:
 „Ufajcie memu oku i szkiełku,
 Nic tu nie widzę dokoła.
 [...]

 Dziewczyna duby smalone¹ bredzi,
 A gmin² rozumowi bluźni.”

Adam Mickiewicz, Romantyczność, [w:] tegoż, Wiersze, Warszawa 1976.

¹ Doby smalone – głupstwa, brednie, rzeczy zmyślane.

² Gmin – ludzie prości, niewykształceni.

Uzupełnij zdanie. Wpisz właściwe określenia, wybrane spośród podanych w nawiasach.

Bohater, który wypowiada się w przytoczonym fragmencie Romantyczności Adama Mickiewicza, reprezentuje światopogląd typowy dla (oświecenia / romantyzmu) _____, będący wyrazem przekonania o wartości (zmysłowego / pozazmysłowego) _____ poznania świata.

Zadanie 2. (0–1)

Na podstawie Dziadów cz. III Adama Mickiewicza wyjaśnij, na czym polega idea mesjanizmu wyrażona w tym dramacie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

40 autorskich zadań maturalnych

„Dziady” cz. III • ballady • „Oda do młodości” • „Sonety krymskie” • sztuka romantyczna

Zadania zostały przygotowane w logice zbliżonej do testu historycznoliterackiego. Nie kopiują arkuszy CKE, lecz ćwiczą te same operacje: analizę fragmentu, wykorzystanie znajomości całego utworu, interpretację symbolu, porównanie tekstów kultury, rozpoznawanie środków językowych oraz formułowanie krótkiej syntezy.

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do teorii. W poleceniu podkreśl czasownik operacyjny: wskaż, wyjaśnij, rozstrzygnij, porównaj, uzasadnij.

W zadaniach z plakatem lub obrazem stosuj schemat: element graficzny → jego sens → związek z konkretnym utworem albo ideą epoki.

Jeżeli polecenie wymaga dwóch elementów, dwóch argumentów albo odwołania do obu tekstów, odpowiedź niepełna nie może otrzymać maksymalnej liczby punktów.

Zakres	Zadania	Najważniejsze umiejętności
Przełom romantyczny i ballady	1–8	światopogląd, ludowość, fantastyka, synkretyzm, perswazja
„Sonety krymskie” i romantyczny wędrowiec	9–14	środki językowe, natura, samotność, orientalizm, obraz
„Dziady” cz. III	15–32	znajomość dramatu, prometeizm, mesjanizm, martyrologia, społeczeństwo, władza
Sztuka romantyczna	33–36	symbol, nastrój, wzniosłość, groza, porównanie tekstów kultury
Plakaty i synteza	37–40	interpretacja elementów graficznych, argumentacja, krótka wypowiedź

WAŻNE

Rdzeń zestawu stanowią utwory obowiązkowe i materiał potrzebny na poziomie podstawowym. Teksty dodatkowe są przytoczone w zadaniach, dlatego nie wymagają znajomości całych dzieł.

Cytaty z utworów Adama Mickiewicza pochodzą z zasobów Wolnych Lektur. Zachowano ich historyczną pisownię.

Wielki sprawdzian z romantyzmu

50 zadań • 100 punktów • poziom podstawowy z wyraźnie oznaczonym materiałem uzupełniającym

ZANIM ZACZNIESZ

Ten sprawdzian ma charakter przekrojowy i bardziej „książkowy” niż wcześniejsze zadania maturalne. Sprawdza uporządkowaną wiedzę, znajomość wydarzeń, postaci, pojęć, kompozycji utworów oraz umiejętność krótkiego wyjaśniania. Polecenia zostały ułożone od nowa: nie powtarzają zadań CKE, 40 zadań autorskich ani poleceń z przestanych testów wydawniczych.

Rdzeń sprawdzianu tworzą: „Romantyczność”, wybrane ballady, „Oda do młodości”, „Sonety krymskie” oraz „Dziady” cz. III. Ostatni blok zawiera materiał uzupełniający, często pojawiający się na szkolnych sprawdzianach.

Zwracaj uwagę na liczbę wymaganych elementów. Samo podanie terminu nie wystarczy, jeżeli polecenie wymaga wyjaśnienia albo przykładu.

Blok	Zadania	Punkty	Zakres
I	1–12	22	epoka, idee, kultura, sztuka, gatunki
II	13–24	24	ballady, „Oda do młodości”, „Sonety krymskie”
III	25–46	44	„Dziady” cz. III
IV	47–50	10	materiał uzupełniający i synteza

Imię i nazwisko: Klasa:

Liczba punktów: / 100 pkt

I. Epoka, idee i kultura romantyzmu

Ramy czasowe, światopogląd, filozofia, sztuka i gatunki.

Zadanie 1. (0–2 pkt)

Wybierz poprawny model periodyzacji, a następnie wyjaśnij, dlaczego granice romantyzmu w Polsce i w Europie nie są identyczne.

A. Europa: od końca XVIII wieku do około 1848 roku; Polska: 1822–1863/1864.

B. Europa: 1822–1863/1864; Polska: od końca XVIII wieku do około 1848 roku.

.....

.....

.....

.....

.....

Romantyzm na maturze ustnej

Jak samodzielnie przygotować odpowiedzi do pytań jawnych 2026–2028

Jak pracować z tym rozdziałem?

Ten rozdział nie zawiera gotowych wypowiedzi do nauczenia się na pamięć. Prowadzi od treści pytania jawnego do samodzielnej, logicznej odpowiedzi. Przy każdym temacie znajdziesz analizę problemu, najbezpieczniejszą drogę przez utwór, pytania naprowadzające, możliwe początki tezy, kontekstownik, pułapki, mapę wypowiedzi oraz kartę samooceny.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Na maturze ustnej nie wystarczy opowiedzieć, co wydarzyło się w balladzie albo w „Dziadach” części III. Trzeba wyjaśnić problem wskazany w pytaniu, wybrać konkretne sceny lub obrazy, objaśnić ich znaczenie, funkcjonalnie wprowadzić kontekst i zakończyć wnioskiem.

POTRZEBUJESZ PEŁNYCH, MODELOWYCH ODPOWIEDZI?

W sklepie Zdaj Dobrze znajduje się ebook „Opracowane pytania 2026–2028” zawierający kompletne odpowiedzi do pytań jawnych. Ten rozdział potraktuj jako warsztat: najpierw zbuduj własną wypowiedź, a dopiero później porównaj ją z opracowaniem modelowym.

Zobacz materiały na www.zdajdobrze.pl

Co musi znaleźć się w dobrej odpowiedzi?

- Wyjaśnienie słów kluczowych z pytania i wyraźna odpowiedź na problem.
- Funkcjonalne odwołanie do wskazanego utworu – konkretna scena, obraz, decyzja, wypowiedź bohatera lub mechanizm działania.
- Argument, czyli wyjaśnienie, co przywołany przykład udowadnia w odniesieniu do tematu.
- Wybrany kontekst, który potwierdza, przeciwstawia, komplikuje albo poszerza rozważania.
- Wniosek wynikający z argumentacji, a nie mechaniczne powtórzenie tezy.

Odpowiedź problemowa to nie streszczenie

ZAMIAST OPOWIADAĆ

Nie układaj wypowiedzi według schematu: „najpierw było..., potem wydarzyło się...”. Wybierz tylko te elementy tekstu, które pomagają odpowiedzieć na pytanie. Po każdym przykładzie dopowiedz: „To pokazuje...”, „Ta scena ujawnia...”, „Ten obraz pozwala zrozumieć...”, „Kontekst rozszerza problem, ponieważ...”.

Jedenaście pytań – jedna epoka, różne problemy

Kontekstownik do pytań z romantyzmu

Jeden dobrze wykorzystany kontekst jest lepszy niż kilka przywołanych powierzchownie. Wybierz tekst, który naprawdę pomaga rozwinąć problem, i przygotuj do niego dwa konkretne elementy.

Kontekst	Najlepsze pytania	Co daje?	Uwaga
„Dziady” cz. II	19, 20, 27	świat duchowy, ludowy porządek moralny, konsekwencje czynów	nie streszczaj obrzędu – wybierz jedną zasadę
„Kordian”	22, 28, 29	winkelriedyzm, wolność narodowa, samotny czyn	dobry kontekst porównawczy dla Mickiewicza
„Syzyfowe prace”	21, 23, 28	rusyfikacja, młodość, opór kulturowy	pokazuj inną formę przemocy zaborczej
„Makbet”	25, 27, 29	wizje, pokusa, odpowiedzialność, samotność	oddziel wpływ sił nadprzyrodzonych od wyboru
„Rok 1984”	23, 28	władza, konformizm, kontrola świadomości	nie rób wykładu o totalitaryzmie
Księga Hioba	22, 24	niewinne cierpienie, spór z Bogiem, granice poznania	dobry do problemów religijnych, nie politycznych
„Wesele”	23, 25	społeczeństwo, narodowa odpowiedzialność, zjawy	porównuj diagnozę wspólnoty
„Stepy akemańskie” / „Hymn” Stowackiego	29	emigracja, wygnanie, samotność	wystarczy jeden wyrazisty obraz tęsknoty

Bank najważniejszych pojęć

Pojęcie	Znaczenie użyteczne w odpowiedzi ustnej
irracyonalizm	przekonanie, że poznanie nie ogranicza się do rozumu i doświadczenia zmysłowego; ważne są także intuicja, uczucie, wiara i wyobraźnia
ludowość	zainteresowanie wierzeniami, obyczajami, moralnością i wyobraźnią ludu
ludowa sprawiedliwość	przekonanie o istnieniu moralnego porządku, w którym zło i zdrada pociągają za sobą konsekwencje nawet poza ludzkim sądem

POZYTYWIZM

Kompletny warsztat maturalny

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

Monika Andrulewicz

— Zdaj Dobrze —

CO Z TEGO WYNIKA?

Teoria musi prowadzić do problemów, nie do encyklopedycznej listy haseł. Uczeń powinien umieć połączyć np. „pracę” z Wokulskim, Rzeckim i Ochockim, „pochodzenie” z barierą między Wokulskim a Łęcką, „miasto” z kontrastem Powiśla i salonów, a „odwagę” w „Potopie” z przemianą Kmicica i jego gotowością do ryzyka.

Podstawa opracowania: podstawa programowa języka polskiego po zmianach z 28 czerwca 2024 r.; Informator CKE o egzaminie maturalnym z języka polskiego od roku szkolnego 2024/2025; komunikat CKE z listą zadań jawnych na lata 2026–2028.

2. Nazwa, ramy czasowe i historyczne źródła epoki**Skąd nazwa „pozytywizm”?**

Nazwa wiąże się z filozofią pozytywną Augusta Comte’a, który za wartościową uznawał wiedzę opartą na obserwacji, badaniu faktów i prawach naukowych. W polskiej historii literatury „pozytywizm” oznacza jednak coś szerszego niż ścisłą doktrynę filozoficzną: program kultury, publicystyki i literatury rozwijany po klęsce powstania styczniowego, dostosowany do realiów życia pod zaborami.

NIE UPRASZCZAJ

Polscy pozytywści nie byli po prostu „wyznawcami Comte’a”. Korzystali z różnych inspiracji – między innymi z empiryzmu, utylitaryzmu i ewolucjonizmu – a własny program podporządkowali problemom społeczeństwa żyjącego bez państwa.

Ramy czasowe

Obszar	Umowne ramy	Znaczenie
Polska	1864 – około 1890 roku	Początek łączy się z klęską powstania styczniowego i zmianą programu działania. Około 1890 roku narastają zjawiska modernistyczne, które otwierają Młodą Polskę.
Europa	druga połowa XIX wieku	W literaturze europejskiej trafiać o realizmie i naturalizmie niż o jednolitej epoce nazwanej „pozytywizmem”. Pozytywizm jest przede wszystkim nurtem filozoficznym i światopoglądowym.

Uzasadnij trafność przytoczonej opinii o Rodionie Raskolnikowie. W odpowiedzi odwołaj się do przykładu z powieści „Zbrodnia i kara” – dowodzącego, że ten bohater raz był wielkoduszny, oraz do przykładu dowodzącego, że innym razem był nieludzki.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2

Olga Tokarczuk

Lalka i perła

[...] to człowiek oddany historii, choć w gruncie rzeczy jej nierozumiejący; [...] upatrujący własnego indywidualnego zbawienia w Napoleonie, wyzwoleniu, powstaniach i wojnach. [...] To także człowiek przywiązany – do ludzi, do opinii, do miejsca.

Olga Tokarczuk, Lalka i perła, Kraków 2019.

Zadanie 2.1 (0–1)

Który bohater *Lalki* Bolesława Prusa został opisany w przytoczonym fragmencie *Lalki i perły* Olgi Tokarczuk? Podaj nazwisko tego bohatera.

.....

Zadanie 2.2 (0–1)

Wykaż, że bohater *Lalki* Bolesława Prusa, opisany w przytoczonym fragmencie *Lalki i perły* Olgi Tokarczuk, to człowiek przywiązany do ludzi. W odpowiedzi odwołaj się do relacji tego bohatera z wybranym bohaterem *Lalki* Bolesława Prusa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

I. Epoka, filozofia i program pozytywizmu

Ramy historyczne, idee, publicystyka, literatura, realizm, naturalizm i sztuka.

Zadanie 1. (0–3 pkt)

Podaj wydarzenie, które symbolicznie otwiera pozytywizm w Polsce, zapisz rok przyjmowany jako początek epoki i wyjaśnij, dlaczego po tym wydarzeniu zmienił się model polskiego patriotyzmu.

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–3 pkt)

Wyjaśnij pochodzenie nazwy „pozytywizm”. Następnie podaj dwie nazwy prądów literacko-artystycznych, z którymi najczęściej wiąże się drugą połowę XIX wieku w Europie.

.....

.....

.....

.....

Zadanie 3. (0–3 pkt)

Połącz myśliciela z koncepcją. Każdej osobie przyporządkuj jedną literę.

Myśliciel	Koncepcja
1. Auguste Comte	A. ewolucjonizm biologiczny
2. John Stuart Mill	B. organicyzm / ewolucjonizm społeczny
3. Herbert Spencer	C. filozofia pozytywna
4. Charles Darwin	D. utilitaryzm
5. Karol Marks	E. materializm historyczny

1. 2. 3. 4. 5.

Zadanie 4. (0–3 pkt)

Zdefiniuj trzy pojęcia: scjentyzm, utilitaryzm, organicyzm. Każdą definicję zapisz jednym pełnym zdaniem.

Scjentyzm –

.....

Argument 2 – drugi utwór	
Kontekst i jego funkcja	
Wniosek	

Temat 2

W jaki sposób miłość wpływa na decyzje i wybory człowieka?

Co trzeba rozważyć?

Trzeba pokazać konkretny mechanizm wpływu uczucia na działanie: motywowanie, idealizowanie drugiej osoby, zmianę hierarchii wartości, gotowość do poświęcenia albo utratę rozsądku. Najlepsza argumentacja odróżnia samą miłość od sposobu, w jaki bohater ją przeżywa.

Możliwe stanowiska

- Miłość może uruchamiać energię i skłaniać do przekraczania własnych ograniczeń.
- Silne uczucie może zniekształcać ocenę rzeczywistości, jeśli człowiek podporządkowuje mu całą tożsamość i rezygnuje z krytycznego myślenia.

Jak wykorzystać pozytywizm?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Lalka” – Wokulski i Izabela	Zdobywanie majątku, wejście do salonów, pomoc Łęckim, zakup kamienicy i starania o małżeństwo; później rozczarowanie i kryzys.	Miłość może jednocześnie mobilizować do działania i prowadzić do decyzji sprzecznych z własnym interesem.
„Potop” – Kmicic i Oleńka	Ocena Oleńki staje się dla Kmicica jednym z impulsów do moralnej przemiany i odzyskania dobrego imienia.	Uczucie może wzmacniać potrzebę zmiany, gdy wiąże się z szacunkiem do wartości reprezentowanych przez drugą osobę.
„Zbrodnia i kara” – Sonia i Raskolnikow	Obecność Soni, jej współczucie i gotowość towarzyszenia bohaterowi wpływają na jego decyzję o przyznaniu się do winy i przyjęciu kary.	Relacja oparta na miłości i akceptacji może pomóc człowiekowi podjąć odpowiedzialną decyzję.

Dobór drugiego utworu

- „Romeo i Julia” – uczucie prowadzi do buntu wobec konfliktu rodzin, ale także do tragicznych decyzji.
- „Dziady” cz. IV – absolutyzacja miłości prowadzi Gustawa do rozpadu wewnętrznego.
- „Skąpiec” – podporządkowanie relacji interesowi ekonomicznemu pokazuje przeciwieństwo miłości opartej na szacunku.

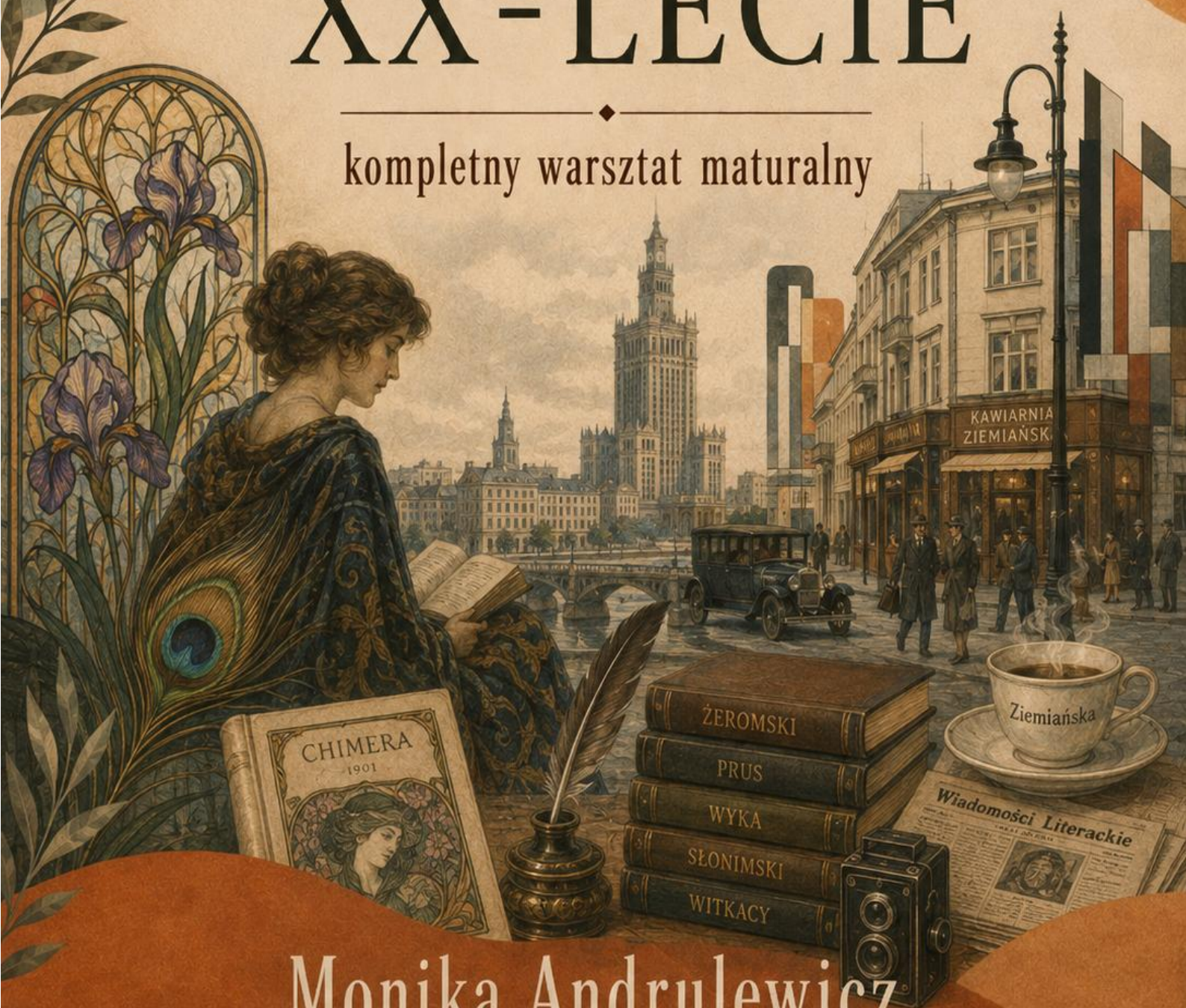
Konteksty do wyboru

- psychologiczny – idealizacja partnera i zależność emocjonalna
- etyczny – miłość jako odpowiedzialność za dobro drugiego człowieka

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

MŁODA POLSKA i XX-LECIE

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

— Zdaj Dobrze —

Spis treści

MŁODA POLSKA	5
Teoria potrzebna do zdania matury	5
Poezja Młodej Polski – jak ją czytać	23
Stanisław Wyspiański – „Wesele”	26
Władysław Stanisław Reymont – „Chłopi”	32
Młoda Polska w pigułce – mapa pojęć	35
Jak CKE pyta o Młodą Polskę?	37
Młoda Polska – odpowiedzi, punktacja i sposób rozumowania	43
Jak CKE pyta o Młodą Polskę? Wnioski dla maturzysty	46
50 autorskich zadań maturalnych	49
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	70
Wielki sprawdzian z Młodej Polski	89
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	103
Młoda Polska na maturze ustnej	111
42. Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych?	111
43. Rola chłopów i inteligencji w sprawie niepodległościowej	114
44. Sen o Polsce czy sąd nad Polską?	116
45. Symboliczne znaczenie widm i zjaw	118
46. Motyw tańca	121
47. Obyczaj i tradycja w życiu społeczeństwa	123
Kontekstownik do pytań z Młodej Polski	125
Bank najważniejszych pojęć	126
Młoda Polska w wypracowaniu maturalnym	128
DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE	165
Teoria potrzebna do zdania matury	165
Poezja dwudziestolecia	181
Stefan Żeromski, „Przedwiośnie” – najważniejsza lektura epoki	183
Witold Gombrowicz, „Ferdynand” – człowiek w pułapce formy	186
Zakres rozszerzony – Schulz i Witkacy	187
Dwudziestolecie międzywojenne w skrócie	189
Podstawa opracowania i źródła	190
Jak CKE pyta o dwudziestolecie międzywojenne?	191
Odpowiedzi i zasady oceniania	195
Jak CKE pyta o dwudziestolecie? Wnioski dla maturzysty	197
50 autorskich zadań maturalnych	201
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	222

Wielki sprawdzian z dwudziestolecia międzywojennego	235
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	251
Dwudziestolecie międzywojenne na maturze ustnej	260
48. Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?	261
49. Wojna i rewolucja jako źródła doświadczeń człowieka	263
50. Różne wizje odbudowy Polski po odzyskaniu niepodległości	265
51. Młodość jako czas kształtowania własnej tożsamości	268
52. Rola autorytetu w życiu człowieka	270
53. Utopijny i realny obraz rzeczywistości.....	272
54. Groteskowy obraz świata.....	275
55. Człowiek wobec presji otoczenia	277
Kontekstownik do pytań z dwudziestolecia	280
Bank najważniejszych pojęć	280
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	281
Dwudziestolecie międzywojenne w wypracowaniu maturalnym	282
30 tematów typu maturalnego	283
Kontekstownik do wypracowań.....	319
Warsztat: od tematu do dobrego akapitu	321
Kryteria samooceny	323

MŁODA POLSKA

Kompletny warsztat maturalny

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

MŁODA POLSKA

Teoria potrzebna do zdania matury

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw zrozum napięcia, które organizują epokę: kryzys i potrzebę odnowy, bierność i pragnienie czynu, autonomię sztuki i odpowiedzialność społeczną, fascynację wsią i realny konflikt między warstwami. Następnie łącz pojęcia z konkretnymi rozwiązaniami artystycznymi. Na maturze nie wystarczy nazwać symbolizmu, dekadentyzmu czy impresjonizmu. Trzeba wyjaśnić, jak dany sposób widzenia świata działa w tekście i co pozwala z niego odczytać.

Młoda Polska nie jest epoką jednego nastroju. Jej początek kojarzy się z doświadczeniem kryzysu końca wieku, poczuciem wyczerpania dawnych ideałów i nieufnością wobec prostego przekonania, że rozwój nauki oraz cywilizacji automatycznie prowadzi do szczęścia. Z tego samego środowiska wyrastają jednak także postawy aktywistyczne, kult siły, pochwała twórczej energii i próby odnowienia wspólnoty. Dlatego obok poezji dekadencej powstaje „Kowal” Staffa, obok hasła autonomii sztuki – dramat diagnozujący społeczeństwo, a obok miejskiego niepokoju – rozbudowane obrazy natury i wiejskiej wspólnoty.

Dla maturzysty rdzeń tej epoki tworzą przede wszystkim „Wesele” Stanisława Wyspiańskiego, poznawane w całości, oraz „Chłopi” Władysława Stanisława Reymonta, obecni w aktualnym zakresie jako fragmenty. Poezja Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Jana Kasprowicza i Leopolda Staffa nie jest dziś wyszczególniona w wykazie lektur obowiązkowych na poziomie podstawowym, ale jest bardzo użyteczna do rozumienia prądów epoki, interpretacji nieznanego wiersza i budowania kontekstów.

GŁÓWNA ZASADA INTERPRETACJI

Nie sprowadzaj Młodej Polski do zdania „wszyscy byli smutni i dekadency”. Epoka jest zbudowana z przeciwieństw. Najlepsza odpowiedź maturalna pokazuje, jakie napięcie uruchamia utwór i jak forma – symbol, rytm, obraz natury, stylizacja, kontrast czy fantastyka – pomaga je wyrazić.

1. Młoda Polska na maturze – aktualny zakres

Aktualna podstawa programowa wymaga sytuowania utworów w epoce, rozpoznawania symbolizmu, realizmu i fantastyki, interpretowania motywów, symboli oraz sposobów kreacji świata przedstawionego, a także charakteryzowania prądów filozoficznych i ich wpływu na kulturę. W przypadku Młodej Polski szczególnie ważna jest więc umiejętność przechodzenia od terminu do tekstu: od „symbolizmu” do funkcji chochoła, od „chłopomanii” do rozmów weselników, od „naturalizmu” do sposobu przedstawiania cielesności i społecznego nacisku w „Chłopach”.

2. Stanisław Wyspiański – „Chocholy”: symbol, który trzeba odczytać

Stanisław Wyspiański, „Chocholy”, 1898–1899
Pastel. Muzeum Narodowe w Warszawie. Domena publiczna.

CO WIDZIMY?

Słomiane osłony róż stoją na krakowskich Plantach. Zamiast efektownego widoku miasta otrzymujemy wieczorny, niemal nieruchomy pejzaż, w którym zwykłe ogrodnicze formy zaczynają przypominać milczące postacie.

NA CO PATRZEĆ?

- powtarzalny rytm pionowych chochołów – tworzy wrażenie zbiorowości i uśpiania;
- ciemna tonacja i półmrok – przesuwają obraz z obserwacji realistycznej ku nastrojowi i symbolowi;
- róża ukryta pod słomą – to, co wygląda na martwe, przechowuje możliwość ponownego życia;
- niejednoznaczność – obraz można czytać jako znak letargu, ale także oczekiwania na odrodzenie.

NIE TYLKO PATRZ – INTERPRETUJ

ELEMENT DZIEŁA → ZNACZENIE → IDEA EPOKI

Chochół → uśpienie, ale też ochrona żywej róży → kryzys nie musi oznaczać ostatecznej śmierci; może zawierać możliwość odrodzenia.

To właśnie różni interpretację od opisu. „Na obrazie są słomiane osłony róż” to dopiero początek.

POŁĄCZ Z LITERATURĄ

„Wesele”: motyw Chochoła wraca w dramacie i organizuje jego zakończenie. Chocholi taniec oznacza zbiorową niemoc, ale sam chochoł osłania różę, dlatego finał nie musi być odczytywany wyłącznie jako beznadziejny. Obraz powstał przed dramatem – pokazuje, że Wyspiański rozwijał ten symbol w różnych dziedzinach sztuki.

Ziemia – majątek, praca, tożsamość

Ziemia jest podstawą ekonomicznej pozycji mieszkańców. Decyduje o bezpieczeństwie rodziny, małżeństwie, dziedziczeniu i hierarchii. Konflikt Macieja Boryny z Antkiem nie dotyczy więc wyłącznie charakterów dwóch mężczyzn. Jest sporem o władzę w rodzinie, prawo do samodzielności i dostęp do ziemi, która stanowi źródło życia oraz społecznego znaczenia.

Silne przywiązanie do ziemi nie powinno być interpretowane wyłącznie jako „miłość do natury”. Chodzi o konkretny materialny: warsztat pracy, majątek, przyszłość dzieci i pozycję w gromadzie. Ten ekonomiczny wymiar odróżnia realistyczny obraz wsi od młodopolskiej chłopomanii inteligencji, która często fascynuje się wsią przede wszystkim estetycznie.

Najważniejsze postacie i konflikty

Postać	Najważniejszy konflikt	Co wnosi do interpretacji?
Maciej Boryna	Władza gospodarza, ziemia, małżeństwo z Jagną, spór z Antkiem.	Pokazuje, jak majątek, patriarchalna pozycja i biologiczna siła spletają się z porządkiem wspólnoty.
Antek Boryna	Zależność od ojca, pragnienie samodzielności, relacja z Jagną, odpowiedzialność za rodzinę.	Łączy konflikt pokoleniowy z ekonomicznym i uczuciowym.
Hanka	Początkowo zależna i upokarzana, stopniowo staje się bardziej samodzielną i gospodarną.	Pozwala rozważać dojrzewanie do odpowiedzialności, rolę pracy i walkę o bezpieczeństwo rodziny.
Jagna Paczesiówna	Małżeństwo z Boryną, relacje z mężczyznami, presja obyczaju i późniejsze wykluczenie.	Ujawnia konflikt jednostkowego pragnienia z normą gromady oraz nierówne standardy oceny kobiet i mężczyzn.
Gromada	Broni obyczaju, hierarchii i własnego interesu.	Jest źródłem solidarności, ale też zbiorowej presji i przemocy wobec jednostki.

Jagna – jednostka wobec wspólnoty

Jagna często zostaje w szkolnych streszczeniach sprowadzona do etykiety „niemoralnej”. Taka odpowiedź jest za prosta. Reymont pokazuje bohaterkę jako osobę silnie zmysłową, podatną na piękno, żyjącą bardziej chwilą i uczuciem niż ekonomicznym rachunkiem wspólnoty. Nie oznacza to, że jej decyzje są pozbawione konsekwencji. Ważniejsze jest jednak to, że gromada ocenia ją w systemie norm, który nie rozkłada odpowiedzialności jednakowo na kobiety i mężczyzn.

Wykluczenie Jagny odsłania mechanizm zbiorowej sankcji. Społeczność potrafi działać jak organizm broniący własnego porządku, ale w takim działaniu jednostkowa sprawiedliwość może przegrać z gniewem tłumu i potrzebą wskazania winnej. Ten wątek świetnie nadaje się do tematów o relacji jednostka–społeczeństwo, normie, wykluczeniu i przemocy zbiorowej.

PRECYZJA

Nie rób z Jagny ani „niewinnej świętej”, ani jednowymiarowej „uwodzicielki”. Dobra interpretacja oddziela ocenę jej konkretnych działań od analizy mechanizmu, w jaki sposób wspólnota ją osądza i karze.

Jak CKE pyta o Młodą Polskę?

Ta część nie jest kolejnym zestawem ćwiczeń autorskich. Zawiera zadania pochodzące z arkuszy CKE i próbnego arkusza CKE z lat 2025–2026, dobrane tak, aby pokazać najczęściej sprawdzane obszary Młodej Polski: „Wesele”, „Chłopów”, dekadentyzm, dialektyzację oraz symbolikę dramatu.

Numerację roboczą z materiału źródłowego zastąpiono numeracją rzeczywistą z arkuszy. Tam, gdzie zapis cytatu w materiale roboczym różnił się od arkusza, przywrócono brzmienie egzaminacyjne. Dzięki temu uczeń pracuje na takim typie tekstu i polecenia, z jakim rzeczywiście spotyka się na maturze.

JAK PRACOWAĆ Z TĄ CZĘŚCIĄ

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do odpowiedzi. Potem porównaj nie tylko wynik, lecz także tok rozumowania. W zadaniach otwartych zwróć uwagę na to, ile elementów wymaga polecenie i na czym CKE przyznaje każdy punkt.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

W zadaniu historycznoliterackim wiedza o epoce jest narzędziem, a nie celem samym w sobie. Odpowiedź powinna wyrastać z konkretnego fragmentu, sytuacji, słowa lub symbolu: dowód z tekstu → jego znaczenie → wniosek zgodny z poleceniem.

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych

Zadanie 1 (0-2)

Przeczytaj poniższą definicję.

Arkadia – region rolniczy uchodzący w wyobraźni poetów antycznych za przysłowiowy kraj szczęśliwości.

Na podstawie: „Słownik kultury antycznej”, red. Lidia Winniczuk, Warszawa 1986.

Rozstrzygnij, czy oba środowiska – inteligencja i chłopi – w „Weselu” Stanisława Wyspiańskiego postrzegają wieś jako arkadię. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

.....

Uzasadnienie:

.....

50 autorskich zadań maturalnych

Zadania zostały przygotowane w logice testu historycznoliterackiego. Nie kopiują arkuszy CKE. Ćwiczają jednak te same operacje, które pojawiają się w zadaniach egzaminacyjnych: analizę fragmentu, wykorzystanie znajomości całego utworu, interpretację symbolu, rozpoznawanie środków językowych i konwencji, porównywanie tekstów kultury oraz formułowanie krótkiego uzasadnienia.

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Najpierw przeczytaj polecenie i podkreśl czasownik operacyjny. W zadaniach z obrazem, okładką lub materiałem teatralnym stosuj schemat: element graficzny → jego sens → związek z utworem albo ideą epoki. Jeżeli polecenie wymaga dwóch elementów, odpowiedź obejmująca tylko jeden nie może otrzymać pełnej punktacji.

Blok	Zadania	Najważniejsze umiejętności
I. Kryzys końca wieku, poezja i prądy	1–12	dekadentyzm, symbolizm, impresjonizm, filozofia, środki językowe
II. „Wesele”	13–32	społeczeństwo, historia, zjawy, symbole, dramat symboliczny, materiał teatralny
III. „Chłopi”	33–44	ziemia, wspólnota, natura, Jagna, stylizacja, cykliczność
IV. Sztuka, okładki i synteza	45–50	tekst kultury, secesja, synteza sztuk, porównanie, wnioskowanie

WAŻNE

Rdzeń zestawu stanowią utwory i zagadnienia potrzebne na poziomie podstawowym. „Wesele” jest traktowane jako lektura obowiązkowa poznawana w całości, a „Chłopi” jako materiał poznawany we fragmentach. Teksty dodatkowe są przytoczone albo opisane w zadaniu, więc nie zakładamy znajomości całego dorobku poetyckiego epoki.

I. Kryzys końca wieku, poezja i prądy

Zadanie 1. (0–2)

„Przekleństwo? ... [...] Ironia? ... [...] Wzgarda ... [...] Rozpacz? [...] Walka? ... [...] Rezygnacja? ... [...] Byt przyszły? ... [...] Użycie? [...]

Cóż więc jest? Co zostało nam, co wszystko wiemy,
dla których żadna z dawnych wiar już nie wystarcza? [...]
człowiecze z końca wieku? ... Głowę zwiesił niemy.”

Kazimierz Przerwa-Tetmajer, „Koniec wieku XIX”, tekst w domenie publicznej.

Wyjaśnij, w jaki sposób kompozycja przytoczonego fragmentu ukazuje kryzys światopoglądowy człowieka końca XIX wieku.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–1)

Oceń prawdziwość stwierdzeń odnoszących się do „Końca wieku XIX”. Zaznacz P albo F.

Stwierdzenie	Odpowiedź
Podmiot kolejno rozważa różne sposoby odpowiedzi na kryzys, ale żaden nie daje mu przekonującego rozwiązania.	P / F
Finał utworu zawiera jednoznaczny program aktywnego działania i wiarę w skuteczność walki.	P / F

Zadanie 3. (0–2)

„Z otchłani klęsk i cierpień podnoszę głos do ciebie,
Nirwano!
Przyjdź twe królestwo jako na ziemi, tak i w niebie,
Nirwano!”

Kazimierz Przerwa-Tetmajer, „Hymn do Nirwany”, tekst w domenie publicznej.

Rozpoznaj typ stylizacji obecny w przytoczonym fragmencie i wyjaśnij, czemu służy zestawienie formuły chrześcijańskiej modlitwy z pojęciem nirwany.

.....

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z Młodej Polski

60 zadań • 120 punktów • poziom podstawowy z wyraźnie oznaczonym materiałem uzupełniającym

ZANIM ZACZNIESZ Ten sprawdzian ma być „ostatnią dużą powtórką” przed szkolnym testem. Obejmuje wiedzę o epoce, filozofię, sztukę, poezję, „Wesele”, „Chłopów” oraz kilka tekstów i pojęć, które często pojawiają się w sprawdzianach wydawniczych. Nie wystarczy rozpoznać hasło: w wielu zadaniach trzeba wyjaśnić funkcję, związek z utworem albo sens symbolu. Sprawdzian powstał po analizie przesłanych testów wydawniczych. Polecenia są autorskie: nie kopiuj gotowych sprawdzianów, ale sprawdzają ten sam zakres wiedzy i umiejętności.

Wynik	Interpretacja
108–120 pkt	bardzo dobra znajomość epoki i sprawne stosowanie wiedzy
90–107 pkt	dobra znajomość; pojedyncze luki do uzupełnienia
72–89 pkt	podstawy opanowane, ale trzeba uporządkować pojęcia i szczegóły
poniżej 72 pkt	wrót do teorii i opracowań „Wesela” oraz „Chłopów”

I. Epoka, pojęcia i życie artystyczne

Zadanie 1. (0–2)

Wyjaśnij relację między pojęciami: Młoda Polska, modernizm, neoromantyzm i fin de siècle. Nie traktuj ich mechanicznie jako czterech identycznych nazw.

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–1)

Podaj umowne ramy czasowe Młodej Polski w Polsce i wyjaśnij, dlaczego rok 1918 jest wygodną granicą końcową.

.....

.....

.....

Zadanie 3. (0–1)

Dlaczego właśnie Kraków i Lwów stały się ważnymi ośrodkami polskiego modernizmu? Odwołaj się do warunków politycznych w Galicji.

.....

.....

.....

Młoda Polska na maturze ustnej

Jak samodzielnie przygotować odpowiedzi do pytań jawnych 2026–2028

Jak pracować z tym rozdziałem?

Ten rozdział nie zawiera gotowych wypowiedzi do nauczenia się na pamięć. Prowadzi od treści pytania jawnego do samodzielnej, logicznej odpowiedzi. Przy każdym temacie znajdziesz analizę problemu, najbezpieczniejszą drogę przez utwór, pytania naprowadzające, możliwe początki tezy, kontekstownik, pułapki, mapę wypowiedzi oraz kartę samooceny.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Na maturze ustnej nie wystarczy opowiedzieć, co wydarzyło się w „Weselu” albo w „Chłopach”. Trzeba odpowiedzieć na problem wskazany w pytaniu, wybrać konkretne sceny lub mechanizmy, objaśnić ich znaczenie, funkcjonalnie wprowadzić kontekst i zakończyć wnioskiem.

PEŁNE MODELOWE ODPOWIEDZI

W tym ebooku celowo ich nie zamieszczamy. Pełne opracowania pytań jawnych znajdują się w osobnym materiale w sklepie Zdaj Dobrze. Tutaj ćwiczysz samodzielne budowanie wypowiedzi: wybór argumentów, kontekstu i wniosku.

Co musi znaleźć się w dobrej odpowiedzi?

- Wyjaśnienie słów kluczowych z pytania i wyraźna odpowiedź na problem.
- Funkcjonalne odwołanie do wskazanego utworu – konkretna scena, relacja między bohaterami, symbol, obyczaj albo mechanizm działania.
- Argument, czyli wyjaśnienie, co przywołany przykład udowadnia w odniesieniu do tematu.
- Wybrany kontekst, który potwierdza, przeciwstawia, komplikuje albo poszerza rozważania.
- Wniosek wynikający z argumentacji, a nie mechaniczne powtórzenie tezy.

ODPOWIEDŹ PROBLEMOWA TO NIE STRESZCZENIE

Jeżeli po usunięciu pytania Twoja wypowiedź nadal brzmi jak streszczenie lektury, trzeba ją przebudować. Każdy przywołany fakt powinien odpowiadać na pytanie: „co ten przykład udowadnia?”.

Źródło pytań: lista jawnych zadań CKE obowiązująca w latach 2026–2028. W tej części opracowujemy pytania 42–47 związane z „Weselem” Stanisława Wyspiańskiego i fragmentami „Chłopów” Władysława Stanisława Reymonta.

42. Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych?

Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych? Omów zagadnienie na podstawie „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

Pytanie sprawdza, czy potrafisz odejść od ogólnego hasła „inteligencja nie rozumie chłopów” i wskazać konkretne bariery: stereotypy, brak wiedzy o drugim środowisku, odmienne doświadczenia i język, pamięć dawnych krzywd oraz wzajemną nieufność. Najważniejsze jest pokazanie, że wspólna zabawa nie oznacza jeszcze rzeczywistego porozumienia.

Najbezpieczniejsza droga przez utwór

Dziennikarz i Czepiec – lekceważenie zamiast rozmowy

Czepiec interesuje się polityką i sprawami międzynarodowymi, ale Dziennikarz z góry zakłada, że chłop nie powinien zajmować się takimi tematami. Barierą staje się stereotyp i poczucie wyższości inteligenta.

Radczyń i Klimina – brak wiedzy o realiach wsi

Pytanie Radczyń o prace polowe ujawnia powierzchowną znajomość życia chłopów. Inteligencja bywa zafascynowana „ludowością”, ale nie zna codzienności i doświadczeń mieszkańców wsi.

Pan Młody i Panna Młoda – chłopomania kontra konkret

Pan Młody idealizuje wieś, strój i obyczaj. Panna Młoda reaguje praktycznie i dosłownie. Ich rozmowy pokazują, że zachwyt drugim środowiskiem może być estetyczną fascynacją, a nie rzeczywistym zrozumieniem.

Pamięć rabacji – krzywda, której nie da się po prostu „zapomnieć”

Rozmowa Pana Młodego i Gospodarza ujawnia, że wydarzenia 1846 roku nadal obciążają relacje między warstwami. Bohaterowie deklarują zapomnienie, ale potrafią przywołać konkretne rodzinne krzywdy – historia pozostaje źródłem lęku i nieufności.

Pytania naprowadzające

- Jak Dziennikarz reaguje na zainteresowanie Czepca polityką i co ta reakcja mówi o jego stosunku do chłopów?
- Co rozmowa Radczyń z Kliminą ujawnia o wiedzy inteligencji na temat wsi?
- Czy chłopomania Pana Młodego prowadzi do poznania chłopów, czy raczej do ich idealizacji?
- Dlaczego rabacja galicyjska pozostaje ważna, mimo deklaracji bohaterów, że „wszystko zapomnieli”?
- Czy różnice języka i stylu życia są jedyną przeszkodą w porozumieniu?
- Jak brak autentycznej rozmowy wpływa później na niezdolność wspólnego działania?

Możliwe początki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Porozumienie między grupami społecznymi utrudniają przede wszystkim stereotypy i wzajemne wyobrażenia, które zastępują rzeczywistą wiedzę o drugim środowisku.
- „Wesele” pokazuje, że wspólna przestrzeń i chwilowa fascynacja nie wystarczą do zbudowania wspólnoty, jeśli relacje obciążają dawne krzywdy i brak zaufania.

Temat 13. Jak człowiek reaguje na poczucie bezsilności?

Co trzeba rozważyć?

Można pokazać bierność, ironię, ucieczkę w sztukę, rezygnację, agresję albo próbę działania. Dobra praca odróżni samo doświadczenie bezsilności od sposobu, w jaki bohater na nie odpowiada.

Możliwe stanowiska

- Poczucie bezsilności może prowadzić do bierności, gdy człowiek przestaje wierzyć w sens własnego działania.
- Bezsilność nie musi oznaczać kapitulacji; może stać się impulsem do szukania nowych sposobów wpływu na rzeczywistość.

Jak wykorzystać Młodą Polskę?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Wesele” – Poeta	Dekadencki Poeta doświadcza braku siły i niezdolności do czynu.	Kryzys wewnętrzny osłabia społeczną funkcję artysty.
„Wesele” – Dziennikarz	Przyjmuje sceptyczny dystans wobec możliwości działania politycznego.	Ironia może chronić przed rozczarowaniem, ale także usprawiedliwiać bierność.
Tetmajer, „Koniec wieku XIX”	Podmiot odrzuca kolejne możliwe reakcje na kryzys i kończy w milczeniu.	Dekadentyzm ujmuje bezsilność jako utratę wiary w skuteczność dostępnych postaw.

Dobór drugiego utworu

„Dziady” cz. III – bunt Konrada; „Dżuma” – działanie mimo świadomości ograniczeń; „Inny świat” – różne reakcje na system przemocy.

Konteksty do wyboru

filozoficzny: Schopenhauer i pesymizm; historycznoliteracki: dekadentyzm; egzystencjalny: granice wpływu jednostki.

Szybki plan

1. Argument 1: bezsilność może prowadzić do rezygnacji – Tetmajer lub Poeta.
2. Argument 2: drugi utwór pokazuje działanie podejmowane mimo braku gwarancji sukcesu.

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

Dwudziestolecie międzywojenne

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

Teoria potrzebna do zdania matury

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw zrozum, dlaczego dwudziestolecie jest epoką gwałtownej zmiany: Polska odzyskuje niepodległość, miasta przyspieszają, technika przekształca codzienność, a jednocześnie Europa doświadcza rewolucji, kryzysów i narastającego lęku przed kolejną wojną. Potem połącz te zjawiska z konkretnymi tekstami. Na maturze nie wystarczy wyliczyć nazw grup poetyckich. Trzeba wyjaśnić, jak nowoczesność, konflikt ideologii, groteska albo katastrofizm organizują sens utworu.

Dwudziestolecie międzywojenne jest krótkie kalendarzowo, ale niezwykle intensywne artystycznie. W ciągu zaledwie dwóch dekad literatura przechodzi od euforii związanej z odzyskaniem niepodległości i fascynacji nowoczesnością do coraz silniejszego poczucia kryzysu. Obok poezji ulicy, miasta, tłumu, sportu i codzienności rozwija się katastrofizm. Obok wiary w reformę państwa pojawia się lęk przed rewolucją, totalitaryzmem i społecznym rozpadem. Obok eksperymentu językowego trwa spór o rolę tradycji.

Na poziomie podstawowym rdzeń maturalny epoki tworzą przede wszystkim „Przedwiośnie” Stefana Żeromskiego, poznawane w całości, oraz fragmenty „Ferdydurke” Witolda Gombrowicza. Do tego dochodzą wybrane wiersze poetów związanych z dwudziestoleciem, między innymi Juliana Tuwima, Bolesława Leśmiana, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i Józefa Czechowicza. Na poziomie rozszerzonym ważne są także „Szewcy” Stanisława Ignacego Witkiewicza, wybrane opowiadania Brunona Schulza z tomu „Sklepy cynamonowe” oraz wybrane wiersze Juliana Przybosa.

GLÓWNA ZASADA INTERPRETACJI

Dwudziestolecie nie sprowadza do hasła „radość z niepodległości”. Najciekawsze teksty tej epoki pokazują napięcie: nowoczesność daje człowiekowi nowe możliwości, ale tworzy też nowe formy presji; wolne państwo jest spełnieniem marzenia, ale wymaga realnego programu naprawy; sztuka zrywa z dawnymi regułami, lecz nie przestaje pytać o odpowiedzialność, tożsamość i przyszłość.

1. Dwudziestolecie na maturze – aktualny zakres

Aktualna podstawa programowa wymaga sytuowania utworów w epoce, rozpoznawania ich problematyki i związku ze zjawiskami historycznymi, społecznymi oraz estetycznymi. Uczeń ma również interpretować symbole, groteskę, ironię, sposoby kreowania świata przedstawionego i sytuacji lirycznej. Na rozszerzeniu dochodzi między innymi rozpoznawanie prądów artystycznych, grup literackich, konwencji groteskowej, onirycznej i nadrealistycznej oraz przemian tradycji.

Status	Teksty i autorzy	Co trzeba potrafić
Zakres podstawowy – w całości	Stefan Żeromski, „Przedwiośnie”	Znać przebieg wydarzeń i bohaterów; rozumieć dojrzwane Cezarego, doświadczenie rewolucji, mit szklanych domów, obraz Nawłoci, spór o Polskę i otwarte zakończenie.
Zakres podstawowy – fragmenty	Witold Gombrowicz, „Ferdydurke”	Wyjaśniać formę, gębę, upupienie i mechanizm presji społecznej; rozpoznawać groteskę, absurd, deformację i językowy eksperyment.
Zakres podstawowy – poezja	Wybrane wiersze m.in. Tuwima, Leśmiana, Czechowicza, Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej	Interpretować sytuację liryczną, środki i ich funkcje; rozpoznawać nowoczesność, codzienność, miłość, metafizykę, katastrofizm, eksperyment językowy.

Stefan Żeromski, „Przedwiośnie” – najważniejsza lektura epoki

Dlaczego ta powieść jest tak ważna?

„Przedwiośnie”, wydane w 1924 roku, jest powieścią o dojrzewaniu jednostki i jednocześnie ostrą diagnozą młodego państwa. Żeromski nie daje prostego programu politycznego. Zestawia różne odpowiedzi na kryzys i zmusza czytelnika do oceny ich mocnych oraz słabych stron. Cezary Baryka nie jest rzecznikiem autora, lecz bohaterem poszukującym, którego poglądy zmieniają się pod wpływem doświadczeń.

NAJWAŻNIEJSZE

Na maturze szczególnie niebezpieczne jest przypisywanie Cezaremu jednej stałej ideologii. Jako nastolatek ulega fascynacji rewolucją, później widzi jej przemoc. W Polsce krytykuje zarówno bezczynność elit, jak i uproszczenia komunistów. Jego droga pozostaje otwarta.

Kompozycja

Część	Co się dzieje?	Co to znaczy?
„Rodowód”	poznajemy rodzinę Baryków i dzieciństwo Cezarego w Baku	punkt wyjścia: bohater wychowuje się poza Polską; ojczyzna jest dla niego początkowo bardziej opowieścią rodziców niż własnym doświadczeniem
„Szkłane domy”	rewolucja w Baku, utrata rodziców, podróż z ojcem do Polski i opowieść Seweryna o nowoczesnych domach	zderzenie rewolucyjnej przemocy z utopią nowoczesnego, sprawiedliwego państwa
„Nawłoc”	Cezary trafia do ziemiańskiego dworu; obserwuje życie elit i wika się w relacje uczuciowe	kontrast piękna, gościnności i beztroski z biedą ludzi pracujących oraz moralnym chaosem bohatera
„Wiatr od wschodu”	Warszawa, rozmowy z Gajowcem i Luikiem, obserwacja nędzy, spór o drogę Polski, finałowy pochód	kulminacja sporu ideowego; brak jednoznacznego programu, otwarte zakończenie

Baku – rewolucja widziana od środka

Młody Cezary początkowo przyjmuje rewolucyjne hasła z entuzjazmem. Bunt przeciwko starym hierarchiom odpowiada jego młodzieńczej potrzebie wolności. Szybko jednak przekonuje się, że abstrakcyjne hasła równości nie chronią konkretnych ludzi przed głodem, przemocą i śmiercią. Rewolucja rozsadza porządek społeczny, ale nie tworzy automatycznie sprawiedliwego świata.

Przełomem jest między innymi los Jadwigi Barykowej. Matka, wyczerpana walką o przetrwanie, staje się ofiarą systemu, który Cezary wcześniej idealizował. Bohater doświadcza również przemocy etnicznej i widzi martwych ludzi. Rewolucja przestaje być dla niego teoretycznym projektem; staje się doświadczeniem ciała, straty i chaosu.

PRECYZJA

Żeromski krytykuje rewolucję, ale nie unieważnia problemów, które do niej prowadzą. Bieda, nierówność i upokorzenie pozostają realne. To właśnie dlatego Cezary nie potrafi po prostu przyjąć wygodnego przekonania, że skoro rewolucja jest zła, istniejący porządek jest dobry.

Jak CKE pyta o dwudziestolecie międzywojenne?

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw spróbuj rozwiązać zadanie samodzielnie. Dopiero potem porównaj odpowiedź z zasadami oceniania. Najważniejsza jest nie sama odpowiedź, lecz mechanizm: czego wymaga polecenie, do jakiej wiedzy trzeba sięgnąć i jak krótko zapisać pełne uzasadnienie.

Zestaw pokazuje bardzo wyraźnie, że CKE nie sprawdza dwudziestolecia przez odtwarzanie długich definicji. Wiedza o epoce ma być użyta funkcjonalnie: do rozpoznania cech poezji, odczytania sporu ideowego w „Przedwiośniu”, interpretacji symbolu i plakatu, a także wyjaśnienia Gombrowiczowskiej koncepcji formy na podstawie konkretnego fragmentu.

W pięciu zadaniach spotykają się trzy obszary: historia literatury, znajomość lektury oraz umiejętność analizy tekstu. To ważne: uczeń może znać fabułę „Przedwiośnia”, a mimo to stracić punkt, jeśli nie odpowie dokładnie na wskazany problem; może też znać definicję formy u Gombrowicza, ale nie wykorzystać jej do objaśnienia zachowania Józia w scenie z Pimką.

Co zostało sprawdzone w przesłanym zestawie?

Obszar	Przykład zadania	Co trzeba zrobić
Epoka i poezja	dobieranie cytatu	rozpoznać poetykę i program epoki, nie tylko autora
„Przedwiośnie” – idee	polemika Cezarego z komunizmem	odczytać stanowisko bohatera i tok argumentacji
„Przedwiośnie” – symbol	plakat i tytuł	połączyć element obrazu lub metaforę z sytuacją Polski
Retoryka	typ argumentu	rozpoznać logiczne rozumowanie w wypowiedzi bohatera
„Ferdydurke”	koncepcja formy	wyjaśnić pojęcie przez sytuację z fragmentu

NAJWAŻNIEJSZY WNIOSEK

Na dwudziestolecie szczególnie dobrze widać zasadę CKE: wiedza encyklopedyczna jest punktem wyjścia, ale punkt otrzymuje się za jej zastosowanie. Odpowiedź ma pokazać relację: element tekstu lub obrazu → znaczenie → problem utworu.

Podstawa analizy: zadania i zasady oceniania przekazane do opracowania jako materiały CKE.

50 autorskich zadań maturalnych

Zestaw został zbudowany w logice testu historycznoliterackiego CKE. Zadania nie kopiują arkuszy, lecz ćwiczą te same operacje: rozpoznawanie programu epoki na podstawie tekstu, interpretację fragmentu, funkcjonalne wykorzystanie znajomości całej lektury, analizę argumentacji, odczytywanie symbolu, porównywanie tekstów kultury oraz krótką syntezę. Szczególny nacisk położono na „Przedwiośnie” i „Ferdynandę”, ponieważ właśnie te utwory tworzą prozatorski rdzeń dwudziestolecia na poziomie podstawowym.

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do teorii. W poleceniu podkreśl czasownik operacyjny: wskaż, rozstrzygnij, wyjaśnij, porównaj, uzasadnij. W zadaniach z plakatem lub okładką stosuj schemat: element graficzny → sens elementu → związek z utworem lub programem epoki. Jeżeli polecenie wymaga dwóch elementów, omów dwa — nie licząc na to, że egzaminator dopowie sobie drugi.

Zakres	Zadania	Co ćwiczysz?
Epoka, grupy, programy	1–10	Skamander, futurizm, Awangarda Krakowska, katastrofizm, nowoczesność, hasła programowe, kultura masowa
Poezja	11–22	Tuwim, Pawlikowska-Jasnorzewska, Leśmian, Czechowicz; język, symbol, perswazja, synestezja, porównanie
„Przedwiośnie”	23–38	utopia szklanych domów, Baku, Nawłóć i Chłodek, Gajowiec i Lulek, dojrzewanie Cezarego, finał, tytuł
„Ferdynanda”	39–46	forma, gęba, pupa, upupienie, szkoła, Młodziakowie, Hurleccy, groteska
Rozszerzenie i synteza	47–50	Schulz, Witkacy, Awangarda Krakowska, podsumowanie epoki

Podstawa konstrukcji: aktualna podstawa programowa; Informator CKE od roku szkolnego 2024/2025; zadania CKE z „Przedwiośnia” i „Ferdynandę” przekazane w części II ebooka.

F. Czesław Miłosz

G. Józef Czechowicz

Zadanie 3. (0–2 pkt)

Do dwóch wybranych haseł dopisz nazwisko autora lub nazwę grupy, z którą hasło jest związane, a następnie wyjaśnij, jaki model poezji ono zapowiada.

Hasło	Autor / grupa	Co mówi o poezji?
„Miasto, masa, maszyna”		
„minimum słów, maksimum treści”		
„Odrzucam oto płaszcz Konrada”		

Zadanie 4. (0–1 pkt)

Które zdanie o poezji dwudziestolecia międzywojennego jest FAŁSZYWE? Zaznacz właściwą odpowiedź.

- A. Skamandryci nie tworzyli jednolitego, rygorystycznego programu artystycznego.
- B. Bolesław Leśmian należał do pięciu głównych poetów grupy Skamander.
- C. Awangarda Krakowska akcentowała świadomą konstrukcję wiersza i ekonomię języka.
- D. Katastrofizm nasilał się szczególnie w latach trzydziestych, wraz z poczuciem zagrożenia wojną i kryzysem europejskim.

Zadanie 5. (0–1 pkt)

Tadeusz Peiper postulował „uścisk z terażniejszością”. Wyjaśnij sens tego hasła w odniesieniu do programu Awangardy Krakowskiej.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–2 pkt)

„Odrzucam oto płaszcz Konrada”.

Antoni Słonimski, „Czarna wiosna”

Wyjaśnij, dlaczego ten wers można potraktować jako symboliczny gest pokolenia wchodzącego do literatury po 1918 roku. W odpowiedzi odwołaj się do romantycznego modelu poety oraz do programu Skamandra.

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z dwudziestolecia międzywojennego

Ten sprawdzian został zbudowany po analizie przesłanych testów szkolnych, kluczy odpowiedzi oraz zadań typu maturalnego. Nie powtarza ich treści, ale sprawdza te same obszary wiedzy i te same operacje: rozpoznawanie pojęć i programów, znajomość lektur, interpretację poezji, pracę z materiałem ikonicznym, porównywanie, uzasadnianie i krótką syntezę.

JAK PRACOWAĆ?

Najpierw rozwiąż całość bez zaglądania do teorii. Potem sprawdź nie tylko wynik, ale także sposób myślenia. W odpowiedzi otwartej jeden trafny przykład jest wart więcej niż trzy ogólniki. Zwracaj uwagę na czasowniki w poleceniu: nazwij, wyjaśnij, uzasadnij, porównaj, zinterpretuj.

Zakres	Zadania	Punkty
I. Epoka, historia, filozofia i sztuka	1–12	17 pkt
II. Grupy poetyckie i programy	13–24	18 pkt
III. Poezja dwudziestolecia	25–36	20 pkt
IV. „Przedwiośnie”	37–49	27 pkt
V. „Ferdynand”	50–57	15 pkt
VI. Synteza	60	3 pkt
BONUS – materiał poszerzający	58–59	4 pkt bonusowe

Zadania 58–59 są bonusowe. Zostały dodane dlatego, że podobne zagadnienia pojawiają się w części przesłanych sprawdzianów. Można je pominąć przy pracy wyłącznie w aktualnym zakresie podstawowym.

Zadanie 5. (0–1 pkt)

Wyjaśnij własnymi słowami, kogo José Ortega y Gasset określał mianem „człowieka masowego” lub „nowego barbarzyńcy”.

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–1 pkt)

Który zestaw najlepiej charakteryzuje zmianę nastrojów między latami 20. a 30.?

- A. od katastrofizmu do beztroskiego witalizmu
- B. od euforii niepodległościowej i wiary w nowoczesność do narastającego lęku przed kryzysem, totalitaryzmem i wojną
- C. od kultury masowej do całkowitego zaniku mediów
- D. od eksperymentu do powszechnego powrotu wyłącznie do klasycyzmu

Zadanie 7. (0–2 pkt)

Dopasuj twórcę do kierunku artystycznego.

Twórca	Kierunek
Pablo Picasso	A. abstrakcjonizm
Salvador Dalí	B. dadaizm
Marcel Duchamp	C. kubizm
Wassily Kandinsky	D. surrealizm

Zadanie 8. (0–1 pkt)

Podaj jeden przykład dzieła lub zjawiska artystycznego z pierwszej połowy XX wieku, które można nazwać awangardowym, i uzasadnij wybór jednym argumentem.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 9. (0–2 pkt)

Wyjaśnij różnicę między kubizmem a dadaizmem. W odpowiedzi wskaż po jednej cesze każdego kierunku.

.....

.....

.....

Co powinieneś umieć po tym sprawdzianie?

- rozróżniać lata 20. i 30. oraz wiązać literaturę z historią, kulturą masową i nowoczesnością;
- rozpoznawać Skamander, futurizm, Awangardę Krakowską, Kwadrygę i katastrofizm;
- łączyć nazwiska poetów z programami i poetyką, a nie tylko z tytułami utworów;
- interpretować Tuwima, Pawlikowską-Jasnorzewską, Leśmiana i Czechowicza problemowo;
- znać przebieg i sens najważniejszych wydarzeń „Przedwiośnia”, zwłaszcza Baku, szklane domy, Nawłóć, spór Gajowiec–Lulek i finał;
- wyjaśniać formę, gębę, pupę, upupienie i groteskę w „Ferdydurke” na konkretnych przykładach;
- pracować z okładką, plakatem lub innym tekstem kultury według schematu: element → znaczenie → związek z utworem.

Dwudziestolecie międzywojenne na maturze ustnej

Ten rozdział nie daje gotowych odpowiedzi do nauczenia się na pamięć. Jego zadaniem jest nauczyć Cię budować wypowiedź problemową: odczytać słowa kluczowe, wybrać konkretne sceny lub mechanizmy z lektury, wyciągnąć z nich wnioski i połączyć argumentację z jednym dobrze dobranym kontekstem.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Na maturze ustnej nie opowiadasz całej fabuły. Wybierasz tylko te elementy utworu, które odpowiadają na pytanie. Po każdym przykładzie dopowiadasz, co on udowadnia. Kontekst ma rozszerzać argument, a nie tworzyć osobne mini-streszczenie.

Osiem pytań – osiem problemów

Nr	Główny problem	Najważniejsze miejsca / tropy
48	znaczenie tytułu, symbol przemiany, niedojrzałość państwa	tytuł, granica Polski, Gajowiec, dojrzewanie Cezarego
49	wojna i rewolucja jako doświadczenie graniczne	Baku, utrata rodziców, przemoc, wojna polsko-bolszewicka
50	spór o model państwa i tempo zmian	szklane domy, Gajowiec, Lulek, finałowy marsz
51	dojrzewanie i budowanie tożsamości	Baku, rodzice, Polska, miłość, idee polityczne
52	autorytet, wpływ i samodzielność	Seweryn, Gajowiec, Lulek, własny osąd Cezarego
53	utopia, marzenie i weryfikacja przez rzeczywistość	szklane domy, granica, Nawłóć i Chłodek
54	groteska jako sposób demaskowania świata	Pimko, szkoła, forma, absurd, deformacja
55	presja środowiska i narzucanie człowiekowi formy	gęba, pupa, upupienie, szkoła, Młodziakowie, dwór

Jak pracować z kontekstem?

- Najpierw ustal funkcję kontekstu: ma potwierdzić, skonstrastować czy poszerzyć problem?

- Dlaczego program Gajowca można łączyć z metaforą powolnego dochodzenia do „wiosny”?
- Czy finał powieści pokazuje Cezarego jako człowieka ostatecznie ukształtowanego?
- Czy tytuł niesie wyłącznie pesymizm, czy również możliwość rozwoju?

Możliwe kierunki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Tytuł „Przedwiośnie” wskazuje przede wszystkim na stan przejściowy: odzyskanie wolności jest początkiem, a nie zakończeniem budowy państwa.
- Tytuł łączy los odrodzonej Polski z biografią Cezarego – zarówno państwo, jak i bohater pozostają w procesie kształtowania.
- Metafora przedwiośnia zawiera jednocześnie diagnozę niedostatków teraźniejszości i nadzieję na przyszłą zmianę.

Kontekstownik

Wybierz jeden kontekst i wykorzystaj go funkcjonalnie: nie streszczaj całego utworu, tylko przywołaj element, który rozwija problem.

Kontekst	Co przywołać?	Jak połączyć z pytaniem?
Stanisław Wyspiański, „Wesele”	Tytuł oznacza konkretne wesele inteligenta z chłopką, ale uroczystość staje się modelem całego społeczeństwa i ujawnia jego podziały.	Porównaj wielowarstwowość tytułu: w obu utworach nazwa konkretnej sytuacji otwiera sens dotyczący kondycji całej wspólnoty.
Albert Camus, „Dżuma”	Dżuma jest realną epidemią, a zarazem może być odczytywana szerzej jako obraz zła, przemocy i doświadczenia zagrożenia.	Pokaż, że tytuł może wskazywać dosłowne wydarzenie i jednocześnie uruchamiać sens metaforyczny.
Sławomir Mrożek, „Tango”	Tytułowy taniec pojawia się w finale po zwycięstwie Edka i staje się znakiem nowego, prymitywnego porządku.	Zestaw tytuły jako klucze do interpretacji zakończenia i diagnozy społecznej.
Bolesław Prus, „Lalka”	Tytuł ma kilka możliwych odniesień i kieruje uwagę ku pozorom, uprzedmiotowieniu oraz społecznym rolom; nie warto redukować go wyłącznie do jednej postaci.	Porównaj otwartość znaczeniową tytułów i ich funkcję w uruchamianiu kilku planów interpretacji.
Kontekst historyczny: Polska po 1918 roku	Odbudowa granic, administracji, gospodarki i życia społecznego po zaborach oraz wojnie; konflikty społeczne i spór o tempo reform.	Kontekst historyczny uzasadnia metaforę państwa, które formalnie istnieje, lecz dopiero się kształtuje.

Zaplanuj własną wypowiedź

Teza / odpowiedź na pytanie	
Pierwszy przykład – „Przedwiośnie”	
Co ten przykład udowadnia?	
Drugi przykład – „Przedwiośnie”	
Kontekst	
Jak kontekst rozwija problem?	
Wniosek	

TEMAT 24

Jak relacje z innymi ludźmi wpływają na obraz samego siebie?

W pracy odwołaj się do lektury obowiązkowej, innego utworu literackiego oraz wybranych kontekstów.

Co trzeba rozważyć?

Temat wymaga pokazania relacyjnego charakteru tożsamości. Inni mogą wspierać rozwój, nadawać rolę, wzmacniać poczucie wartości lub narzucać uproszczony obraz. Warto zestawić relację opartą na dialogu z relacją opartą na dominacji.

Możliwe stanowiska

- Człowiek buduje obraz siebie w relacji z innymi, ponieważ ich reakcje potwierdzają lub podważają jego własne wyobrażenia.
- Relacja staje się ograniczająca, gdy jedna strona odbiera drugiej prawo do samodzielnego definiowania siebie.

Jak wykorzystać dwudziestolecie?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Ferdynand” – Józio i Pimko	Pimko narzuca Józiovi uczniowską tożsamość.	Dominująca relacja może zmienić sposób zachowania i samooceny jednostki.
„Ferdynand” – uczniowie	Syfon i Miętus budują siebie w opozycji do siebie nawzajem.	Tożsamość może powstawać jako odpowiedź na cudzy wizerunek i konflikt grupowy.
„Przedwiośnie” – Cezary i rodzice	Seweryn oraz Jadwiga przekazują synowi różne doświadczenia odpowiedzialności i przynależności.	Relacje mogą stać się źródłem wartości, które człowiek rozumie dopiero z czasem.

Dobór drugiego utworu

Możliwe teksty
• „Lalka” – stosunek Izabeli silnie wpływa na samoocenę i decyzje Wokulskiego.
• „Zbrodnia i kara” – relacja z Sonią umożliwia Raskolnikowowi zmianę sposobu rozumienia winy i siebie.
• „Dżuma” – wspólne działanie buduje tożsamość ludzi odpowiedzialnych za innych.

Konteksty do wyboru

Konteksty
• psychologiczny – samoocena rozwija się również poprzez informacje zwrotne i porównania społeczne;
• socjologiczny – jednostka funkcjonuje w wielu grupach, które przypisują jej różne role i oczekiwania.

Szybki plan

Teza / hipoteza	
Argument 1 – lektura obowiązkowa	
Przykład + interpretacja	
Argument 2 – drugi utwór	
Dwa konteksty i ich funkcja	
Wniosek	

Kryteria samooceny

Po napisaniu pracy nie pytaj tylko „czy mam 300 słów?”. Sprawdź przede wszystkim funkcjonalność argumentacji. Poniższa lista jest uproszczoną kontrolą jakości, a nie oficjalną kartą punktowania CKE.

Sprawdź	Pytanie kontrolne
Problem	Czy przez całą pracę odpowiadam na dokładnie to pytanie, które postawił temat?
Stanowisko	Czy moje stanowisko jest konkretne i daje się udowodnić?
Lektura obowiązkowa	Czy wykorzystuję ją analitycznie, a nie tylko wymieniam lub streszczam?
Drugi utwór	Czy pełni samodzielną funkcję w argumentacji, a nie jest dopisany w jednym zdaniu?
Kontekst 1	Czy pogłębia interpretację albo wyjaśnia tło problemu?
Kontekst 2	Czy wnosi coś innego lub wzmacnia inny fragment wywodu?
Argumenty	Czy każdy akapit zaczyna się od myśli, a nie od fabuły?
Wnioski	Czy po przykładach wyjaśniam, co z nich wynika dla tematu?
Kompozycja	Czy akapity są uporządkowane problemowo i wynikają jeden z drugiego?
Precyzja	Czy unikam ryzykownych uproszczeń dotyczących finału „Przedwiośnia”, formy u Gombrowicza i grup poetyckich?

Samoocena pojedynczego akapitu

Element	Tak / jeszcze nie
Argument ogólny odpowiadający na temat	
Konkretny przykład z utworu	
Interpretacja przykładu	
Wniosek cząstkowy	
Funkcjonalny kontekst – jeśli jest w tym akapicie	
Brak zbędnego streszczenia	

Ostatnia kontrola przed oddaniem wypracowania

- Czy praca ma co najmniej 300 wyrazów?
- Czy odwołuję się do lektury obowiązkowej i nie popełniam błędu kardynalnego?
- Czy mam drugi utwór literacki wykorzystany jako argument, a nie tylko nazwany?
- Czy dwa konteksty rzeczywiście pogłębiają problem?
- Czy każdy akapit zawiera wniosek związany z tematem?
- Czy nie streszczam całych utworów zamiast analizować wybrane elementy?
- Czy nazwy pojęć – utopia, forma, gęba, upupienie, groteska, katastrofizm, awangarda – wykorzystuję precyzyjnie?
- Czy zakończenie nie powtarza mechanicznie wstępu, lecz syntetyzuje wnioski z argumentów?
- Czy poprawiłem składnię, interpunkcję, ortografię i powtórzenia?

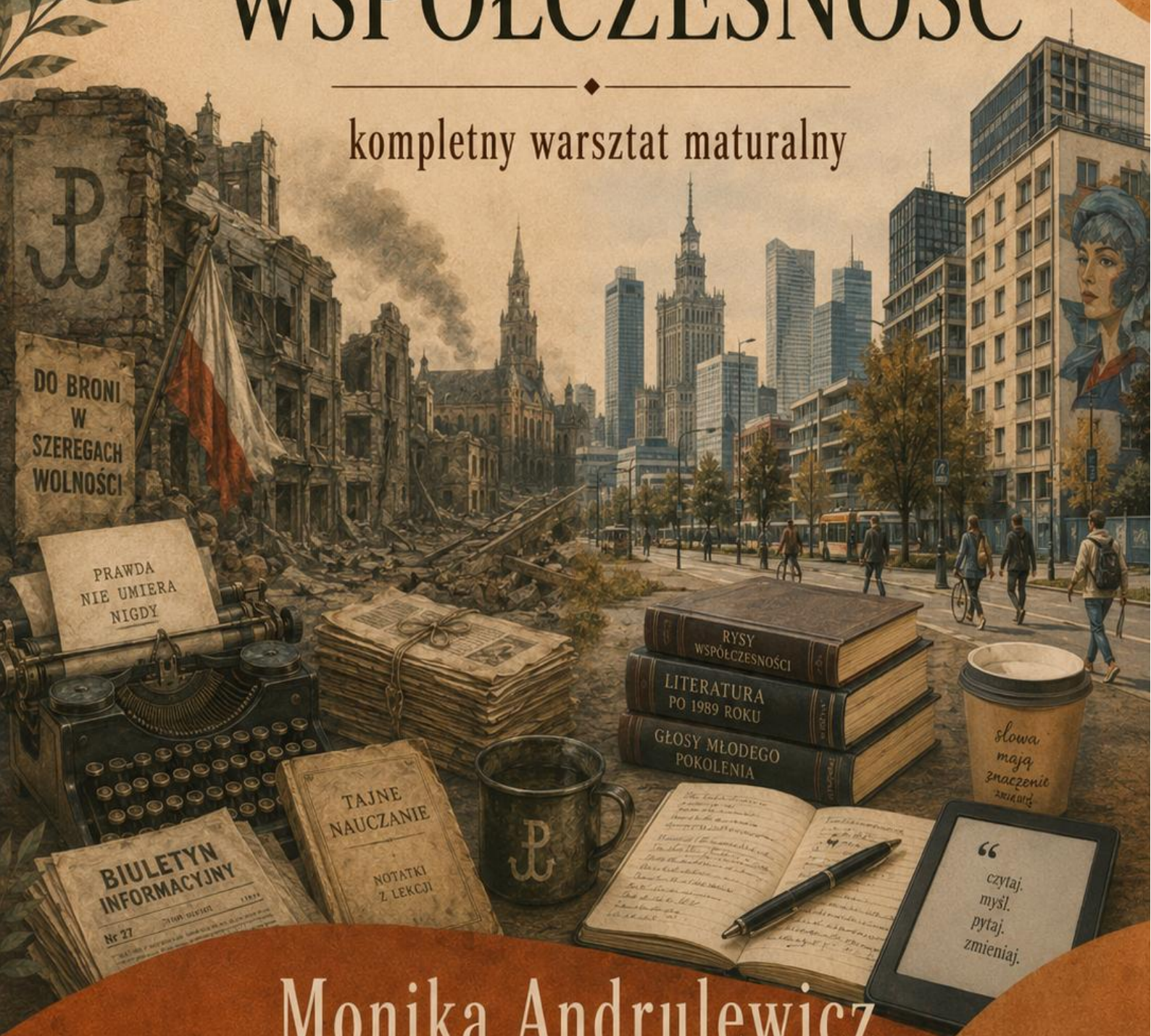
NA KONIEC

Nie wygrywa ten, kto zna najwięcej faktów z epoki. Wygrywa ten, kto potrafi użyć właściwego faktu w odpowiednim miejscu i wyprowadzić z niego trafny wniosek. W wypracowaniu literatura nie jest celem streszczenia – jest dowodem w rozumowaniu.

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

WOJNA I OKUPACJA i WSPÓŁCZESNOŚĆ

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

Zdaj Dobrze

Spis treści

WOJNA I OKUPACJA.....	5
Teoria potrzebna do zdania matury.....	5
Sztuka epoki.....	8
Krzysztof Kamil Baczyński – pokolenie, które dorastało do wojny.....	19
Tadeusz Borowski, „Proszę państwa do gazu” – człowiek wewnątrz lagru.....	21
Gustaw Herling-Grudziński, „Inny świat” – zniewolenie i granice moralności.....	23
Hanna Krall, „Zdążyć przed Panem Bogiem” – Zagłada, pamięć i walka o życie.....	27
Tadeusz Różewicz – ocalony po katastrofie.....	30
Tadeusz Gajcy – poezja apokalipsy, metafizyki i odpowiedzialności.....	31
Mapa problemów – cztery lektury rdzeniowe.....	33
Jak CKE pyta o wojnę i okupację?.....	36
Odpowiedzi i zasady oceniania.....	41
Jak CKE pyta o wojnę i okupację? Wnioski dla maturzysty.....	44
45 autorskich zadań maturalnych.....	46
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki.....	61
Wielki sprawdzian.....	70
Klucz odpowiedzi.....	82
Wojna i okupacja na maturze ustnej.....	89
56 „Człowiek zlagrowany” jako ofiara zbrodniczego systemu.....	90
57. Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?.....	92
58. Konsekwencje zniewolenia człowieka.....	94
59. Czy możliwe jest zachowanie godności w skrajnych sytuacjach?.....	95
60. Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie.....	97
61. Walka o życie z perspektywy wojennej i powojennej.....	99
Kontekstownik do pytań z wojny i okupacji.....	101
Bank najważniejszych pojęć.....	102
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną.....	104
Wojna i okupacja w wypracowaniu maturalnym.....	105
30 tematów typu maturalnego.....	106
Kontekstownik do wypracowań.....	145
Bank argumentów – co naprawdę można udowodnić?.....	145
Kryteria samooceny.....	145
WSPÓŁCZESNOŚĆ.....	148
Teoria potrzebna do zdania matury.....	148
Sztuka.....	152
Albert Camus, „Dżuma”.....	164
George Orwell, „Rok 1984”.....	166
Sławomir Mrożek, „Tango”.....	169
Marek Nowakowski, „Górą «Edek»”.....	171
Andrzej Stasiuk, „Miejsce”.....	172
Olga Tokarczuk, „Profesor Andrews w Warszawie”.....	172

WOJNA I OKUPACJA/WSPÓŁCZESNOŚĆ

Ryszard Kapuściński, „Podróże z Herodotem”	173
Poezja współczesna – czego naprawdę wymaga podstawa?	175
Język.....	175
Socrealizm.....	177
Najważniejsze problemy współczesności – mapa lektur.....	178
Co powinieneś umieć po tej części?	179
Jak CKE pyta o współczesność?	180
Literatura 1945-1989.....	180
Literatura po roku 1989	184
Klucz odpowiedzi.....	188
Literatura 1945-1989.....	188
Literatura po roku 1989	190
50 zadań autorskich w stylu CKE.....	192
Klucz odpowiedzi.....	214
Wielki sprawdzian ze współczesności.....	227
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania.....	250
Współczesność na maturze ustnej.....	256
62. Co skłania człowieka do poświęceń?.....	257
63. Człowiek wobec cierpienia i śmierci.....	259
64. Czy możliwa jest przyjaźń w sytuacjach skrajnych?.....	261
65. Jakie postawy przyjmuje człowiek wobec zła?	263
66. Czy możliwe jest zbudowanie doskonałego państwa?.....	265
67. Jak zachować wolność w państwie totalitarnym?.....	267
68. Znaczenie propagandy w państwie totalitarnym.....	269
69. Nowomowa jako sposób na ograniczenie wolności człowieka.....	271
70. Bunt przeciwko porządkowi społecznemu.....	273
71. Konflikt pokoleń.....	275
72. Normy społeczne – ograniczają człowieka czy porządkują życie?.....	277
73. W jakim celu autor nawiązuje w swoim tekście do innego tekstu?	279
74. Miejsca ważne w życiu człowieka	281
75. Stan wojenny z perspektywy obcokrajowca	283
76. Czym dla człowieka może być podróżowanie?.....	285
Kontekstownik do pytań ze współczesności.....	287
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną.....	287
Trening w trzech etapach.....	288
40 tematów wypracowań w stylu CKE	289
Warsztat wypracowania – ćwiczenia i karty pracy.....	309
Wskazówki do ćwiczeń.....	314
Karty planowania pracy	315

MONIKA ANDRULEWICZ

WOJNA I OKUPACJA

KOMPLETNY WARSZTAT MATURALNY

teoria • CKE • zadania • sprawdzian • ustna • wypracowanie

LEKTURY
MATURALNE

WOJNA I OKUPACJA

Teoria potrzebna do zdania matury

Literatura wojny i okupacji nie tworzy jednego programu artystycznego. Łączy ją przede wszystkim doświadczenie historyczne, które gwałtownie zmieniło sposób myślenia o człowieku, moralności, wspólnocie i języku. Wojna stawia bohatera w sytuacji, w której dawne normy zostają poddane próbie, a system totalitarny próbuje odebrać jednostce nie tylko wolność, lecz także godność, więzi i zdolność samodzielnej oceny własnych czynów.

Na maturze ta część materiału jest wyjątkowo funkcjonalna. Można ją wykorzystać w pytaniach o zniewolenie, godność, pamięć, heroizm, odpowiedzialność, wybór w sytuacji granicznej, kryzys wartości, dehumanizację, samotność, solidarność, śmierć i walkę o ocalenie człowieczeństwa. Jednocześnie CKE coraz częściej sprawdza nie samą znajomość hasła, lecz umiejętność pokazania, jak konkretny mechanizm działa w scenie, obrazie poetyckim albo decyzji bohatera.

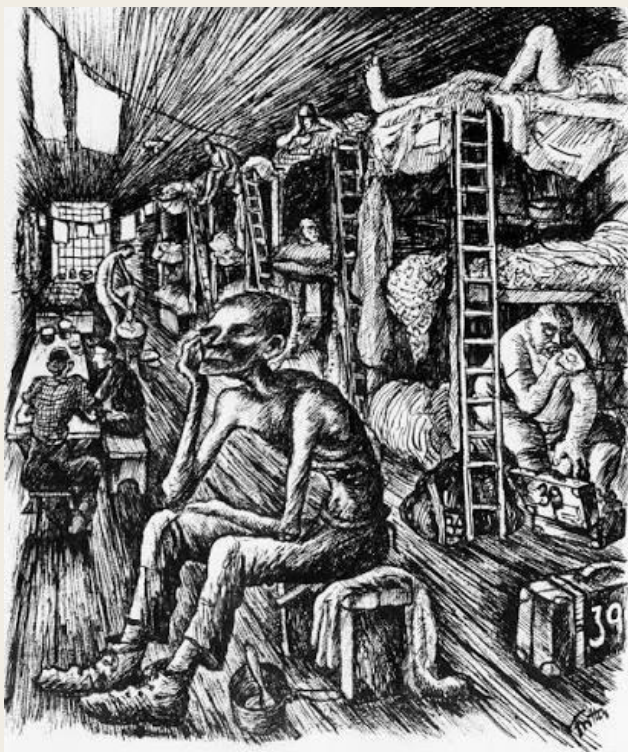
JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI Najpierw opanuj cztery rdzenie: Baczyński – doświadczenie pokolenia; Borowski – mechanizm łagru; Herling-Grudziński – mechanizm łagru; Krall – pamięć, Zagłada i walka o życie. Dopiero potem dołączaj pojęcia. „Dehumanizacja” bez sceny jest definicją; na maturze punkt daje dopiero wyjaśnienie, co system robi z człowiekiem i po czym to w tekście widać.

1. Wojna i okupacja na maturze – aktualny zakres

Podstawa programowa wymienia „literaturę wojny i okupacji” jako osobny okres w porządku historycznoliterackim. Na poziomie podstawowym uczeń ma znać w całości reportaż Hanny Krall „Zdażyć przed Panem Bogiem”, opowiadanie Tadeusza Borowskiego „Proszę państwa do gazu”, fragmenty „Innego świata” Gustawa Herlinga-Grudzińskiego oraz wybrane wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego. Podstawa nie wskazuje jednego obowiązkowego zestawu tytułów wierszy Baczyńskiego, dlatego kluczowe jest rozpoznawanie jego poetyki i problematyki na podstawie różnych tekstów.

Status	Tekst / autor	Co trzeba umieć naprawdę
Zakres podstawowy – w całości	Hanna Krall, „Zdażyć przed Panem Bogiem”	Rozumieć konstrukcję reportażu, rolę Marka Edelmana jako świadka i uczestnika, sens tytułu, problem godności, pamięci, Zagłady oraz powiązanie wojennej walki o życie z powojenną pracą lekarza.
Zakres podstawowy – utwór krótki	Tadeusz Borowski, „Proszę państwa do gazu”	Wyjaśniać mechanizm zlagrowania, dehumanizację, język i perspektywę narratora, rolę obozowej hierarchii, głodu i walki o przetrwanie; odróżniać autora od narratora Tadeusza.
Zakres podstawowy – fragmenty	Gustaw Herling-Grudziński, „Inny świat”	Wyjaśniać sens tytułu, mechanizmy zniewolenia w łagrze, wpływ głodu i pracy na moralność, konsekwencje życia w systemie oraz możliwość oporu i zachowania wewnętrznej niezależności.

2. Bedřich Fritta – codzienność w przestrzeni odczłowieczenia

Bedřich Fritta, „In the Men's Living Quarters” („W męskiej kwaterze mieszkalnej”), 1941–1944.
Wikimedia Commons; domena publiczna.

CO WIDZIMY?

W ciasnym wnętrzu stoją wielopiętrowe prycze. Ludzie leżą, siedzą, rozmawiają lub wykonują drobne czynności. Na pierwszym planie wyróżnia się wychudzony mężczyzna. Rzeczy osobiste i ciała niemal wypełniają całą przestrzeń.

NA CO PATRZEĆ?

- zagęszczony kadr – prawie brak wolnej przestrzeni i prywatności
- wychudzone ciało na pierwszym planie – fizyczna cena warunków życia
- mocny, nerwowy rysunek i gęste kreskowanie – napięcie zamiast estetyzacji
- piętrowe prycze – człowiek podporządkowany organizacji miejsca
- walizki, drobne przedmioty, numer – resztki prywatnego życia w systemie zbiorowego przymusu

CO TO ZNACZY?

Przestrzeń nie jest neutralnym tłem. Sama organizuje doświadczenie przemocy: ścisk, brak prywatności, głód i wyczerpanie sprawiają, że człowiek ma coraz mniej miejsca także w sensie symbolicznym. Jednocześnie obecność drobnych gestów pokazuje próbę podtrzymania zwyczajnego życia.

DŁACZEGO TO WAŻNE DLA EPOKI?

Rysunki Fritty powstawały w getcie Theresienstadt. Są przykładem sztuki jako świadectwa tworzonego „od środka” rzeczywistości prześladowania. Artysta nie buduje heroicznego pomnika – pokazuje warunki życia, które same oskarżają system.

POŁĄCZ Z LITERATURĄ

„Proszę państwa do gazu” – obóz jako przestrzeń przekształcająca relacje i zachowania ludzi. „Inny świat” – można zestawić mechanizm redukcji człowieka przez głód, tłok i przymus, ale trzeba zachować różnicę między nazistowskim systemem obozowym a sowieckim łagrem.

DO MATURY

Kontekst do tematów o dehumanizacji, codzienności w sytuacji granicznej, przemocy systemowej, godności, głodzie, izolacji i wpływie przestrzeni na człowieka.

NIE POMYL

Theresienstadt nie jest „tym samym” co Auschwitz ani sowiecki łager. Na maturze można porównywać mechanizmy odczłowieczenia, ale nie wolno zacierać historycznych różnic między gettem/obozem przejściowym, obozem koncentracyjnym i łagrem.

Narrator Tadek – nie myl z autorem

Tadek ma wyraźne związki z biografią Tadeusza Borowskiego, ale jest konstrukcją literacką. Nie należy więc pisać, że „Borowski mówi i robi” to, co narrator w opowiadaniu. Autor wykorzystuje autobiograficzne doświadczenie, lecz buduje bohatera, przez którego pokazuje obozową mentalność od środka. To rozróżnienie jest szczególnie ważne w wypracowaniu.

Rampa, transport, „Kanada” – obóz jako system ekonomiczny

Scena przyjazdu transportu jest jednym z najmocniejszych obrazów mechanizmu lagru. Ludzie przywożeni do obozu nie wiedzą, co ich czeka. Więźniowie pracujący przy rozładunku muszą działać szybko, wykonując polecenia i jednocześnie próbując zdobyć żywność lub rzeczy, które zwiększą ich własną szansę przeżycia. Mienie deportowanych zostaje włączone w obozowy obieg. Obóz zabija ludzi, ale jednocześnie „żyje” z ich rzeczy. Ten paradoks ujawnia pełne uprzedmiotowienie człowieka.

Słowo „Kanada” należy do obozowego żargonu i kojarzy się z miejscem obfitości – z rzeczami odebranymi przywożonym. Sama nazwa pokazuje zmianę języka: rzeczywistość zbrodni otrzymuje codzienne, niemal handlowe określenia. Dzięki temu przemoc może zostać potraktowana jak rutyna pracy.

Człowiek zlagrowany

CKE używa tego pojęcia wprost. Człowiek zlagrowany to więzień, którego sposób myślenia i zachowania został przystosowany do reguł obozu. Nie oznacza to po prostu „człowieka złego”. System celowo tworzy warunki, w których głód, strach, selekcja, hierarchia i konkurencja osłabiają solidarność. Człowiek uczy się reagować przede wszystkim na to, co zwiększa szansę przetrwania. Cudze cierpienie może stać się elementem tła, a moralny odruch – zagrożeniem dla własnego życia.

Mechanizm lagru	Skutek dla człowieka	Jak to wykorzystać w odpowiedzi
głód i niedobór	Jedzenie oraz rzeczy stają się ważniejsze niż dawne normy społeczne.	Pokaż walkę o podstawowe zasoby i zmianę hierarchii wartości.
stały kontakt ze śmiercią	Śmierć przestaje być wydarzeniem wyjątkowym; może być odbierana z pozorną obojętnością.	Nie nazywaj tej obojętności „brakiem uczuć” bez wyjaśnienia, że jest mechanizmem przystosowania.
hierarchia więźniarska	System różnicuje ofiary i wymusza zależności; chwilowe przywileje mogą decydować o przeżyciu.	Wyjaśnij, że obóz ogranicza solidarność, bo premiuje zachowania użyteczne dla systemu.
język rutyny	Zbrodnia zostaje opisana kategoriami pracy, transportu, rzeczy i organizacji.	Połącz styl narracji z dehumanizacją – język naśladuje świat, w którym człowiek został sprowadzony do funkcji.
selekcja i anonimowość tłumu	Jednostka traci imię oraz osobną historię.	Zwróć uwagę na masowość i tempo, które uniemożliwiają normalną relację człowiek–człowiek.

Jak CKE pyta o wojnę i okupację?

Ten zestaw bardzo dobrze pokazuje, że w zadaniach dotyczących wojny i okupacji sama znajomość faktów historycznych nie wystarcza. Trzeba umieć połączyć treść lektury z mechanizmem systemu totalitarnego, rozpoznać konsekwencje sytuacji granicznej, odczytać sposób budowania sensu przez język oraz wykorzystać środki stylistyczne w interpretacji poezji.

W arkuszach szczególnie mocno wracają cztery obszary: „Inny świat” i moralność w łagrze, opowiadania Tadeusza Borowskiego i doświadczenie lagru, poezja Krzysztofa Kamila Baczyńskiego oraz pytanie o to, co wojna robi z więziami, kulturą, pamięcią i człowieczeństwem.

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do odpowiedzi. Potem porównaj swoją odpowiedź z zasadami oceniania. Na końcu przeczytaj sugestię: nie podaje ona gotowego zdania do nauczenia się, tylko pokazuje **operację**, którą trzeba wykonać, aby zdobyć punkt.

Zadanie 1 (0–1)

Przeczytaj poniższy fragment utworu literackiego.

Gustaw Herling-Grudziński

„Inny świat”

Stary Kozak miał syna w Czerwonej Armii, młodego lejtnanta wojsk pancernych, którego fotografia stała w baraku w posrebrzanych ramkach obok pryczy ojca. [...] Pamfilow kochał młodego Saszę miłością zupełnie zwierzęcą. [...]

Tego przywiązania nie osłabiał nawet fakt, że nie spotykało się ono z pełną wzajemnością. [...]

Więźniowie mogą otrzymywać listy bez ograniczeń, wysyłać zaś jeden na miesiąc; Pamfilow nie omijał żadnej okazji, aby się upomnieć o znak życia od syna – jedyną rzecz, która nadawała sens jego własnemu życiu. [...]

W marcu 1941 roku Pamfilow otrzymał wreszcie list od syna. [...] Sasza donosił, że nie będzie teraz pisywał przez dłuższy czas, bo nie pozwoli mu na to pilne zajęcia. Ale stereotypowy wstęp listu o potężnym Związku Sowieckim i „naszej socjalistycznej ojczyźnie” miał teraz więcej niż zazwyczaj goryczy i kończył się zdaniem, w którym syn usprawiedliwiał i pochwalał nawet aresztowanie ojca jako „przejaw historycznej konieczności”.

Gustaw Herling-Grudziński, *„Inny świat”*, Warszawa 1998.

Na podstawie przytoczonego fragmentu „Innego świata” Gustawa Herlinga-Grudzińskiego wyjaśnij, jak system totalitarny wpływa na relacje międzyludzkie.

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2

Przeczytaj poniższy fragment utworu literackiego.

Gustaw Herling-Grudziński

„Inny świat”

45 autorskich zadań maturalnych

To nie są zadania CKE. Zostały opracowane tak, aby ćwiczyć podobne operacje egzaminacyjne, ale nie kopiować istniejących arkuszy. Rdzeń zestawu tworzą: „Proszę państwa do gazu” Tadeusza Borowskiego, fragmenty „Innego świata” Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, „Zdążyć przed Panem Bogiem” Hanny Krall oraz wybrane wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego i Tadeusza Różewicza. Tadeusz Gajcy pojawia się jako materiał uzupełniający i kontekst porównawczy.

WAŻNE Autorskie projekty okładek umieszczone w tej części są materiałem dydaktycznym. Nie są reprodukcjami rzeczywistych wydań książek. Ich zadaniem jest ćwiczenie odczytywania elementu graficznego jako interpretacji utworu.

I. Najpierw porządek: pojęcia, status tekstów, sposób czytania

W tej epoce łatwo stracić punkt przez jedno nieprecyzyjne pojęcie. Najpierw uporządkuj podstawy: czym różni się łagier od łagru, czym jest zlagrowanie i jak literatura świadectwa łączy fakt z indywidualną perspektywą.

Zadanie 1. (0–2 pkt)

Dopasuj pojęcie do właściwego objaśnienia.

Pojęcie	Objaśnienie
1. łagier	A. sowiecki obóz pracy przymusowej
2. łagier	B. proces przystosowania więźnia do nieludzkich reguł obozu
3. zlagrowanie	C. niemiecki obóz koncentracyjny
4. dehumanizacja	D. pozbawianie człowieka cech i praw przysługujących osobie
5. literatura świadectwa	E. zapis doświadczenia historycznego oparty na relacji uczestnika lub świadka

Odpowiedź: 1. 2. 3. 4. 5.

Zadanie 2. (0–2 pkt)

Oceń prawdziwość stwierdzeń. Zaznacz P albo F.

Stwierdzenie	P	F
„Zdążyć przed Panem Bogiem” jest lekturą obowiązkową poznawaną w całości na poziomie podstawowym.	☐	☐
„Inny świat” jest w aktualnej podstawie programowej poznawany w całości.	☐	☐
Tadeusz Różewicz znajduje się w wykazie poetów, których wybrane wiersze omawia się na poziomie podstawowym.	☐	☐
Tadeusz Gajcy jest wskazany w podstawie programowej jako obowiązkowy poeta poziomu podstawowego.	☐	☐

Zadanie 3. (0–3 pkt)

Uzupełnij tabelę. Przy każdym tekście nazwij dominującą formę wypowiedzi i jedną cechę perspektywy, która wpływa na sposób przedstawiania doświadczenia granicznego.

Tekst	Forma / gatunek	Cecha perspektywy
-------	-----------------	-------------------

T. Borowski, „Proszę państwa do gazu”		
G. Herling-Grudziński, „Inny świat”		
H. Krall, „Zdążyć przed Panem Bogiem”		

Zadanie 4. (0–2 pkt)

Uczeń napisał: „Literatura wojny i okupacji powstawała wyłącznie w latach 1939–1945 i przedstawia przede wszystkim walkę zbrojną”. Oceń to zdanie i popraw je tak, aby było zgodne z materiałem maturalnym.

.....

.....

.....

Zadanie 5. (0–3 pkt)

Przeanalizuj schemat: SYSTEM PRZEMOCY → WARUNKI SKRAJNE → PRZYSTOSOWANIE → ZMIANA ZACHOWANIA → PROBLEM ODPOWIEDZIALNOŚCI. Wykaż, że można go zastosować zarówno do „Proszę państwa do gazu”, jak i do „Innego świata”. Przy każdym utworze podaj jeden konkretny przykład i nazwij co najmniej dwa ogniwa schematu.

JAK MYŚLEĆ? Nie streszczaj całej sceny. W każdym utworze zacznij od mechanizmu systemu, potem pokaż, jak zmienia on warunki wyboru człowieka, i dopiero na końcu przejdź do oceny zachowania.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–2 pkt)

Wybierz zdanie, które najlepiej wyjaśnia pojęcie „sytuacji granicznej” w odniesieniu do literatury wojny i okupacji, a następnie uzasadnij wybór jednym przykładem z dowolnego tekstu z tej części.

A.	Sytuacja graniczna to każda scena, w której bohater przeżywa silne emocje.
B.	Sytuacja graniczna zmusza człowieka do działania w warunkach skrajnego zagrożenia, kiedy normalne reguły życia zostają zachwiane lub przestają działać.
C.	Sytuacja graniczna oznacza wyłącznie bezpośrednie zagrożenie śmiercią podczas walki zbrojnej.

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian

50 pytań na podstawie sprawdzianów wydawnictw

Powtórka wiedzy ze szkoły • 113 punktów

Po co ten sprawdzian?

Ten zestaw został zbudowany po analizie testów szkolnych, kluczy odpowiedzi i materiałów ćwiczeniowych. Polecenia są autorskie: nie kopiują zadań wydawnictw, zadań CKE ani wcześniejszych 45 zadań z tego ebooka, ale sprawdzają te same obszary wiedzy, które regularnie wracają na kartkówkach i sprawdzianach.

To nie jest próbny arkusz maturalny. Jest to solidny sprawdzian szkolny: łączy wiedzę o epoce, poezji i lekturach z krótką interpretacją, uzasadnianiem oraz syntezą.

Najpierw rozwiąż cały zestaw bez zaglądania do teorii. Dopiero potem przejdź do klucza. W odpowiedziach otwartych liczy się konkretny przykład: nazwij zjawisko, przywołaj przykład i dopowiedz, co ten przykład udowadnia.

Zakres	Zadania	Punkty
I. Epoka, realia i pojęcia	1–10	26
II. Poezja wojny i okupacji	11–22	23
III. Tadeusz Borowski	23–30	17
IV. Gustaw Herling-Grudziński, „Inny świat”	31–40	23
V. Hanna Krall, „Zdążyć przed Panem Bogiem”	41–47	14
VI. Synteza	48–50	10

I. Epoka, realia i pojęcia

Sprawdź, czy umiesz poruszać się po podstawowych faktach, terminach i kontekstach wojny i okupacji.

Zadanie 1. (4 pkt)

Uporządkuj chronologicznie wydarzenia. Wpisz cyfry 1–8 – od najwcześniejszego do najpóźniejszego.

WOJNA I OKUPACJA/WSPÓŁCZESNOŚĆ

- ☐ powstanie warszawskie
- ☐ zbrodnia katyńska
- ☐ agresja ZSRR na Polskę
- ☐ powstanie w getcie warszawskim
- ☐ pakt Ribbentrop–Mołotow
- ☐ wyzwolenie KL Auschwitz
- ☐ wybuch II wojny światowej
- ☐ zakończenie II wojny światowej w Europie

Zadanie 2. (3 pkt)

Połącz termin z właściwym objaśnieniem. Każdego objaśnienia użyj tylko raz.

Termin	Objaśnienie
A. tajne komplety	1. uliczna akcja zatrzymywania przypadkowych osób
B. kenkarta	2. nielegalne drukowanie i rozpowszechnianie polskich tekstów
C. gadzinówka	3. tajne nauczanie prowadzone poza oficjalnym systemem
D. łapanka	4. dokument tożsamości wydawany przez okupanta
E. konspiracyjny obieg wydawniczy	5. pogardliwe określenie prasy kontrolowanej przez okupanta

Odpowiedź: A–..... B–..... C–..... D–..... E–.....

Zadanie 3. (2 pkt)

Podaj dwa różne przejawy życia kulturalnego w okupowanej Polsce i przy każdym wyjaśnij krótko, dlaczego takie działanie można uznać za formę oporu wobec okupanta.

.....

.....

.....

Zadanie 4. (3 pkt)

Przyporządkuj utwory do dwóch grup: powstałe w czasie wojny oraz będące późniejszym literackim rozrachunkiem z wojną. Wpisz tytuły do właściwych rubryk.

- K.K. Baczyński „Ten czas”
- T. Gajcy „Wczorajszemu”
- T. Różewicz „Ocalony”
- T. Borowski „Proszę państwa do gazu”
- G. Herling-Grudziński „Inny świat”
- H. Krall „Zdążyć przed Panem Bogiem”

Tworzone podczas wojny	Późniejszy rozrachunek / świadectwo
.....	
.....	

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

To pytanie sprawdza, czy potrafisz połączyć dwa plany czasowe reportażu. W czasie wojny Edelman funkcjonuje w świecie Zagłady, gdzie możliwości ocalenia są minimalne, a walka o życie oznacza czasem wyciągnięcie jednej osoby z tłumu przeznaczonego do deportacji, próbę odwleczenia śmierci albo opór wobec systemu. Po wojnie jako lekarz kardiolog znów walczy o pojedynczego człowieka – tym razem narzędziem jest medycyna. Oba doświadczenia spina przekonanie, że jedno życie ma wartość.

Najbezpieczniejsza droga przez utwór

Wojna – ratowanie jednostki w świecie masowej śmierci

Edelman wspomina Umschlagplatz i próby wyciągania pojedynczych osób z tłumu. W warunkach Zagłady nie może uratować wszystkich, ale znaczenie ma każda ocalona osoba i każda chwila odebrana maszynie śmierci.

Powstanie – walka nie tylko o biologiczne przetrwanie

Opór zbrojny jest także próbą odzyskania sprawczości i decyzji o własnym losie. W sytuacji, w której zwycięstwo jest praktycznie niemożliwe, walka może oznaczać sprzeciw wobec biernego poddania się Zagładzie.

Po wojnie – lekarz „ściga się” ze śmiercią

Edelman jako kardiolog próbuje przedłużyć życie pacjentów. Medycyna daje możliwości, których w getcie niemal nie było: diagnozę, zabieg, terapię, odpowiedzialną decyzję.

Jedna zasada łączy dwa czasy

Wojenną i powojenną perspektywę spina wartość pojedynczego życia. Reportaż nie pozwala, by człowiek rozplynął się w liczbach – zarówno w getcie, jak i w szpitalu liczy się konkretna osoba.

Pytania naprowadzające

- Co w warunkach getta można nazwać walką o życie, skoro nie ma realnej możliwości ocalenia wszystkich?
- Jak doświadczenie Umschlagplatzu wraca w powojennej pracy Edelmana?
- Co zmienia się między walką wojenną a medyczną, a co pozostaje wspólne?
- Dlaczego tytuł reportażu dobrze spina oba plany czasowe?
- Jak jednostkowa perspektywa przeciwstawia się masowości śmierci?

Możliwe kierunki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Walka o życie zmienia swoje środki wraz z warunkami historycznymi, ale jej sens pozostaje podobny: chodzi o obronę konkretnego człowieka przed anonimową śmiercią.
- Doświadczenie wojny kształtuje powojenną etykę Edelmana – lekarz nadal próbuje „zdążyć” i wyrwać jednostkę spośród tych, którym grozi śmierć.
- Reportaż Krall pokazuje ciągłość odpowiedzialności za życie: w getcie jest to walka niemal bez środków, po wojnie – świadome wykorzystanie wiedzy medycznej, lecz w obu przypadkach stawką pozostaje pojedynczy człowiek.

Kontekstownik

Kontekst	Funkcja	Jak wykorzystać
A. Camus, „Dżuma”	potwierdzenie	Doktor Rieux walczy o chorych mimo świadomości, że nie pokona śmierci raz na zawsze. Zestaw etos lekarza i wartość pojedynczego życia z powojenną postawą Edelmana.
G. Herling-Grudziński, „Inny świat”	kontrast	W tańgrze walka o biologiczne przeżycie bywa narzędziem, którym system wymusza kompromisy

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
Baczyński	Konflikt między pragnieniem życia, miłości i młodości a obowiązkiem walki.	Wartości mogą prowadzić do wyboru sprzecznego z osobistym szczęściem.

Dobór drugiego utworu

Możliwe teksty
• „Antygona” – bohaterka płaci życiem za wierność prawu boskiemu i rodzinnemu. • „Kamienie na szaniec” – służba i przyjaźń wymagają realnego ryzyka. • „Dżuma” – konsekwentna służba innym oznacza rezygnację z własnego komfortu i bezpieczeństwa.

Konteksty do wyboru

Konteksty
• etyczny – konflikt wartości i odpowiedzialność za konsekwencje decyzji; • egzystencjalny – człowiek określa siebie przez wybory podejmowane w sytuacji granicznej.
PUŁAPKA Nie zakładaj, że każda ofiara automatycznie jest moralnie słuszna. Trzeba wyjaśnić, jakiej wartości służy i jakie skutki powoduje.

Szybki plan

Teza / hipoteza	
Argument 1 – lektura obowiązkowa	
Przykład + interpretacja	
Argument 2 – drugi utwór	
Dwa konteksty i ich funkcja	
Wniosek	

TEMAT 10

Kiedy solidarność staje się źródłem siły?

W pracy odwołaj się do lektury obowiązkowej, innego utworu literackiego oraz wybranych kontekstów.

Co trzeba rozważyć?

Solidarność może dawać wsparcie psychiczne, umożliwiać praktyczne przetrwanie i chronić poczucie wspólnoty. Warto jednak pokazać, że w systemach opresyjnych solidarność jest celowo utrudniana, dlatego jej pojawienie się ma szczególne znaczenie.

Możliwe stanowiska

- Solidarność wzmacnia człowieka, ponieważ przeciwstawia izolacji poczucie wspólnego sensu i odpowiedzialności.

MONIKA ANDRULEWICZ

WSPÓŁCZESNOŚĆ

Kompletny warsztat maturalny

... człowiek
nie jest z tego świata,
nie z tej ziemi,
jest z przyszłości,
lub pamięci.

T. Różewicz

”

SERIA
MATURA

teoria • zadania • wielki sprawdzian • matura ustna • wypracowanie

WSPÓŁCZESNOŚĆ

Teoria potrzebna do zdania matury

Współczesność jest najtrudniejsza do zamknięcia w prostych ramach, ponieważ – inaczej niż romantyzm czy pozytywizm – nie tworzy jednego programu artystycznego. Po 1945 roku obok siebie rozwijają się bardzo różne sposoby myślenia o literaturze i świecie. Pisarze próbują opisać doświadczenie wojny, totalitaryzmu, życia w państwie komunistycznym, kryzys dawnych wartości, przemiany społeczne po 1989 roku, rozwój kultury masowej, problem wolności, samotności, pamięci i odpowiedzialności.

W aktualnej podstawie programowej współczesność została podzielona na literaturę lat 1945–1989 – krajową i emigracyjną – oraz literaturę po 1989 roku. W naszym ebooku granicę przyjmujemy praktycznie: zaczynamy od „Dżumy” Alberta Camusa. Literatura bezpośrednio związana z wojną, Zagładą i doświadczeniem obozowym – Borowski, Herling-Grudziński, Krall, Baczyński – została omówiona w tomie „Wojna i okupacja”.

Współczesność na maturze jest szczególnie przydatna, ponieważ dostarcza tekstów do tematów dotyczących zła, cierpienia, odpowiedzialności, poświęcenia, wolności, totalitaryzmu, manipulacji, języka jako narzędzia władzy, buntu, konfliktu pokoleń, norm społecznych, pamięci, znaczenia miejsca, podróży, spotkania z Innym, przemian społecznych, samotności jednostki, relacji człowieka ze wspólnotą, prawdy i kłamstwa oraz sposobów zachowania człowieczeństwa w niesprzyjających warunkach.

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI Najpierw opanuj trzy wielkie lektury: „Dżumę”, „Rok 1984” i „Tango”. To one dają najszerzy bank problemów do matury ustnej i wypracowania. Potem dołącz cztery krótsze teksty: „Górą «Edek»”, „Miejsce”, „Profesor Andrews w Warszawie” i „Podróż z Herodotem”. Poezji współczesnej nie ucz się przez katalog tytułów. Naucz się rozpoznawać sposób myślenia i język poetów.

Współczesność na maturze – aktualny zakres

Na poziomie podstawowym trzy najważniejsze współczesne utwory poznawane w całości to:

Autor i utwór	Status	Co maturzysta powinien naprawdę umieć?
Albert Camus, „Dżuma”	lektura obowiązkowa w całości	Wyjaśnić paraboliczny charakter utworu, symbolikę dżumy, różne postawy wobec zła, problem cierpienia, solidarności, poświęcenia, odpowiedzialności i przyjaźni.
George Orwell, „Rok 1984”	lektura obowiązkowa w całości	Rozumieć mechanizmy państwa totalitarnego, rolę propagandy, terroru, kontroli języka i pamięci, znaczenie nowomowy, dwójmyślenia oraz proces niszczenia wolności jednostki.
Sławomir Mrożek, „Tango”	lektura obowiązkowa w całości	Wyjaśnić konflikt pokoleń, bunt Artura, problem wolności i norm, groteskę, znaczenie Edka i finałowego tanga oraz mechanizm przechodzenia od anarchii do rządów brutalnej siły.

4. Tadeusz Kantor – pamięć wchodzi na scenę

Tadeusz Kantor, „Umarła klasa”, premiera 1975, Cricot 2.

CO WIDZIMY?

Na scenie pojawiają się starcy siedzący w szkolnych ławkach i manekiny przypominające dzieci. Realny aktor, przedmiot i figura sztucznego ciała istnieją obok siebie. Spektakl nie odtwarza po prostu szkolnej lekcji.

NA CO PATRZEĆ?

- szkolne ławki – materialny ślad przeszłości
- manekiny dzieci – powrót tego, czego nie można naprawdę odzyskać
- stare ciała aktorów obok dziecięcych figur – zderzenie czasu przeszłego z teraźniejszym
- przedmiot jako współbohater – pamięć zostaje zakotwiczona w rzeczach

CO TO ZNACZY?

Kantor buduje „teatr pamięci”: przeszłość nie wraca jako wierna rekonstrukcja, lecz jako fragment, obraz, przedmiot i obsesyjnie powracające wspomnienie. Teatr staje się jednocześnie plastyką, działaniem i refleksją o śmierci.

POŁĄCZ Z LITERATURĄ

„Miejsce” Stasiuka – przestrzeń zachowuje ślad nieobecnych ludzi. „Profesor Andrews w Warszawie” – doświadczenie historii wpisane w codzienność. Miłosz i Herbert – odpowiedzialność pamięci wobec przeszłości.

DO MATURY

Pamięć • czas • dzieciństwo • przemijanie • śmierć • przedmiot jako nośnik historii.

50 zadań autorskich w stylu CKE

ZASADA TEGO ZESTAWU Nie pytamy przede wszystkim „co pamiętasz?”, tylko „co potrafisz zrobić z tekstem i wiedzą?”. Dlatego wiele zadań łączy dwa utwory, wymaga przejścia od definicji do przykładu, zestawia literaturę z tekstem kultury albo każe zbudować wniosek obejmujący kilka dzieł. Odpowiedzi i kryteria punktowania znajdują się dopiero na końcu.

W zestawie świadomie wracają teksty z wcześniejszych epok. Tak działa matura: współczesność nie jest osobną wyspą, lecz częścią całej historii literatury. Przy trudniejszych zadaniach w kluczu znajdziesz także krótki tok rozumowania.

„Dżuma”: zło, odpowiedzialność, solidarność**Zadanie 1****0–3 pkt**

Solidarność jako decyzja moralna

DEFINICJA ROBOCZA Solidarność to gotowość do współodpowiedzialności za innych także wtedy, gdy nie przynosi ona bezpośredniej korzyści osobie działającej.

Uzupełnij tabelę. W każdym przypadku nazwij działanie bohatera i rozstrzygnij, w jaki sposób realizuje ono podaną definicję solidarności.

Bohater	Konkretne działanie	Co w nim świadczy o solidarności?
Bernard Rieux		
Raymond Rambert		
Joseph Grand		

Zadanie 2**0–2 pkt**

Cierpienie niewinnego: Camus i „Księga Hioba”

Zestaw „Dżumę” Alberta Camusa z biblijną „Księgą Hioba”. Sformułuj:

- 1) jedno wspólne pytanie, które oba utwory stawiają wobec cierpienia;
- 2) jedną istotną różnicę w sposobie poszukiwania odpowiedzi na to pytanie.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 12

0-3 pkt

Obietnica idealnego państwa – Orwell i Żeromski

Rozważ poniższe stwierdzenie:

„Im bardziej państwo obiecuje idealny porządek, tym uważniej trzeba sprawdzać, co dzieje się z człowiekiem w praktyce”.

Uzasadnij jego trafność, zestawiając oficjalny obraz Oceanii z „Roku 1984” i wizję szklanych domów z „Przedwiośnia”. Zwróć uwagę na różnicę między funkcją obu wizji.

.....

.....

.....

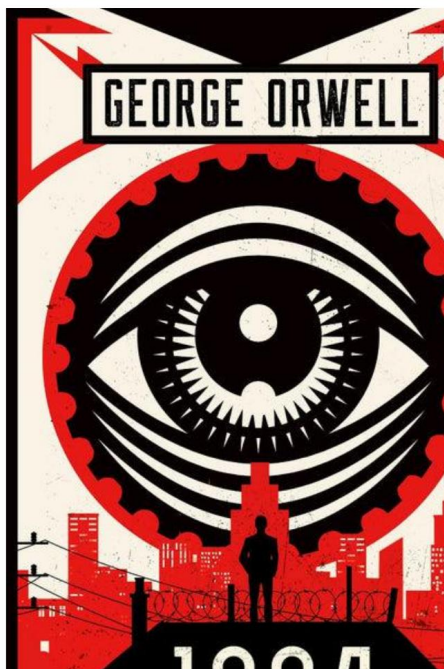
.....

.....

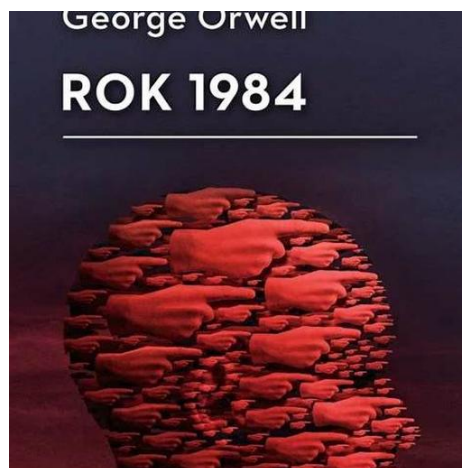
Zadanie 13

0-4 pkt

Dwie okładki „Roku 1984” – dwa mechanizmy zniewolenia

A – oko i samotna postać

B – zwiokrotnione dłonie

Wyjaśnij, jaki inny mechanizm zniewolenia eksponuje każda z okładek. Następnie rozstrzygnij, która z nich trafniej pokazuje PROCES niszczenia indywidualności Winstona, i uzasadnij wybór jednym wydarzeniem z powieści.

.....

.....

.....

.....

I. Epoka, historia, filozofia i kultura po 1945 roku**Zadanie 1. Chronologia i punkty zwrotne (0–2)**

Uporządkuj wydarzenia od najwcześniejszego do najpóźniejszego. Wpisz cyfry 1–6. Następnie wskaż dwa wydarzenia, które bezpośrednio zmieniły warunki funkcjonowania literatury w Polsce.

Kolejność	Wydarzenie
	koniec II wojny światowej
	narodziny drugiego obiegu wydawniczego
	wprowadzenie stanu wojennego
	polski Październik i odwilż
	zmiana ustroju politycznego w Polsce
	narzucenie socrealizmu jako oficjalnej doktryny artystycznej

Dwa wydarzenia szczególnie ważne dla warunków twórczości:

.....

.....

.....

Zadanie 2. Pojęcia, które porządkują epokę (0–3)

Połącz pojęcia z definicjami. Dwa objaśnienia są zbędne.

Pojęcia	Definicje
1. socrealizm	A. nieoficjalny obieg publikacji funkcjonujący poza kontrolą państwa
2. cenzura prewencyjna	B. okres złagodzenia represji i częściowego poszerzenia swobody twórczej po stalinizmie
3. drugi obieg	C. program podporządkowujący sztukę celom ideologicznym państwa
4. odwilż	D. twórczość powstająca poza krajem, często podejmująca tematy niemożliwe do swobodnego publikowania w PRL
5. literatura emigracyjna	E. kontrolowanie tekstu przed jego publikacją i usuwanie treści niewygodnych dla władzy
6. Nowa Fala	F. formacja poetycka związana z krytyką propagandy, oficjalnego języka i fałszowania rzeczywistości
	G. kierunek nastawiony na wyłączone naśladowanie sztuki antycznej

Współczesność na maturze ustnej

Jak samodzielnie przygotować odpowiedzi do pytań jawnych 2026–2028

JAK PRACOWAĆ Z TYM ROZDZIAŁEM Nie znajdziesz tu gotowych wypowiedzi do nauczenia się na pamięć. Przy każdym pytaniu dostajesz problem, najważniejsze miejsca w tekście, pytania naprowadzające, początki tezy, kontekstownik, pułapki, plan własnej wypowiedzi i kartę samooceny. To ma być warsztat mówienia, a nie magazyn gotowców.

POTRZEBUJESZ PEŁNYCH, MODELOWYCH ODPOWIEDZI?

Gotowe odpowiedzi do wszystkich 76 pytań jawnych są w ebooku „**Opracowane pytania 2026–2028**” w sklepie Zdaj Dobrze. Ten rozdział wykorzystaj najpierw do samodzielnego zbudowania wypowiedzi.

Co musi znaleźć się w dobrej odpowiedzi?

- Wyrażna odpowiedź na problem z pytania – nie samo omówienie lektury.
- Co najmniej dwa funkcjonalnie dobrane elementy wskazanego utworu.
- Po każdym przykładzie wyjaśnienie: co on udowadnia w odniesieniu do pytania.
- Kontekst, który potwierdza, komplikuje albo kontrastuje problem.
- Wniosek wynikający z argumentacji, a nie powtórzenie pierwszego zdania.

ZAMIAST OPOWIADAĆ Nie prowadź wypowiedzi według kolejności wydarzeń. Wybieraj tylko to, co odpowiada na problem. Po przykładzie dopowiadaj: „To pokazuje...”, „Ta scena ujawnia...”, „Ten mechanizm pozwala zrozumieć...”, „Kontekst komplikuje problem, ponieważ...”.

Piętnaście pytań – jedna epoka, różne problemy

Nr	Główny problem	Najważniejsze miejsca / mechanizmy
62	poświęcenie, odpowiedzialność, solidarność	Rieux, Tarrou, Rambert
63	cierpienie, śmierć, sens działania	śmierć dziecka, Rieux, Paneloux
64	przyjaźń w sytuacji granicznej	Rieux i Tarrou, wspólna walka, kąpiel w morzu
65	postawy wobec zła	Rieux, Tarrou, Rambert, Paneloux, Cottard
66	utopia i totalitaryzm	hierarchia Oceanii, kontrola, bieda, fałszowanie rzeczywistości
67	wolność zewnętrzna i wewnętrzna	dziennik, pamięć, Julia, pokój 101
68	propaganda i sterowanie zbiorowością	Dwie Minuty Nienawiści, Goldstein, statystyki, historia
69	język jako narzędzie kontroli	nowomowa, Syme, redukcja słownika, slogany
70	bunt i jego skutki	Stomil i Eleonora, Artur, Edek
71	konflikt pokoleń i odwrócenie ról	Artur kontra rodzice, tradycja kontra swoboda
72	normy, wolność, chaos	dom Stomila, ślub Artura, przejęcie władzy przez Edka
73	intertekstualność	Edek Mroźka w rzeczywistości Nowakowskiego
74	miejsce, pamięć, tożsamość	nieistniejąca cerkiew, opowieść, ślad
75	perspektywa obcego i stan wojenny	język, wojsko, sklepy, dezorientacja Andrews
76	podróż jako poznanie	Indie, granica języka, Herodot, pokora

62. Co skłania człowieka do poświęceń?

PYTANIE JAWNE

Co skłania człowieka do poświęceń? Omów zagadnienie na podstawie „Dżumy” Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

Pytanie nie oczekuje katalogu „dobrych bohaterów”. Trzeba pokazać motywację do działania dla innych: poczucie obowiązku, solidarność, więź, odpowiedzialność za wspólnotę albo sprzeciw wobec cierpienia. W „Dżumie” ważne jest także to, że poświęcenie nie musi wynikać z wiary w pewne zwycięstwo.

Rozłóż pytanie na trzy części

ZAGADNIENIE	UTWÓR PODSTAWOWY	KONTEKST
motywacje poświęcenia	„Dżuma” – decyzje bohaterów wobec epidemii	kontekst, który pokazuje inne źródło lub cenę poświęcenia

Najbezpieczniejsza droga przez utwór**Rieux – praca zamiast heroiczych deklaracji**

Doktor zostaje przy chorych, wykonuje obowiązek i nie uzależnia pomocy od pewności, że epidemia zostanie raz na zawsze pokonana.

WNIOSEK Z TROPU Poświęcenie może wynikać z odpowiedzialności za konkretnego człowieka, a nie z pragnienia sławy.

Tarrou – świadomy wybór strony

Organizuje oddziały sanitarne i chce zmniejszać cierpienie, ponieważ nie godzi się na bierność wobec zła.

WNIOSEK Z TROPU Poświęcenie może być formą moralnego buntu przeciwko złu.

Rambert – rezygnacja z prywatnego szczęścia

Mimo możliwości ucieczki zostaje w Oranie i przyłącza się do wspólnej walki.

WNIOSEK Z TROPU Solidarność z ludźmi może okazać się silniejsza niż interes jednostki.

Pytania naprowadzające

- Co różni obowiązek Rieux od heroizmu rozumianego jako spektakularny czyn?
- Dlaczego Tarrou uważa bierność wobec cierpienia za moralnie niewystarczającą?
- Co sprawia, że Rambert zmienia decyzję?
- Czy poświęcenie wymaga nadziei na zwycięstwo?
- Jaka jest cena poświęcenia w świecie epidemii?

Zbuduj własną tezę

Nie ucz się gotowego zdania. Dokończ jeden z początków tak, aby naprawdę odpowiadał Twojemu rozumieniu problemu.

- Człowiek jest gotów poświęcić własny komfort, gdy...
- Źródłem poświęcenia może być nie tylko miłość, lecz także...
- W sytuacji zagrożenia solidarność staje się szczególnie ważna, ponieważ...

Moja teza:

.....

Temat 1

poziom podstawowy

Poczucie odpowiedzialności za drugiego człowieka a podejmowane decyzje.

W pracy odwołaj się do: lektury obowiązkowej, innego utworu literackiego (może to być również utwór poetycki) oraz wybranych kontekstów.

Jak czytać temat: Nie pytaj tylko, kto „jest odpowiedzialny”. Pokaż, co rodzi poczucie odpowiedzialności, kiedy zaczyna ono wpływać na wybór i jaką cenę może mieć decyzja podjęta z myślą o innych.

Współczesność – możliwe tropy

- „Dżuma” – Rieux, Tarrou i Rambert: odpowiedzialność jako działanie mimo braku gwarancji zwycięstwa.
- „Rok 1984” – kontrast: system próbuje zniszczyć odpowiedzialność wobec bliskich i zastąpić ją lojalnością wobec Partii.
- Herbert – etyka wierności zasadom i odpowiedzialności za słabszych.

Inne lektury, które dobrze pracują

- „Antygona” – odpowiedzialność wobec rodziny i prawa boskiego.
- „Zdążyć przed Panem Bogiem” – odpowiedzialność lekarza za pojedyncze życie.
- „Lalka” – odpowiedzialność Wokulskiego za innych i jej granice.

Konteksty, które mogą coś wniesić:

- etyka odpowiedzialności – czym różni się od posłuszeństwa?
- historyczny: sytuacja graniczna jako próba odpowiedzialności
- społeczny: odpowiedzialność jednostki wobec wspólnoty

UWAŻAJ Nie utożsamiaj odpowiedzialności z poświęceniem. Czasem oznacza ona konsekwentne wykonywanie obowiązku, a nie spektakularną ofiarę.

Temat 2

poziom podstawowy

Cena wolności w życiu człowieka.

W pracy odwołaj się do: lektury obowiązkowej, innego utworu literackiego (może to być również utwór poetycki) oraz wybranych kontekstów.

Jak czytać temat: Temat wymaga pokazania, że wolność nie jest stanem „robienia wszystkiego”. Może wymagać odwagi, samotności, ryzyka, rezygnacji z bezpieczeństwa albo przyjęcia odpowiedzialności za własne wybory.

Współczesność – możliwe tropy

- „Rok 1984” – próby zachowania wolności myślenia, pamięci i uczuć.
- „Tango” – wolność pozbawiona norm prowadzi do chaosu i otwiera drogę przemocy.
- Miłosz / Herbert – wolność wewnętrzna i wierność własnym wartościom.

Inne lektury, które dobrze pracują

- „Dziady cz. III” – wolność jednostki i narodu.
- „Antygona” – wolność sumienia przeciw nakazowi władzy.
- „Zbrodnia i kara” – fałszywie rozumiana wolność od norm moralnych.

Konteksty, które mogą coś wniesić:

- filozoficzny: wolność i odpowiedzialność w egzystencjalizmie
- polityczny: totalitaryzm jako system ograniczania wolności
- psychologiczny: lęk jako narzędzie rezygnacji z wolności

KARTA 2. Współczesność – od sceny do argumentu

Wybierz 3–4 konkretne sceny z lektur, które najlepiej znasz. Nie wpisuj motywów bez przykładu.

Utwór / scena	Co dokładnie się dzieje?	Mechanizm / decyzja / konflikt	Co to udowadnia?

DOBRY TEST Jeśli w ostatniej kolumnie wpisujesz tylko „wolność”, „miłość”, „władza” albo „pamięć”, to jeszcze nie jest wniosek. Zapisz pełny sąd, np. „Lęk może skłonić człowieka do rezygnacji z wartości, które w spokojnych warunkach uważał za nienaruszalne”.

Które dwie sceny dają Ci dwa RÓŻNE argumenty do tego samego tematu?

.....

.....

.....

.....

.....

KARTA 3. Dobieram drugi utwór

Drugi tekst ma wnosić nowy aspekt problemu – nie powinien być kopią pierwszego argumentu.

Temat / problem:

.....

.....

.....

.....

.....

Argument 1 – co udowodnię lekturą obowiązkową?

.....

.....

.....

.....

.....

Lektura obowiązkowa + konkretna scena:

.....

.....

.....

.....

.....